

VOORWOORD

Geboren in 1898, Monnickendammer in hart en nieren, heb ik gemeend in een aantal krantenartikelen, de periode rond de eeuwwisseling en de eerste helft van de 20ste eeuw tot 1945 grotendeels uit mijn geheugen te beschrijven. Ik heb dit met veel plezier gedaan.

Het gevolg hiervan waren tien tallen reacties, zowel telefonische, schriftelijke en mondelinge van personen in Monnickendam en van veel oudstadgenoten overal in het land verspreid.

Er werd gevraagd of het mogelijk zou zijn die in de

Nieuwe Noordhollandse Courant gepubliceerde artikelen in boekvorm te doen verschijnen o.a. ook voor het nageslacht. Dank zij medewerking van de Vereniging "Oud-Monnickendam en het College van Burgemeester en Wethouders van Monnickendam is het nu verschenen.

Met dank aan de redactie van de Nieuwe Noordhollandse

Courant en de velen die mij behulpzaam zijn geweest bij de samenstelling van dit pretentieloze boekje, hoop ik dat velen de

herinneringen aan deze stad met veel genoegen zullen lezen.

J. Veltrop

INHOUD

1. Joodse families in Monnickendam
2. Watersnood 1916
3. Kermis wel en wee
4. Armoede en ouderdom
5. Medische zorg rond de eeuwwisseling
6. 1903: Grote brand op Marken
7. Scheepswerven
8. Hoe verdiende men de kost?
9. Winkels en ambachten
10. Rijke families regeerden
11. Jeugdvermaak
12. Van alles wat
13. Monnickendam en zijn burens
14. Markante figuren
15. Bijnamen
16. Tussen de wereldoorlogen
17. Bezetting en verzet
18. Bevrijding

1 JOODSE FAMILIES IN MONNICKENDAM

Monnickendam kende in de jaren 1900-1942 onder zijn inwoners vele praktiserende joden. Joodse families, waarvan maar een enkeling ontkomen is aan de grote vernietiging onder het nationaalsocialisme. Joodse families die met hun gewoonten en hun levensstijl een aparte noot gaven aan de Monnickendamse sfeer, maar die door de bevolking werden geaccepteerd en in volledige vrede leefden. Monnickendammers kenden geen antisemitisme en omgekeerd gaven de joodse families nooit aanleiding tot clanvorming, maar pasten zij zich aan bij de Monnickendamse gewoonten. Achter de muur van de joodse begraafplaats aan het Zuideinde, zoals gebruikelijk buiten de stadspoort, staat een groot aantal scheefgezakte stenen naar het oosten gericht.

De namen van de overledenen zijn in het Hebreeuwse letter- schrift op de stenen gegrift en de voorkomende data volgens de joodse jaartelling. Na 1940 werd het vreedzame leven van de joodse Monnickendammers wreed verstoord.

Het lezen van fascistische bladen had bij sommige stadsgenoten een antisemitisme opgeroepen. Ongeveer 1942 werden de meeste joden opgepakt en naar concentratiekampen gebracht. De namen op de herdenkingssteen in het Zarkenplantsoen en op het herdenkingsbord in de gang van het stadhuis herinneren aan een rijk, religieus joods leven in Monnickendam met een eigen kerk of "sjoel", een eigen school en een eigen ritueel bad.

In Waterland bestonden maar twee steden waar de Joodse gemeenschap zich thuisvoelde. Edam en Monnickendam waren die plaatsen en beide gemeenten bezitten een Joodse begraafplaats. Monnickendam, kende een Joodse kerk of "Sjoel" waar op zaterdag de sabbath of sjabbes, de mannelijke Joden, gekleed in zwarte pakken de "tora", verpakt in een zwart kleed, binnendroegen. Zij zongen gezamenlijk de psalmen van David, maar wel door elkaar. Hiervan komt de uitdrukking, wanneer veel mensen door elkaar spreken. *"het lijkt wel een Jodenkerk"*. Voor zover zij dat geleerd hadden werd in de Hebreeuwse taal gebeden. Geleerd op het Jodenschooltje in de Kerkstraat (60), nu schoenhandel Tierolf. De Joodse kinderen kregen daar les van een rabbi uit Amsterdam of een leraar die hen de eerste beginselen van het Hebreeuwse bijbracht. Op zaterdagmorgen kwamen de Joodse kinderen niet naar de school. De Joodse vrouwen en meisjes kwamen zelden in de "Sjoel", eigenlijk alleen bij huwelijken en hoge feestdagen zoals grote verzoending en loofhuttenfeest.

De Joodse vrouwen gebruikten de zaterdag om feestelijk aangekleed door de stad te wandelen.

Van deze Joodse families heb ik er veel gekend. Vele Joodse jongens zaten met mij op de Openbare Lagere School, evenals de meisjes. Ik zal enkele families noemen met hun bijzonderheden en hun woonhuizen.

In het Zuideinde (26), waar nu slager Beets zijn zaak heeft. woonde de slagersfamilie Leuw, 2 broers en 3 zusters, allen ongetrouwd.

Ik woonde eveneens in het Zuideinde (14) in de slagerij waar nu de heer Spronk zijn zaak heeft.

Mijn vader was een collega van de familie Leuw en beiden werkten nauw samen en wel om de volgende redenen. Zij slachten ieder 1 koe per week, mijn vader ook nog varkens en schapen. De gebroeders Leuw slachtten geen varkens, omdat voor een Jood een varken een onrein dier is, maar soms wel eens een paar schapen. Was dit het geval dan ging omroeper Hartwigsen en omroeper Van der Lingen door de stad om aan te kondigen dat bij slager Leuw schapenvlees te koop was.

Slager Leuw was een "koshere" slager, met andere woorden bij hem was "koster" vlees verkrijgbaar. Er werd ook "kosher" geslacht en hoe dat toegang heb ik met mijn broer meermalen meegemaakt. Eerst even iets algemeen en wel in het bijzonder aan welke eisen een slager in die tijd gebonden was.

De slachtkoeien werden gekocht op de markt in Purmerend en door koedrijvers naar Monnickendam gebracht. Koedrijvers waren meestal mensen die allerlei los werk deden en iedere maandag en dinsdag in de weer waren om vee naar en van Purmerend te brengen. Zij liepen dan met koppels koeien en schapen door de Purmer naar Monnickendam en dit voor een paar gulden. Ik herinner mij nog een van die koedrijvers, Kees van Dijk, in Monnickendam beter bekend als Kees de Kraaij.

Als de koeien op stal stonden kwamen eerst de commiezen. De slager was verplicht bij de plaatselijke rijksontvanger een biljet te halen dat hij moest invullen, onder meer de prijs die hij voor de koe betaald had. Tien procent van de koopsom was hij verplicht als belasting te betalen. Was dit ingevuld dan kwamen de commiezen, bekeken de koe en bepaalden of de ingevulde koopprijs wel juist was. Werd deze prijs juist bevonden dan kreeg de koe een loodje in z'n staart, was de prijs niet in orde dan volgde inbeslagname en kon de slager terug kopen. Kocht de slager niet terug dan werd de koe naar het abattoir in Amsterdam gebracht en op rijkskosten geslacht. De slager moest dan maar zien een andere koe te kopen en dan begon de narigheid weer van voren af aan.

Nu het ritueel slachten. De joodse snijder kwam een kwartier voor de koe moest worden afgemaakt in zijn burgerpak aan. Hij had meestal een leren voorschoot, een groot mes en een wetsteen bij zich.

De man kleedde zich zeer zorgvuldig om in morsmouwen, deed het voorschoot voor en sleep zijn mes op de wetsteen totdat het vlijmscherp was. Daarna wachtte hij af tot het moment dat de gebroeders Leuw de koe met touwen om de poten, om hadden gehesen met een takel en in de berrie hadden gelegd op haar rug. Was dit gebeurd dan kwam de snijder en met één haal sneed hij de hals door tot het nekbeen en liet hij het een rustig doodbloeden. Was er geen leven meer in dan maakte hij de buikwand met een diepe snee open, ging met zijn gezicht naar het oosten staan, prevelde enige Hebreeuwse spreuken en graaide daarna met zijn arm diep in de ingewanden van de koe. Hij moest namelijk constateren of er een long aan het middenrif was gegroeid.

Zoja, dan was de koe "*treife*", zo neen dan was de koe "*kosher*" en mocht de jood van het voorstuk eten. Het achterstuk was altijd *treife* en de zusters van de slagers werden dan gewaarschuwd dat wij "soep van de week" gingen eten.

Hadden mijn broer of ik dat laten weten dan kregen wij uit een trommeltje een gebieds pepermuntballetje of stroopkoekje, gekocht van de venter Hein Stijl uit Broek in Waterland die daar een snoepfabriekje had en met zijn "poepenak" door heel waterland liep om zijn

balletjes bij de burgers en boeren uit te venten.

De samenwerking tussen slager Leuw en mijn vader bestond uit het volgende. Had de snijder de koe van Leuw onrein, dus "treife" bevonden dan liet slager Veltrop zijn koe ritueel slachten, dus ruilden zij de koeien onderling, want anders moest Leuw naar het abattoir om een "koshere" koe te kopen. Slager Leuw was bij praktiserende Joden in Amsterdam een vertrouwd adres voor rein vlees. De broers Louis en Mozes en de zusters Saartje, Leentje en Vrouwtje hadden er veel klanten. Louis en Mozes stierven voor 1940, de zusters werden naar het concentratiekamp gebracht en kwamen daar in de gaskamer om.

De enige praktiserende Jood die na de oorlog in Monnickendam terugkeerde was Manu Leuw. Hij was een zoon van Herman Leuw, ook wel genoemd Herman de Vlijt naar de naam van zijn winkel in het Noordeinde (16). Een zaak in manufacturen en antiek, waar nu de bloemenwinkel Hannie is gevestigd. Het gezin bestond uit vader, moeder en 3 zonen, Salomon, Emanuel (Manu) en Maurits.

De familie Leuw was gespecialiseerd in Marker kleding en stoffen en trok naar het eiland om die daar te verkopen. Nadat vader en moeder Leuw waren overleden, zette Manu de zaak voort, trok eerst per paard en wagen door Waterland en naderhand per auto om zijn goederen aan de man te brengen. Speciaal werkkleding.

Antiekwinkel van de familie de Leuw aan het Noordeinde,
later de bekende manufacturenzaak van Manu Leuw.

Manu Leuw overleefde de oorlog dankzij enkele Monnickendammers die hem hielpen onderduiken. Ik denk hierbij speciaal aan Gerrit Boonstoppel in Overleek die jarenlang Manu Leuw in huis heeft gehad. Kortgeleden vertrok Manu met zijn vrouw naar een Joods rusthuis in Bussum. Zijn broers en zijn gezinnen kwamen tijdens de oorlogsjaren in Duitsland om.

De familie Leuw was speciaal bekend bij karpervissers. Een delicatessen in huize Leuw was karper en menige sportvisser verdiende een paar centen met zijn vangst. Vader Herman was ook een verwoed zwemmer die ieder dag naar Edam fietste en op met Strandbad een duik nam.

In de Kerkstraat (12), het pand waar nu de firma Karmelk gevestigd is en Leo Hordijk in de oorlogsjaren 5 joden verborgen hield, woonden twee broers en een zuster die naar de toepasselijke naam Monnickendam luisterden. De broers Mozes en Sander, dreven daar met hun zuster een manufacturenzaak. Moos, de oudste broer was een grote zware man, streng orthodox, voorzanger in de "*sjoel*" en zeer wetgetrouw. Hij verkocht "*degelijk spul*" en ventte, evenals de familie Leuw, op Marken. Door zijn optreden genoot hij het volste vertrouwen van de Markers en hij adviseerde hen op het gebied van geldzaken. Hij kocht voor de Markers met geld, effecten, vooral Russische aandelen en met de couponnetjes, de dividendbewijzen, betaalden de Markers de leveranciers.

De familie Monnickendam behoorde tot de betere stand, een stand, die er een niet-joodse dienstbode op na kon houden. De twee broers en zusters overleden al voor de oorlog begon en zij werden dus voor een hoop narigheid bespaard.

Aan de Oude Zijds Burgwal woonde ook een familie Nol, bestaande uit 2 broers (Jacob en Moos) waarvan er één getrouwd was. Moos droeg in Monnickendam de bijnaam "*Moos kop en bakkie*", vanwege zijn galanteriehandel waarmee hij, net als zijn andere medehandelaars, naar Marken trok. Jacob en Moos woonden naast de geiten- en bokkenslager Boerlage (nu woonhuis van de familie Van der Sluijs, O.Z. Burgwal 29) in het pand, nu nog bewoond door mej. Keetje Zijp, O.Z. Burgwal 28.

De getrouwde broer had een zoon, Leeman Nol, een vaardig gymnast op de gymnastiekvereniging Brinio. Leeman Nol, tevens een vaardig spreker, opende de uitvoeringen met een keurig toespraak en was met de andere bestuurders van Brinio in zijn tijd Gebr. Karmelk, Jan Mol en Jan Bootsman, een gewaardeerd voorzitter. Jacob en Moos Nol overleden ver voor de oorlog. Leeman trok naar Amsterdam en ik weet niet wat er van hem geworden is.

In Monnickendam woonden twee families Witmond. Of zij in familieverhouding tot elkaar stonden wet ik niet.

De ene familie Witmond woonde op de hoek van de Speeltoren, waar nu het kantoor van de V.V.V staat (Middendam 2).

In het pand was een manufacturenhandel ondergebracht en deze familie stond bekend als "*de Jood van de toren*".

Ik herinner mij nog heel goed dat er een zoontje werd geboren, dat voor Joden zeer uitzonderlijk, rood haar had en later "*Rooie Sammie*" werd genoemd. Na zijn geboorte werd een echt Joods besnijdenisfeest gevierd.

Een rabbi uit Amsterdam voerde de plechtigheid uit en wij, als jongens, gingen de volgende dag de familie feliciteren, want daarbij werden versnaperingen uitgedeeld.

Naderhand verkochten zij hun zaak aan de ander familie Witmond en woonden, voor hun vertrek naar Amsterdam nog enige tijd bij 2 oude Joodse dames in de Kerkstraat (17), in het pand van beurtschipper Simons. Wat er van de familie terecht is gekomen weet ik niet.

De andere familie Witmond woonde eerst op het Noordeinde, voordat zij naar de hoek van de toren verhuisde. Vader Witmond was ook manufacturier, maar had tevens een ansjoviszouterij aan de haven.

Hij was de Joodse snijder, de man die koeien ritueel slachtte en daarnaast trok hij er met poepzak en ellemaat op uit om op Marken zijn waren te verkopen.

Naast vader en moeder bestond de familie uit 3 zonen, David, Moos en Andries, en 2 dochters Saar en Bet. David en Moos hadden middelbaar onderwijs genoten en traden in dienst bij Philips in Eindhoven.

Andries nam de zaak aan de Middendam over, gelijk met de bijnaam "*Jood van de toren*". Hij huwde en zijn gezin werd verrijkt met 2 zonen. Dit gehele gezin kwam om in de gaskamers van een concentratiekamp. Van de twee dochters overleefde een de verschrikkingen en ook Moos bleef in leven. Deze was getrouwd met een Christen vrouw. Zoon David en de andere zuster zijn volgens inlichtingen die mij bereikten omgekomen.

De familie Abrahams had als stammoeder de weduwe Abrahams, een oud, klein vrouwtje dat woonde in de Groote Noord. Haar man was jong gestorven en zij bleef met 3 zonen achter. Zij werd in Monnickendam "*Joden Jetje*" genoemd en ging met een juk en twee manden naar Marken om daar galanterie te verkopen.

Haar 3 zonen waren Eli, Gerrit en Abraham.

Eli Abrahams woonde met zijn gezin in het pand Niesenoort (1), tegenover kruidenierswinkel Roos (2). Hij had 2 kinderen Simon en Judith en ventte met vis in Amsterdam. Iedere dag trok hij met de vele andere visventers per stoomtram naar de hoofdstad. Dochter Judith trouwde met een Amsterdamse Jodenjongen, Simon was bij het uitbreken van de oorlog nog ongehuwd. Eli Abrahams werd met zijn gehele gezin opgepakt, naar Westerbork getransporteerd en keerde nooit meer terug. Ook de in Amsterdam wonende Judith onderging met haar man en jeugdig kind hetzelfde lot.

Gerrit Abrahams woonde in het Noordeinde (108) tegenover de voormalige bakkerij Out (114). Hij had 2 dochters, Judith en Vrouwke, en was, evenals zijn broer, visventer in Amsterdam. Judith trouwde met een Amsterdamse Jodenjongen en kreeg een baby. Vrouwke trouwde met een Christen en vertrok eveneens naar Amsterdam.

Gerrit Abrahams vond met zijn vrouw, dochter Judith, schoonzoon en kleinkind de dood in de gaskamers. Vrouwke bleef gespaard, daar zij met een niet-Jood getrouwd was en woont nog steeds in Amsterdam.

Abraham Abrahams was praktisch de enige Jood in Monnickendam die niet in de handel zat. Zijn bijnaam was "*Abraham Prikkie*" en hij werd huisschilder, vertrok later naar Amsterdam en trouwde daar. Hij is aan mijn oog onttrokken, ik weet niet hoe het hem vergaan is.

De volgende Joodse familie die ik goed gekend heb was de familie Cohen. Moos Cohen kwam uit Amsterdam als "*voddenjood*", huurde een oud opslagplaatsje aan de Koemarkt en later in het Kalversteegje. Hij trok met een handkar langs de straten te roepen "*vodden, benen en oud*".

ijzer". Iedere dag reisde hij per stoomtram naar Amsterdam en deed klaarblijkelijk goede zaken want hij liet een kapitaal pand bouwen aan de Fluwelen Burgwal (16), waar nu de firma Willms gevestigd is.

Naast zijn handel in oud ijzer en vossen ging hij ook winkelen in manufacturen, ledikanten, meubelen, matrassen en andere zaken. Hij liet zijn Joodse vrouw naar Monnickendam overkomen. Het echtpaar had een dochter, Jopie Cohen.

De dochter trouwde later een Amsterdamse Jodenjongen, zij kregen een baby, maar werden kort daarop gepakt en keerden nooit meer terug. Ook Moos Cohen ventte op Marken.

Sam Nol woonde met zijn vrouw, 2 zonen en 2 dochters in de "*Sjoel*", (Haven 11) omdat hij huisbewaarder was van de joodse gebedsrollen. Zijn kinderen Andries, Jacob, Dela en Bettie groeiden op in het pand, waar nu de bar "*Koperen Vis*" is gevestigd.

Het voorgedeelte was een slagerswinkeltje waar vlees werd klaargemaakt, zowel voor Monnickendammer als Marker klanten en evenals andere middenstanders ventte Sam Nol op Marken.

Met zijn kinderen bezocht ik de o.l school. Andries werd onderwijzer, vertrok naar het toenmalige Nederlands Oost-Indië en overleed in een Jappenkamp. Zuster Dela stierf in de gaskamer van een concentratiekamp, Jacob en Bettie overleefden de verschrikkingen en kwamen in Nederland terug. Bettie werd in een bad in Amsterdam door een hartaanval getroffen. Jacob is enige overlevende van de familie. De beide laatsten heb ik na de oorlog nog eens ontmoet. de ouders waren voor de oorlog al overleden.

Naast deze in Monnickendam wonende Joodse families herinner ik mij nog goed de dames Berlijn. Zij woonden in Edam en kwamen regelmatig naar Monnickendam om staatsloten te verkopen.

In de eerste wereldoorlog overleed hun vader en toen dat in Edam bekend werd was de grap van de dag "*heb je het al gehoord, Berlijn is gevallen*".

Er waren ook in Monnickendam gemengde huwelijken en deze hadden in de oorlogsjaren vele plagerijen te verduren. De plaatselijke huisarts, dokter Scholten, mocht zijn praktijk niet meer uitoefenen en de directeur van het distributiekantoor moest ontslag nemen.

Deze Joodse families heb ik van nabij gekend. Met velen van hen nam ik deel aan het werk van de socialistische partij, de SDAP. De Joodse stadgenoten waren zeer actief en brachten soms behoorlijke offers voor de partij.

Marken was bepaald een eldorado voor Joodse handelaars want naast de vele venters uit Monnickendam, kwamen ook vele Amsterdamse Joden via Monnickendam naar het eiland.

Sam Nol voor zijn woonhuis en slagerij aan de Havenstraat, achter het woonhuis was een verbinding met de Joodse Synagoge of "*Sjoel*".

Onder hen Nathan Bremer die een pakhuis had op het Zuideinde (58), waar nu de firma Runday is gevestigd. Hij handelde in vossen, metalen en andere incurante zaken en liep met een zak door Monnickendam. Hij reisde practisch iedere dag heen en weer naar Amsterdam. Naderhand kwam in zijn plaats Moos Cohen. Dan Louis Leman die bij slagers koehuiden, kalverhuiden en andere huiden en vellen opkocht. Velleman nam ook konijnenhuiden en mollehidjes aan en soms ook wel huiden van klandestien doodgemaakte "*dakhazen*" of katten. Op Marken had hij klanten die van hem oude, blauwe soldatenjassen kochten, waar van de Marker vrouwen voeten maakten en deze vastzetten onder de kousen om deze langer te kunnen gebruiken. Als laatsten de Amsterdamse fruitventers Japie en Rosie die appelen, peren en "*appesienen*" verkochten. Zij stonden ook op kermissen en koninginnedagen met hun kar in Monnickendam. Vooral hun roep "*maagdeperen*" klinkt mij nog steeds in de oren.

De Joodse feestdagen waren ook voor ons een belevenis. Tijdens het Loofhuttenfeest had de familie Leuw een loofhut achter op het erf staan, een soort houten kermiskraam met een open dak. Het was een bijzonder eer, uitgenodigd te worden 's avonds het Loofhutten feest bij te wonen. Er werd wijn gedronken en flink "*genasjt*", ondermeer studentenhaver en speciaal voor die dag gebakken "*boterkiksen*". Met mijn familie ben ik meerdere malen als gast in de loofhut geweest. Alleen de gegoede Joden konden zich een hut permitteren. Een ander feest was Joods Nieuwjaar, dat gevierd werd als de sabbath, dus er werd niet gewerkt. Grote Verzoendag was een dag van bidden en vasten. Was er een sterfgeval in de familie, dan lieten de mannen als teken van rouw hun baarden staan.

Al deze feesten en andere gelegenheden binnen de Joodse gemeenschap van Monnickendam, herinner ik mij zeer goed. Deze Joodse gemeenschap paste in Monnickendam, hoorde er in thuis en werd volledig geaccepteerd. De gemeenschap groeide en bloeide, totdat de Nazi's hun klauwen naar hen uitstaken. Helaas, want dit stuk in de Monnickendamse historie komt nooit meer terug.

2 WATERSNOOD 1916

In de mooie zomermaanden van 1914 klonk in de Servische stad Serajewo een aantal pistoolschoten. Dodelijk getroffen vielen aartshertog Franz Ferdinand van Oostenrijk en zijn vrouw neer. Dit was de inleiding tot de Eerste Wereldoorlog die in alle hevigheid zou worden uitgevochten in de steppen van Rusland, het berggebied van de Balkan en de loopgraven bij Verdun: Een vreselijke slachting, waar Nederland voor gespaard bleef, maar die wel invloed had op wat er in ons land gebeurde.

Ik was met vakantie en logeerde in Alkmaar toen daar de eerste twee dagen van de mobilisatie troepen gelegerd werden. Alkmaar een garnizoensplaats met een kadettenschool in de Hout, nu het Centraal Ziekenhuis. Ik maakte met mijn vriend een fietstocht over Heiloo, Limmen, Catricum naar Velzen. Die middag luidden in de dorpjes de klokken en dromden de mensen voor de gemeentehuizen samen om de oproep te lezen. Mijn vriend en ik fietsten tot aan de pieren van IJmuiden, daar stonden gewapende militairen en de toegangen waren afgesloten. We reden terug naar Alkmaar en maakten 's nachts een hevig onweer mee.

Vanuit ons logeeraadres aan de Oude Gracht zagen wij een prachtige molen door de bliksem getroffen worden en in brand vliegen. De wieken draaiden in het rond totdat zij van de molen braken en neervielen.

In Alkmaar was het een drukte van belang. Treinen vol soldaten kwamen op het station aan en de militairen trokken de stad in naar hen inkwartieringsadressen.

Uit het Waterlandse gebied kwamen zij per stoomtram en trokken over de Vlotbrug de stad in. 's middags omstreeks 3 uur zag ik een ploeg Monnickendammer landverdedigers in de stad lopen, achtervolgd door een zwerm jongens. De Monnickendammers gingen van kroeg naar kroeg en zongen het hoogste lied.

Van het groepje leeft er niemand meer en vandaar dat zij met naam en toenaam wel genoemd kunnen worden. Het waren Andries Hoppe (Slu), Thijs Dijkhuizen (de Pappert), Gerrit Klein (Gerritbaas) en Jan Ton. Dit groepje werd gevolgd door de geheelonthouder en horlogemaker Kroone die het groepje met zijn bekende filosofische lachje bekeek. De Monnickendammers treurden niet om de mobilisatie en brachten hun diensttijd op vrolijke wijze door.

De heer Kroone drukte mij een brief voor zijn vrouw in m'n hand want de volgende dag zou ik naar huis terugfietsen. De inkomst van dit vrolijke stel Monnickendammers zal ik nooit vergeten.

In Monnickendam was ook het een en ander gebeurd. Een groep veldartilleristen had op de dijk bij het Hemmeland een stuk licht geschut in stelling gebracht om een eventuele overtocht van de vijand via de Zuiderzee tegen te kunnen houden.

Uit het fort Edam werden soldaten naar Monnickendam gestuurd om de stad in staat van verdediging te brengen.

Verschillende van deze militairen kregen in Monnickendam verkering en sommigen zijn gebleven.

Ik herinner mij nog Bertus Vos, wiens echtgenote nog leeft en de heer Fijan van Katwoude die nu in Swaensborch woont.

Dan de grote en dikke korporaal Nipperus die met een dochter van beurtschipper Frederik Simons trouwde en later naar Amsterdam vertrok.

Vele militairen werden bij burgers ingekwartierd en bij ons thuis kwam een telegrafist voor de somma van 85 centen per dag inkwartieringsgeld.

Zonder veel moeite sukkelden wij de eerste jaren van de wereld oorlog door totdat in de nacht van 12 op 13 januari 1916 Waterland getroffen werd door de Watersnood.

De opengedraaide brug op de Tol met rechts de brugwachterswoning Tol, met rechts de
Links de villa van scheepsbouw- en houthandelaar de Haas, links de villa van sch-
eepsbouwer de Haas.

Op 12 januari stormde het de gehele dag uit het zuid-westen. In Monnickendam werd het water weggeblazen en stond de haven droog.

Het Hol was een grote kleimassa. Tegen de avond liep de wind snel naar het noordwesten en dit joeg het water van de Noordzee naar de Zuiderzee. Grote watermassa's kwamen opgezweept door de storm aanjagen en zetten in korte tijd de kale kleiperk onder.

Het zeewater stroomde de buitenkant van Monnickendam binnen, de vloed kreeg geen gelegenheid in eb omgezet te worden en zo stapelde zich vloed op vloed.

Alle wijken aan de oostzijde van Noordeinde, Middendam en Zuideinde kwamen onder water te staan en de huizen stroomden vol. Om 10 uur 's avonds kwam het water ook over het Zuideinde en de huizen en winkels aan de westzijde binnen. Kwart over tien kwam het de winkel van mijn ouders binnen.

Er waren die dag 3 varkens geslacht en binnen de kortst mogelijke tijd hingen die met de koppen in het water. Ik werd van boven geroepen en stapte in de gang met mijn blote voeten het ijskoude water in. Mijn vader stond met een bezem voor de deur te proberen het water weg te houden, echter tevergeefs. Wij moesten het meubilair en de kachel naar de opkamer brengen.

Mijn broer was in die rampnacht op het eiland Marken en sliep in hotel De Jong op de Havenbuurt. Op Marken werden bidders en vaartuigen door de hoge golven over de havendijk geslagen tegen de woningen aan. Het gejammer en geroep om hulp gingen, aldus mijn broer door merg en been. In totaal verloren die nacht 16 Markers het leven.

In Monnickendam werd een verhoogde dijkwacht ingesteld. Mensen die aan de dijk werkten werden met ladders, touwen en dekzeilen erop uit gestuurd. Deze materialen lagen in het Dijkmagazijn opgeslagen. Alle autoriteiten waren aanwezig, de burgemeester die tevens dijkgraaf van Waterland was en opzichter Martens. Zij hoorden van de dijkwachters dat de zaak hopeloos was en de dijk ondanks alle moeite niet zou houden. Het water sloeg over de dijk heen en deze kalfde aan de landzijde af.

Inmiddels waren enige jongens op laarzen naar de noordzijde van Monnickendam gelopen en kwamen op de hoek van de Hoogedijk-Nieuwendam de eerste vluchtelingen tegen die hun vee naar Monnickendam dreven. Wij als jongens trokken nog een stuk Katwoude in. Een jonge boer reed op een los paard de erven van de boerderijen op, de man was Nanning de Vries en nog hoor ik hem roepen: "*Nood mensen, nood. Bij de hoek van de Noord is de dijk doorgebroken*". De man, die zelf bij de Noord woonde had gelijk, want bij volle maan zag ik het water als een mist opkomen.

De volle maan die er debet aan was dat het springtij het water hoog deed opkomen. Wij hielpen enkele boeren hun schapen naar Monnickendam drijven. De dieren waren zo in de war dat enkelen pardoes de zee inliepen. In het "bosje" waar nu de woning van onder meer Kees Strikker staat werden de dieren voorlopig opgevangen.

Na de gehele nacht met enkele andere jongens in de weer te zijn geweest zagen wij 's morgens vroeg bij de brug van Tol de Monnickmeer onderstromen. Als een waterval stroomde het water de diepe polder in en in minder dan geen tijd stonden de boerderijen tot de dakgoten in het water.

Het vee was grotendeels naar Monnickendam gedreven en in de Grote Kerk ondergebracht. Honderden koeien stonden er en zolang dit kon werden de dieren van hooi en stro voorzien. Na een paar dagen kwamen er uit Amsterdam sleepboten en dekschuiten om de koeien op te halen en naar de Tolhuistuin te vervoeren.

Ik had het geluk met een jonge boerenzoon en 50 koeien naar het Tolhuis te mogen varen. Mijn vader merkte eerst al die koeien met groene verf, de eigenaars waren goede kennissen onder meer de familie Hoek uit Zuiderwoude.

Zo gingen wij, twee opgeschoten jongens met een koppel van 50 koeien op avontuur naar Amsterdam.

In het pikkedonker kwamen wij aan. Militairen gelegerd op het Entosterrein kwamen ons helpen. De koeien werden bij de reeds in de tuin staande honderden andere dieren gebracht en kris kras door elkaar neergezet. De beesten loeiden onophoudelijk want zij waren al in dagen niet gemolken. Er brandden felle lichten en wij waren tot diep in de nacht bezig om onze groen gemerkte dieren weer bij elkaar te brengen, waarna een korte nachtrust volgde.

In enkele gebouwen waren provisorisch slaappleatsen gemaakt onder leiding van de bekende heer Jonker, directeur van de Stichting Hulp voor Onbehuisden. We kregen eerst koffie en brood en trokken daarna doodvermoeid de paardendekens over ons heen. De volgende morgen was het vroeg op om de dieren te voeren met hooi en veekoeken.

De soldaten waren er ook vroeg bij om ons te helpen en een van hen vroeg aan mij *"zeg broertje wil je even een koe voor mij melken"*, waarbij hij zijn drinkerskruikje aan mij gaf. Helaas voor hem had ik nog nooit van mijn leven een speen aangeraakt, maar de bij mij zijnde boerenzoon was bereid de drinkerskruikjes te vullen.

De volgende morgen moesten wij naar de kapitein, een hoge ome die op een kantoortje zetelde achter een stapel kaartenbakken vol adressen van boeren in de omtrek van Amsterdam.

Het was immers oorlog en defensie had binnen de stelling van Amsterdam een inventarisatie gemaakt van de plaatsen waar koeien ondergebracht konden worden. Wij kregen adressen op van 3 boeren in de Bullenwijk bij Ouderkerk.

Er klopte van deze adressen geen fluit en inmiddels was de eigenaar van het vee dat wij naar Amsterdam gebracht hadden, komen opdagen. De man was als militair gelegerd aan de grens. Hij charterde een sleepboot en 2 dekschuiten alsmede 12 militairen en ver in de middag voeren wij met het vee naar Ouderkerk. Met behulp van de soldaten trachtten wij de koeien bij daar wonende boeren onder te brengen, maar dit ging niet al te vlot. Tot diep in de nacht waren wij met het karwei bezig en vielen na afloop in een hooiberg in slaap.

Wij hadden onderdak gevonden bij een groot rooms-katholiek boerengezin dat ons ook eten gaf. De avond werd doorgebracht met gezellig praten, maar nadat zij tijdens het eten hadden gezien dat wij geen kruisje sloegen werden ze stugger.

De volgende morgen vertrokken wij weer naar Monnickendam en kwamen daar aan, een ervaring rijker.

In de stad waren inmiddels de toegangen voor het water tot de binnenstad afgesloten en wel de Saksenpoortbrug, de brug aan de noordkant van de Vesting en de brug bij de plaats waar nu het voetgangerstunneltje ligt.

De brugopeningen waren gevuld met zandzakken. Geheel Monnickendam aan de westzijde van de dijk stond onder water en het verkeer vond met bootjes plaats.

De vestingen werden provisorisch als waterkeringen omgebouwd. Waterpompen werden geplaatst op diverse plaatsen en het wegpompen van het water kon beginnen. Net was dit werk gereed of opnieuw stak een hevige storm op die de waterkeringen vernielde en voor de tweede maal stroomde de stad onder en deze keer kwam het water hoger. Men kon weer van voren af aan beginnen.

Na de drooglegging van de stad kon het werk aan de dijken beginnen. Er kwamen grondwerkers uit Brabant en Gelderland. Op diverse plaatsen werden houten keten opgericht en gebouwen in gereedheid gebracht onder meer het Waaggebouw, het Dijkmagazijn. Keten kwamen op het landje van Balk en voor het gebouw van Hulpbetoon, nu de lingeriefabriek aan de Kermergracht. Deze gebouwen en keten werden volgestouwd met grondwerkers en ook van deze groep trouwden sommigen met Monnickendamse meisjes. De Bultmannen, Geldermannen en Tempelmannen bleven lange tijd in Monnickendam wonen.

Het Singeltje, met op de voorgrond Gb. Karmelk en Corn. Mol.
Bij de lantaarnpaal zien we het huis van Dr. van Tyen.

De verbindingen met Amsterdam werd via de stoomboot tot stand gebracht. De Antoinette

van Siep de Best uit Broek in Waterland voer een regelmatige dienst. Het schip was voorheen en melkboot van de Broeker "*stafferboeren*" een verbastering van "*stadsvaartboeren*", boeren die hun melk in Amsterdam uitventten. Daarbij natuurlijk de bootdiensten van schipper Simons en schipper de Moes, de laatste met "*de Tijdgeest*".

Het herstel van de dijken vorderde voorspoedig en in de maand juni werd Waterland door krachtige pompen drooggemalen. Een zandtreintje reed van de Grafelijkheidssluis via Noordeinde en Zuideinde naar de dijk bij Zuiderwoude en Uitdam.

Er was enkele jaren veel bedrijvigheid in Monnickendam en velen verdienden een goed stuk brood.

Voor de slachtoffers kwam er een Watersnoodcomité dat enkele miljoenen in kas had. Plaatselijke comités zorgden voor de verdeling der gelden, die hoofdzakelijk aan de boeren ten goede kwamen.

Het plaatselijk comité bestond uit de burgemeester, enkele predikanten en nog wat andere notabelen en "*upper ten*". Doopsgezind predikant was in die tijd ds. Milat die woonde in de pastorie naast hotel De Posthoorn en Luthers predikant ds. Wallien. Of het altijd en overal eerlijk met de verdeling is gegaan? Er waren veel belanghebbende die dit betwijfelden.

Het herstel van de dijken werd uitgevoerd door de firma Blankevoort. Het geslacht van deze aannemer komt oorspronkelijk uit Monnickendam. Als jongen speelde ik vaak met Nico Blankevoort die in de Kerkstraat (39) woonde op de plaats waar nu de bloemenwinkel Agnita is gevestigd. De later wereldfirma Van Hattum en Blankevoort had haar oorsprong in onze stad. In het beroemde boek van Ina Boudier-Bakker, later verfilmd voor de televisie, "*De klop op de deur*" komt het geslacht Blankevoort voor.

De oorlog, watersnood en later op 11 november 1918 's morgens om 11 uur de wapenstilstand en de vlucht van de Duitse keizer waren de onderwerpen uit 4 jaren.

Aan het eind van 1917 kregen wij ook te maken met voedselschaarste en daarna distributie. Door de zeeblokkade en het optreden van oorlogswinstmakers die naar Duitsland exporteerden, was er schaarste ontstaan ondermeer in meel, meelprodukten, erwten, bonen, haverhout, gort, boter, vet, melk en nog veel meer.

Op de zolder van het Waaggebouw werd het gemeentelijk distributie kantoor geopend bemand door een directeur, de heer Meerwaldt uit Nieuwendam, een dominee, rijkscommies Rietmulder en enkele ambtenaren onder meer ondergetekende die in zijn leven tweemaal distributieambtenaar is geweest, ook tijdens de Tweede Wereldoorlog.

3 KERMIS WEL EN WEE

Eeuwenlang is in augustus in Monnickendam kermis gevierd. Kermis voortkomende uit kerkelijke feestdagen, waarop de bevolking bijeenstroomde en allerlei handelslieden, potsenmakers, acrobaten en kwakzalvers de kans kregen hun waren aan de man te brengen of een paar centen te verdienen. Naderhand kwam de kermis in zijn huidige gedaante met attracties en kramen.

De kermis werd ieder jaar gehouden tot het uitbreken van de eerste Wereldoorlog. De kermis werd in 1914 afgelast en het duurde tot 1948 totdat er weer een paar kermisbazen naar Monnickendam kwamen.

De confessionele raadsmeerderheid wist 34 jaar lang de kermis buiten de stad te houden, totdat er een meerderheid in de raad werd gevonden die het onzin vond nog langer de bevolking de kermisweek te onthouden. Deze meerderheid werd in 1948 gevormd door de K.V.P. wethouder Van -Breemen met zijn fractiegenoot S. Dekker, de Plaatselijk Belang vertegenwoordiger Jb. van der Geer sr., en PvdA man J. Veltrop. Tegen de wederinvoering van de kermisweek stemde de protestants-christelijke raadsleden D. van Geemen sr., D. Kaars en D. Oosterbaan (Stuttenburgh).

De kermissen voor 1914 waren hoogtepunten in het leven van de Monnickendamse gezinnen. Er werd gespaard door jong en oud en zonder veel ongenoegen werd de kermisweek doorgebracht. Een enkele keer werd er wel eens gevochten en ik herinner mij een stevige vechtpartij, uiteraard onder invloed van de alcohol, tussen de vrijgezellen "Slakkie" (van Dijk) en "Huib van Broek" (Sta van Uiter) Slakkie liep daarbij een diepe snijwond aan zijn wang op, en zijn leven lang herinnerde een litteken aan de knokpartij.

De stad werd in die dagen bewaakt door één veldwachter onder meer de bekende Pater uit Broek in Waterland. Over gemeenteveldwachter Nagelhout zongen wij als jongens het liedje "Naghelhou is van de winter pas getrouwd, dat hele kleine stukkie Nagelhout" en dat kon de man weinig waarderen.

De kermis duurde vóór 1914 een week, van zaterdagmiddag 12 uur tot de volgende week zondag. De donderdag was de "beste dag van de kermis" dan werd er niet gewerkt en vonden er allerlei activiteiten plaats. Zaterdagmiddag om 12 uur luidde veldwachter Nagelhout het "kermisklokje" dat aan de Speeltoren hing en het feest nam een aanvang.

Een week van tevoren was door de "pikrotten" van de scheepswerven een lang touw georganiseerd en de jongens uit de hoogste klassen van de scholen liepen hiermee door de straten en de buitenwijken onder het zingen van het lied "*louw, louw trek aan het touw, vandaag over een week is het kermis*". In de Purmer kregen de deelnemers van de daaromwonende boeren appels en peren en die kreeg men niet iedere dag.

De kermis in Monnickendam was als volgt opgesteld: in het Noordeinde vlak voor 't stadhuis de speelgoedkraam van "Mot tige Dien" van haar eigen naam mevr. Franken uit Middellie. Daarnaast nog een speelgoedkraam en een snoepkraam.

Op de Middendam stond een kraam met paling, worst en noten van Haassies uit Purmerend. De suikergoedkraam van Jan de Klepper met daarnaast nog een kraam met diverse artikelen.

De galanterie-kraam van "*Koppies*".

Onder de beurs (de Waag) stond een kar met bieten in het zuur, zure leverworst en gekookte lever van "*Ootje Bommel*" in de burgerlijke stand Willem Oosterbaan, en stamvader van alle Oosterbanen die in Monnickendam wonen. Hij kreeg zijn bijnaam omdat hij in zijn jeugd een grootmoeder had die in Zaltbommel woonde. Naast zijn kermisactiviteiten verkocht hij omstreeks Sint Nicolaas banket en taai-taai. Hij maakte er aldus reclame voor "*Bankete manen en taai popen hier verkrijgbaar*", schreef dit op een stuk karton en plaatste dat voor het raam van zijn winkel op de hoek van de Niesenoort (14), waar nu de "doe het zelf" winkel van de firma De Jong is gevestigd.

Onder de beurs ook de bijbeltent van de evangelist Timmermans. Deze ging tegen het zondige kermisleven te keer en zong met zijn 2 dochters, waarvan er een achter een orgeltje zat, psalmen en gezangen. Ook werd af en toe een preek uitgesproken.

Ik dacht niet dat het veel uithaalde. In de tent waren er naast de Bijbel godsdienstige boeken te koop en werden er traktaatjes uitgedeeld.

Op beste dagen van de kermis, zaterdag en zondag was de familie Timmermans tot laat in de avond druk doende.

Naast de hekken van de Damsluis stonden 2 oliebolenkramen, een van de weduwe Meij, de ander eveneens van een Monnickendamse vrouw. Voor een cent was een heerlijke verse oliebol te koop. Daarnaast de fruitkar van de Joodse venters Japie en Rosie met "*krosiespruimen*" en druiven.

Meer naar beneden stond de Turkse schommel van Harmen Breek uit Broek in Waterland. Daarnaast het huwelijksbootje van een rasechte Amsterdammer met 2 gitzwarte dochters en zijn vrouw. Het huwelijksbootje was een schommel die met handkracht werd opgezet en onder het zingen van een toepasselijk liedje over huwelijk en trouw schommelde men de lucht in.

Ook de "*kop van jut*" werd door de dochters bediend en wie het kruitje aan de top liet knallen kreeg een medaille of andere sierdingetje op zijn borst gespeld.

In de nabijheid stond af en toe ook een opgeblazen koe van Teun Ordeman. Met een hamer kon men de koe een klap op z'n kop geven en dan zeeg het beest ineem en moest opnieuw geblazen worden.

Tussen de bomen van het huis van de familie Stam (nu fam. Sondag) (Haven 8), stonden 2 hakstalletjes. Een van Lenior met een draaibord en een van "*Manke Krelis*" (Uitdam) met hakblokken en verschillende soorten scherpe bijtjes in diverse afmetingen.

De sport van het koekhakken was dat 2 tegenstanders probeerde in zo weinig mogelijk slagen het flensje door te hakken. De winnaar kreeg de flensjes, de verliezer moest betalen. Een sport die merendeels door de jeugd werd bedreven, de ouderen gebruikten grote repen hakkoek, speciaal voor dit doel gebakken door bakker Riedel uit Edam of door de zogenaamde "*rijke bakker*" Visser die ook wel luisterde naar de bijnaam "*de knakenpoetser*".

Visser had zijn bakkerij annex boerderij in het "*Beemstertje*", de Rozendaalstraat (10), waar nu het pand van de heer Lamm staat.

Naast de koekhakkramen stond de draaimolen van Dobber uit Broek in Waterland. Een half blind paardje bracht de molen in beweging en onder orgelmuziek werden de jongste kinderen voor 1 of 2 centen een tijdje rondgedraaid. Vooral de paarden waren in trek.

Naast de draaimolen stond de "*balleswaai*" een ander woord voor luchtschommel. Eigenaar van deze attractie waren Willem Kleijs sen uit de Grote Noord en Jan Duif.

De luchtschommelknechts waren gekleed in matrozentenuë en hiervoor fungeerden Jan Duif, Jaap Duif, Kees Broos, Engel de Boer en anderen.

Een orgel zorgde voor de muziek en veel waaghalzen kregen van de knechts een zet om hun tocht naar het zeil te beginnen. De bedoeling was zo hoog te schommelen dat het zeil werd geraakt. Ging het te wild dan zetten de knechts de remmen aan, een oplopend stuk hout in de vloer van de tent en werd de schommel "*geteufd*".

Veel publiek stond naar deze attractie te kijken en vooral de Volendammers waren bekend

om hun roekeloosheid. Later werd de kermis nog bezocht door een luchtschommel, eigendom van Wouter Kleijssen, de bekende stratenmaker die nu nog in het bejaarden centrum "Swaensborch" woont.

In de Havenstraat, op het "*Vigelantie*" nu hotel Stuttenburgh, stond de cinematograaf of bioscoop van de gebr. Hondendoors uit Broek in Waterland. Een locomobiel zorgde er voor dat de projector en de verlichting functioneerden, maar de beelden kwamen dermate trillend over dat het haast niet te volgen was. Later kwamen Regter en De Jong met hun bioscoop en daar was de beeldscherpte heel wat beter.

Er werden diverse komische en dramatische films gedraaid. Een explicateur liep voor het doek heen en weer en vertelde met lange uithalen de story, daarbij begeleid door een pianist of pianiste. Op de piano in de bioscoop van Regter en De Jong speelde vaak de nu nog in Edam wonende mevr. Huurdeman-Meulenbroek in die tijd nog een jong meisje dat muziek studeerde en zodoende wat bijverdiende.

Waar nu het bedrijf van de firma De Graaf en De Boer staat (Noordeinde) was in mijn jonge tijd het "*Drillenveld*" en daar werd de grote cultuur gebracht. In een tent met een schellinkje speelde de toneelfamilie Wijlacker stukken als "*Het doorgezaagde weesmeisje*", "de twee wezen" en andere soortgelijke spelen. Vooruit werden folders rondgebracht en de jongens waren hier tuk op want dat betekende een vrijkaartje voor bijwonen van een voorstelling via het schellinkje. Hier zat meestal de opgeschoten jeugd, ook de "*pikrotten*" van de scheeps werf die met bij elkaar gelapte centen een "half kannetje" (jenever) hadden gekocht en dat tijdens de voorstelling door gebruik van een glaasje zonder voet naar binnen werkten. Het regende soms op- en aanmerkingen aan de spelersgroep waar braaf om werd gelachen. Ik herinner mij het spel "*De pottenbakker van Parijs*" en als de potten gelukt waren riep de toneelspeler "*Eureka ik heb het gevonden*", kreeg een daverend applaus en het spel was afgelopen.

Verder was er op de kermis een poffertjeskraam en op de straat traden boeienkoningen en acrobaten op. Een matje werd op de straat gelegd en wanneer er voldoende geld was neergegoid begon de voorstelling.

Behalve al deze kermisattracties op straat kwamen er ook diverse gezelschappen die in de zalen optraden. Ik herinner mij nog de bekende Jean-Louis Pisuisse met de later berucht geworden fascistische radiospreker Max Blokzijl.

Het koor van de Wognummers onder leiding van dirigent Staal. Het gezelschap Solzer en Hesse. Zij traden op in de zaal van het Doelen Hotel (parkeerterrein Posthoorn).

Ook de toen bekende artiest Crétienni die later nog aan de Nieuwpoortslaan (5) in Monnickendam woonde, waar nu de boerderij van de heer Buis staat, kwam voor het voetlicht. Na afloop werd er gedanst en een gelegenheid voor dansen bestond er ook boven "De Zwaan".

Dit was de kermis. Andere festiviteiten die ik mij herinner waren onder meer het Onafhankelijkheidsfeest in 1913, waarbij 100 jaar onafhankelijkheid na de Franse tijd werd gevierd. Hier werd een groots feest van gemaakt. Tal van erepoorten verrezen, de stad was in wijken verdeeld, ieder wijk zorgde voor een eigen poort. De ere-poort voor de woning van de heer Stam aan de haven toonde de afbeeldingen van Ko-baas (Groenewoud) en Dirk Kater, respectievelijk wagenmaker en baas van de grote helling zeer duidelijk.

Ere-poorten stonden er ook in het Noordeinde, Kerkstraat en Zarken. Allen gemaakt van

denneslingers en 's avonds verlicht met vetpotjes. Er werd door jong en oud, door de gewone burgerij en de notabelen een daverend feest gevierd. Helaas, het volgend jaar op 1 augustus 1914 brak de Eerste Wereldoorlog uit en de meeste feesten werden gestaakt.

4 ARMOEDE EN OUDERDOM

Pas na de 2e wereldoorlog zijn de sociale zekerheden en de medische begeleiding van de Nederlanders tot volledige ontwikkeling gekomen. In de tijden zo omstreeks de eeuwwisseling en enkele tientallen jaren daarna moest elke gemeente op zich maar zien hoe en op welke manier er gezorgd diende te worden voor de behoeftigen en de zieken. Dit was aanleiding tot het ontstaan van diverse verenigingen en stichtingen.

Door sociaal ingestelde, kapitaalkrachtige mensen werden fondsen opgericht, door anderen werden fondsen beheerd, er werd gecollecteerd, de kerken bedreven charitatief werk, de mensen onderling sloten plaatselijke verzekeringen af. Plaatselijke instellingen die nu nog bestaan, al is er in de loop der tijden heel wat veranderd. Vooral in gemeenten waarin de bedrijvigheid sterk afhankelijk was van de elementen, kon het sociale instellingenwezen sterk tot ontwikkeling komen.

Monnickendam met zijn visverwerkende industrie en de daarbij behorende toeleveringsbedrijven was sterk element-gebonden. Een strenge winter betekende geen werk in de rokerijen en ook geen werk op de sloopschepen. De werknemers kregen ontslag en konden weer terugkomen als er gevist werd.

Het woord sociaal bestond niet in die tijd en werd gekoppeld aan het opkomende socialisme. Liederen als "weg met de socialen, leve de koningin", of "alle socialen in de harington" klonken met overtuiging. Dit kon evenwel niet verhinderen dat er in de winter armoede en gebrek werd geleden en vele gezinnen steun en bijstand nodig hadden. Dit werd zo goed en zo kwaad als dat kon door het Monnickendamse instellingenwezen gegeven.

Een van die organisatie was de "Vereniging Hulpbetoon voor Eerlijke en Vlijtige Armoede ter bestrijding van de Bedelarij".

De man die deze naam heeft uitgevonden verdiende in zijn tijd toch zeker een onderscheiding. Een bespottelijke naam, waarachter een stuk ellende schuilging.

De vereniging zetelde in het "schuurtje" (Noordeinde 13) en verplaatste zich later naar een pand, waarin voorheen "Bocheltje Bruin" zijn schilderswerkplaats had. Nog later werd dit pand het "Veerhuis" genoemd, omdat schipper De Moes er zijn opslagplaats had voor te vervoeren goederen.

(appartementen gebouw (Hulpbetoon))

In het kantoortje hing een prachtig gecalligrafeerde lijst met namen van inwoners der gemeente, die onder het mom van "vlij tige armoede" met hun gezinnen touw zaten te pluizen en dan nog als grote "boffers" werden gezien.

Dit mensonterende werk moest gedaan worden in een schuur die als broedplaats voor tuberculose berucht was.

Op de lijst staan de namen en data met daarachter de verdiensten in stuivers en schellingen uitgerekend, naar het aantal ponden touw dat in een bepaalde week geplozen was.

Jammer dat dit stuk, wat aangeeft op welke wijze er sociaal werk werd bedreven, ergens op de rommelzolder van het stadhuis is opgeborgen. De lijst dateert van ongeveer 1860 tot 1870 en het zou bijzonder jammer zijn als deze verloren ging.

Overdracht naar de vereniging Oud-Monnickendam lijkt een oplossing anders kan het wel net zo gaan als met het koperen busje van het Burgelijk Armbestuur dat onlangs op een kunst- en antiekveiling bij Max van Waay voor f 1500,- werd verkocht. Ik vraag mij af of er wel eens een

onderzoek is ingesteld, welke onbekende dit Monnickendams kleinood ter veiling aanbood. Ik herinner mij dit oude koperen busje nog zeer goed. Het werd eens per maand aan de inwoners aangeboden door Sijtje de Jong, die er mee langs de huizen ging. Sijtje de Jong, die luisterde naar de bijnaam "*Sijtje van Tricht*". Bij aanbieding sprak zij de zin "*voor de algemene armen*".

Bij trouwerijen stond het op het groene tafelkleed en na afloop van de plechtigheid kon het bruidspaar en de familie hier iets indoen. Bovendien liep veldwachter Nagelhout met het busje langs de deuren en bood het aan onder de mij nog steeds niet heel duidelijk zijnde zin "*Gewapende Dienst*".

De in Edam woonachtige 18de eeuwse koopman Jan van Wallendal stelde bij testament een groot bedrag ter beschikking om voor de stedelijke armen in Edam en Monnickendam via industrialisatie werk te vinden. Het bedrag werd op rente gezet en met de rente moesten spinfabrieken worden opgericht.

In het Waterlandse gebied was de huisvlijt met betrekking tot textielverwerking niet zo sterk ontwikkeld en Van Wallendal wilde door oprichting van spinfabrieken hierin verandering brengen.

In Monnickendam werden twee verenigingen opgericht:

Hulpbetoon en Spinfabriek. De verenigingen kregen een besloten karakter en werden bestuurd door 5 commissarissen van hervormde huize, die elkaar benoemden en zo hun college aanvulden. Dit gebeurt op de dag van vandaag nog, want zowel in Edam als Monnickendam bestaan beide verenigingen nog steeds.

De Spinfabriek moest het werk verschaffen.

Hulpbetoon had meer een sociaal-maatschappelijke taak. De gelden werden nuttig besteed, in Monnickendam onder meer door de bouw van 4 woningen aan de Lindegracht (no 12-14-15-18) in de jaren 1915-1916, woningen die nog steeds bestaan en nu aan de bewoners verkocht zijn.

Aan de Oude Zijds Burgwal (hoek Kermergracht) verrees een groot gebouw waarin allerlei werkzaamheden werden verricht door werkeloze burgers. Achtereenvolgens werden er manden gevlochten en kisten getimmerd, bestemd voor de visventers en de visverwerkende bedrijven.

Voordat het gebouw aan de O.Z. Burgwal werd gebouwd (nu lingerie) (inmiddels wooncomplex) werden manden gevlochten (ook wel zijgers genoemd) in het voormalige Stations Koffiehuis, een gebouw waar later de baas van de koekenfabrieken woonde en in een houten gebouw in het Zarkenplantsoen, waar nu 5 woonhuizen staan.

Het houten gebouw had de naam "*De Klundert*" omdat de rietenen waarvan de manden gevlochten werden uit de Klundert in Brabant kwamen en bij grote bossen in de Singel lagen om soepel genoeg te blijven voor het vlechten.

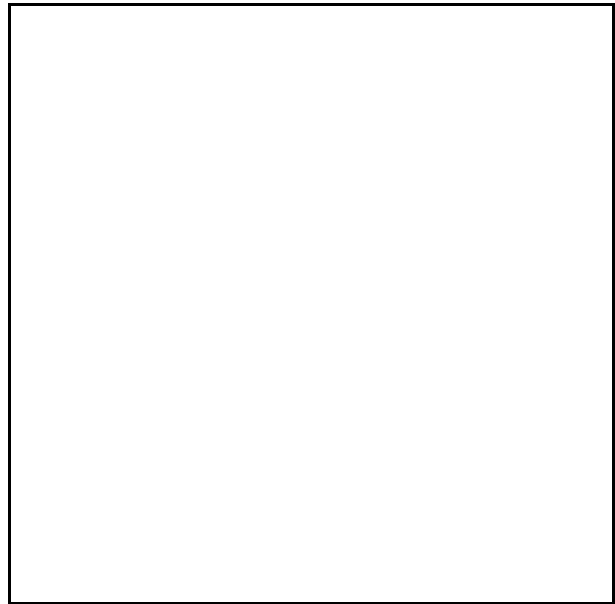
Naast deze sociaal ingerichte mandenmakerijen waren er in Monnickendam nog twee particuliere mandenmakerijen een van Ewout van der Mark in het Noordeinde en een van Zeger van Duinen in het Zuideinde.

Ook de gemeente kreeg steun van Hulpbetoon, zelfs na de oorlog want bij de benoeming van een gemeentetuinman werd een deel van het salaris door deze vereniging betaald.

Ook in het stichtingskapitaal van het Verenigingsgebouw nam Hulpbetoon deel en werden diverse andere activiteiten gesteund. Een voor Monnickendam zeer nuttige instelling.

iets anders was de "gortpot". In de wintermaanden konden behoeftigen onder de beurs (de Waag) warme gort krijgen. Twee kraakheldere vrouwtjes, waarvan er een bekend stond als tante Kee, trokken 's morgens naar het Waaggebouw waar een grote koperen ketel stond, waarin de gort werd klaargemaakt. Met turf en talhoutjes werd het vuur opgestookt en kon het koken beginnen. Dit duurde de gehele dag en 's avonds om 6 uur kon de uitdeling beginnen.

Het comité dat de gortkokerij bekostigde bestond uit een aantal notabelen uit de burgerij die eerst kwamen proeven, zich daarna opstelden bij de deur en aan de hand van een lijst de namen gingen afroepen van degenen die in aanmerking kwamen. Enkele namen van comitéleden herinner ik mij nog zoals de ontvanger Van Maanen, de onderwijzer Hogewind en de heer Teengs. Dat namen afroepen was zeker een veel begeerd baantje, want iedere avond was het een ander comitélid dat zich met deze taak belastte.

het uitdelen van de gort

Wij als jongens stonden ook te wachten met een kopje want het was overheerlijke gort, de gehele dag gaargesudderd. Per gezin werd naar gelang de samenstelling uitgereikt.

Naast de eerdergenoemde instellingen bestond er ook nog een vereniging voor "*Moederlijke liefdadigheid*". Een instelling, gevormd door enige dames uit de betere stand die een fonds beheerden. Het doel was babyartikelen te verstrekken aan behoeftige gezinnen, waar gezinsuitbreiding op komst was. Dit werk werd in alle stilte gedaan, want geen vrouw wilde voor een ander weten dat zij haar baby uitzet van het fonds kreeg. Bij invoering van de algemene bijstandswet is dit fonds opgeheven en gingen de rekeningen naar het Groene Kruis.

De gemeentelijke instelling die zich met sociaal werk bezighield, was de Burgerlijk Armbestuur. Deze instelling kreeg een subsidie uit de gemeentekas en had bovendien de beschikking over een kapitaal dat op rente was gezet, alsmede een boerderij in de Monnickmeer, waarop in mijn jonge tijd de familie Beunder woonde en die naderhand overging naar de familie Borst.

Het Armbestuur werd gevormd door voorzitter Krüse (inmiddels overleden) en vertegenwoordigers van de charitatieve afdelingen der kerkbesturen zoals het R.K. armbestuur en de diaconieën. Dit bestuur besliste over de bijstand die behoeftige inwoners konden krijgen in de vorm van geld, maar ook in de vorm van levensbehoeften of brandstof. De aanvrager moest eerst zijn gehele "*hebben en houwen*" op tafel leggen, waarna bij het vertrek moest verlaten en achter de deur afwachten wat er over hem werd beslist. Was de beslissing gevallen, dan mocht hij weer binnenkomen om het antwoord in ontvangst te nemen.

Volgens gegadigden hebben er achter die deur soms heftige tonelen afgespeeld. Een secretaris notuleerde alles stipt.

De vertegenwoordigers van de kerkgenootschappen zaten als adviseurs in het bestuur en tevens om te controleren of de aanvrager niet al van uit hun kassen een bijdrage had ontvangen.

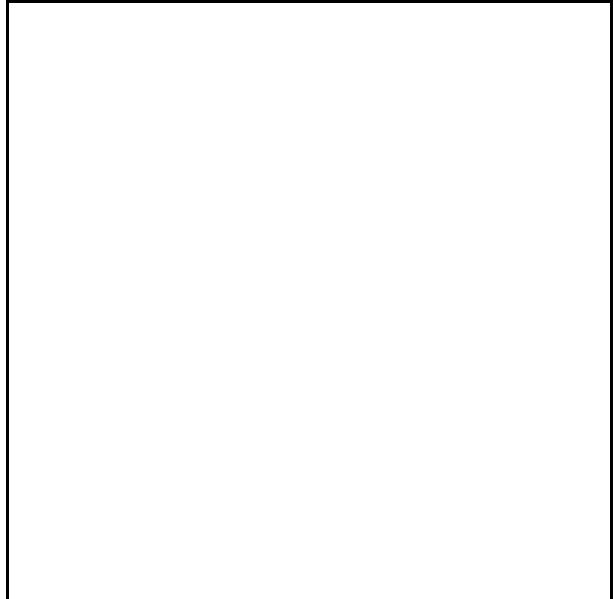
Deze kerkgenootschappen hadden zelf ook een belangrijke charitatieve taak waarvoor de gelden per zondag onder het kerkvolk werden ingezameld.

Daarnaast waren uit diverse legaten vaste goederen en geldbedragen te beschikking gesteld. De vaste goederen bestonden meestal uit land en boerderijen, de gelden werden vastgezet in staatsleningen. Het voorgeslacht bracht dit geld bijeen en daarmee konden noden worden geledigd. Hulde aan de voorvaders, die dit deden. De kerken hadden ook nog extra taken, namelijk de zorg over de wezen en de zorg over de bejaarden. Dit alles werd weer uit aparte fondsen betaald. Fondsen ook door het voorgeslacht bijeen gebracht.

Ik heb nog de tijd gekend dat er in het Hervormde Weeshuis wezen woonden. Zij hadden eenheidskleding aan, vooral de meisjes die in een zwarte japon liepen.

Ik herinner mij de kinderen van het overleden echtpaar Bal, Piet Middelbeek uit de Monnickmeer en de nu nog in leven zijnde Willem de Boer. Als weesvader en moeder herinner ik mij de familie Jansonius die later nog een kruidenierswinkeltje in de Krim exploiteerde.

Daarnaast heb ik gekend de familie Klein, de familie Helmig en de familie K, Karmelk, allen belast met de zorg over de wezen, onder meer de kinderen Lodder en Sjoukie Meij, die zo goed oppaste dat hij naar Hoenderloo werd overgeplaatst.

Prachtige opname van het Nederlands Hervormd Weeshuis,
Op deze foto zien we ook de heer Postdijk met zijn oliekarretje

Het Lutherse Weeshuis was gevestigd in het pand aan het Zuideinde, dat nu kosterwoning is en bewoond wordt door de familie Zonneveld. In mijn tijd woonde daar Simon Springer die een debiele jongen in de kost had, genaamd Christiaan Folmer.

De onlangs overleden Simon Meij Gzn was een Lutherse wees die evenwel niet in het weeshuis maar door zijn tweede moeder werd opgevoed. Hij stond onder toezicht van maar liefst 4 weesmeesters, Lutherse kerkleden die de wezenkas beheerden. Mijn vader was een van hen.

Er waren ook wezen van doopsgezinde huize in Monnickendam, veel kinderen uit het gezin van Simon Wals. Deze werden opgenomen in het weeshuis van de Doopsgezinde Sociëteit in Haarlem.

De Hervormde diaconie beheerde in de Kerkstraat (no 33) een tehuis voor oude mannen en vrouwen. Oorspronkelijk bestond het gebouw uit een gezamenlijke eetzaal, een grote slaapzolder voor de vrouwen en een grote slaapzolder voor de mannen.

In de vijftiger jaren werd het gebouw geheel gemoderniseerd en kwamen er kamers, waarbij er ook nog voor een deel gemeenschappelijke kamers werden ingericht waar meerdere mannen of meerdere vrouwen sliepen.

Tot en met de komst van het bejaardencentrum Swaensborch werden er nog diverse verbeteringen aangebracht, onder meer kwamen er een ruime conversatiezaal, verbeterde men de badinrichtingen en werd de keuken geheel gemoderniseerd. Het gebouw werd beheerd door het college van diaken der hervormde gemeente, na de invoering van de Nieuwe Kerkorde ging op administratieve gronden de exploitatie over naar de stichting Hervormd Rusthuis Monnickendam, waarvan de diaken qualitate qua bestuursleden waren.

In 1964 nam de hervormde diaconie het besluit een nieuw rusthuis te gaan bouwen. Na de nodige voorbesprekingen op de provinciale griffie werd toestemming tot bouw verkregen, ook de kerkelijke hogere instanties gaven hun fiat. Op verzoek van de diaconie nam de gemeenteraad in meerderheid het besluit de betreffende grond in erfpacht uit te geven, De diaconie had intussen besloten de exploitatie van het gebouw in handen te geven van een stichtingsbestuur dat alle geledingen in de Monnickendamse bevolking zou vertegenwoordigen. Naderhand werd een aparte stichting opgericht, waarin de diaconiën wel parti cipeerden, maar waarin werd besloten dat de eigendom van het gebouw niet zou toevallen aan de hervormde diaconie.

In 1971 werd het bejaardencentrum dat de naam "Swaensborch" kreeg geopend en gelijktijdig het oude rusthuis in de Kerkstraat als zodanig gesloten. Honderden Monnickendammers sleten hun laatste levensjaren in dit gebouw, de bewoners betrokken in 1972 het nieuwe tehuis. In de loop der jaren traden als "vader en moeder van de diaconie" op de familie H. de Vries de familie J. Pilon en de familie Kooyman. De diaconie deed haar werk, gebaseerd op evangelische grondslag, het centrum Swaensborch is neutraal wat meer past in een tijd van oecumene. In vroeger jaren was in het oude rusthuis ook het magazijn van het toenmalige Witte Kruis gevestigd en werden door de beheerders goederen, te gebruiken bij ziekenverpleging uitgegeven.

5 MEDISCHE ZORG ROND DE EEUWWISSELING

In mijn jonge jaren praktiseerde in Monnickendam een huisarts en wel dokter Van Tijen, jarenlang de geneeskundige adviseur van mijn familie. Deze bekende arts was niet de man die mij ter wereld hielp brengen, in 1898 was dat een zekere dokter Niemeijer, die ik uiteraard niet gekend heb. Als baker assisteerde de weduwe Klomp, die bekend stond als "de rijke baker". Er zullen ook wel bakkers geweest zijn die bij de behoeftigen hulp boden, voor al in een tijd zonder sociale zekerheid gingen veel weduwwrouwen uit bakeren.

Dokter Van Tijen was een figuur die zo model had kunnen staan voor een schilderij als de "Anatomische Les" of de "Staalmeesters". Een echte heer met een zwarte baard die imponeerde door zijn kleding en houding. Dokter Van Tijen had zijn woonhuis en praktijk aan de Nieuwe Zijdsburgwal op de plaats waar nu 3 woningen staan, bewoond door de families Langedijk (45), Miedema (44) en Zonneveld (45a).

Hij bezocht zijn patienten in de buitenwijken met een tilbury, getrokken door een hit. Als de dokter naar Katwoude, Overleek of de Purmer moest, huurde hij dit gerij van Jan Buijs, die woonde op de boerenplaats aan het Bloemendaal, nu woonplaats van Joost de Haas (no 4). Of hij nam zelf de leidsels te hand, of liet dit over aan Jan Buijs of diens zoon Siem (lange Siem). In de vakantietijd gebeurde het wel eens, dat ik, toen jongen van een jaar of 15, als koetsier optrad wat mij wel aanstond. Dokter Van Tijen had ook een assistente, juffrouw Sis, die luisterde naar de naam Siska van Zalingen, dochter van postloper Klaas van Zalingen en woonachtig in de Krim.

Monnickendam bezat toen ook een separatie barak, een houten gebouw aan de Noordervesting waar ernstige zieken werden verpleegd en ook patiënten met toen voorkomende besmettelijke ziekten zoals tuberculose, roodvonk, typhus en diphteritus werden opgenomen.

Wanneer er weer eens een epidemie uitbrak kon men in Monnickendam de huizen van de patiënten ontdekken, doordat op de deuren of ramen een papier geplakt met daarop geschreven "roodvonk" of "Febris Typhoidia" (typhus). Of diphteritus ook een besmettelijke ziekte was, weet ik niet.

De patiënten werden behandeld door de huisarts en verpleegd door een verpleegster onder meer de bekende Ali Strooman. Voor deze bekende vrouw was in de ziekenbarak werkzaam Marie Meerman, dochter van Daantje Meerman, die een tuinderij had op de plaats waar nu de woningen aan de Burgemeester Versteegstraat staan en die vanuit zijn tuin verse groente verkocht aan de burgers. De familie Meerman zelf woonde in de Krim.

De verpleging in de ziekenbarak en thuis was zover ik weet gratis. De arts was gemeente-arts en kreeg daarvoor een vast salaris. De verpleegsters zullen wel in dienst van het Witte of Rode Kruis zijn geweest, instellingen die subsidie vanuit de gemeentekas kregen.

In mijn omgeving kregen 2 jongens de gevreesde diphteritus. Een van de jongens liep bij mij op school, zijn naam was Nico Teengs. Hij woonde in het Zuideinde (10), in het huis waar nu de familie Piet Veerman woont.

Op een avond kwam dokter Van Tijen mijn vader halen want hij moest door middel van een ingreep de hevige benauwdheid bij de jongen opheffen. Dokter Van Tijen dacht dat zo'n

slager, die dagelijks met bloed omging, wel een stootje zou kunnen verdragen. De jongen werd op de keukentafel gelegd en geopereerd. Mijn vader kwam naderhand lijkkleek thuis en moest direct een opkikkertje hebben anders was hij tegen de grond gegaan. Het bleek dat de jongen onder de handen van de dokter was gestorven.

Het tweede geval dat ik mij nog zeer goed kan herinner betrof een zoontje van Sijmen van Altena. Een Marker jongen, die na de grote brand op Marken aan het begin van deze eeuw met zijn ouders in Monnickendam was komen wonen. Een van de vele Marker gezinnen die de Gouzee overstaken, maar daarover later meer. Het zoontje van Sijmen van Altena had dezelfde ziekte als Nico Teengs. Weer riep dokter Van Tijen mijn vader te hulp en deze keer was het met lood in zijn schoenen, dat hij meeding. Het joggie werd op de keukentafel gelegd, de arts paste eenzelfde ingreep toe, maar ook nu weer stierf de jongen terwijl de dokter met hem bezig was. Twee nare ervaringen uit mijn jeugd zo omstreeks 1909

Ons gezin kreeg met een geval van Febris Typhoidia te maken. Een van onze Marker dienstbodes kreeg deze gevreesde ziekte en moest in de barak gesepareerd worden. Deze barak stond op de plaats waar nu de gemeentetuin aan de Noordervesting is gesitueerd. Wij kregen een groot papier voor de ramen van de slagerswinkel geplakt met de bekende aankondiging dat in ons huis besmettelijke ziekte was uitgebroken.

Uiteraard waren er mensen, klanten van mijn vader, die uit angst niet meer in de zaak kwamen. Goede raad was dus duur en mijn vader besloot alles waarmee de patient in aanraking was geweest te laten ontsmetten.

Het "*manusje van alles*" in Monnickendam, Jaap van der Lingen, liet grote kisten uit Alkmaar komen van de daar gevestigde ontsmettingsoven van het Rode Kruis. Alles werd ingepakt, dekens, lakens, kussens, matrassen en andere zaken en naar Alkmaar gezonden. Na enkele dagen kwam het gehele pakket terug, een verschrikkelijke stank verspreidend. Wekenlang heb ik op mijn slaapkamer de stank nog moeten ruiken.

Dit was de tijd dat Monnickendam in dokter Van Tijen een huisarts had. Niet alleen een medicus, maar ook een groot verzamelaar onder meer van tegels en majolica.

De vereniging "Oud-Monnickendam" exposeert de verzameling Van Tijen. Na deze arts kwam dokter Van der Brink naar Monnickendam, een man die in de omtrek bekend stond als een uitstekend tanden- en kiezentrekker. Wie bij hem liet trekken, kreeg na afloop van de ingreep een glas wijn aangeboden.

Dokter Van der Brink werd opgevolgd door dokter Scholten. Daar deze gehuwd was met een joodse vrouw was het hem in de oorlogs jaren verboden te praktiseren.

De nationaal socialistische artsenkamer stuurde als plaatsvervanger dokter Mossel.

Na de oorlog kwam dokter Van Stalborch, nu na de vestiging van dokter Janssen werken er twee huisartsen in Monnickendam.

6 1903: GROTE BRAND OP MARKEN

In 1903 brak brand uit in hotel De Jong op Marken. Deze brand had verstrekkende gevolgen, zowel voor Marken als voor Monnickendam. De vlammen sloegen over naar de, nauw op elkaar staande, houten huizen in de omgeving van het hotel en in korte tijd stond de gehele wijk in vlam. De burgemeester van Marken riep de Monnickendamse brandweer te assistentie. De brandweerwagen werd op de motorboot van beurtschipper Free Simons gereden, maar tevergeefs. Een dichte mist maakte het navigeren onmogelijk en de beurtschipper moest met de brandweerwagen onverrichter zake terugkeren.

Op Marken woedde de brand voort en nadat deze was bedwongen bleken verschillende gezinnen dakloos te zijn geworden. Marken kon geen vervangende woonruimte ter beschikking stellen en er zat voor deze mensen niets anders op dan naar het ruimer in de huizen zittende Monnickendam te trekken.

In hun dialect spraken de Markers van "nee de veste wal" gaan. Zij kwamen in Monnickendam wonen en het overgrote deel bleef, trok niet meer terug nadat de woningen rond hotel De Jong waren herbouwd.

De gezinnen van de Markers waren over het algemeen kinderrijk en ook de kinderen bleven in Monnickendam wonen, bezochten de scholen. De ouderen bleven trouw aan hun klederdracht en vormden een kleurrijke noot in de Monnickendamse samenleving waarin zij zeer snel integreerden.

De familie Dirk Kaars, waarvan de man luisterde naar de bijnaam "stekelen beersie" was een van de gezinnen, waarvan de kinderen niet meer naar het eiland terugkeerden. Hun zoon Dirk trouwde met de Monnickendamse Jannetje Snieder, had zeer lang zitting in de gemeenteraad voor de protestants-christelijke groepering, was zeer langdurig voorzitter van de woonruimte-commissie en bekleedde ook vele bestuursfuncties in de gereformeerde kerk te plaatse. Evenals zijn broer Pieter Kaars, die nu nog in de Tuinstraat (3) woont, trok hij dagelijks als visventer naar Amsterdam. Ook de dochters huwden en bleven in Monnickendam wonen.

Brand op Marken (1903).

Dagelijks kan men door de Monnickendamse straten Jan Moenis zien lopen, een van de overgekomen die zijn klederdracht trouw is gebleven. Hij kwam met zijn moeder, vader, Dirk Moenis en drie zusters. Van die zusters trouwde Grietje met Jaap Duif, een andere zuster met Piet Hoogtetoorn (Piet de Brode), werkzaam op het gemeentelijk gasbedrijf. De jongste dochter Lies, trad in het huwelijk met Jan Meijer en woont nog steeds in Katwoude, de beide oudere zusters en hun mannen zijn inmiddels overleden.

De familie Dirk de Waart kwam ook naar Monnickendam. Een dochter huwde met visser Blom en is reeds overleden, evenals een zoon Pieter de Waart. De zoon Rein de Waart woont met zijn vrouw Grietje Hartwigsen, nog steeds in het Noordeinde (56).

Sijmen van Altena en zijn vrouw Gartje Visser kwamen met hun kinderen naar Monnickendam.

Dat deed ook de weduwe Jannetje Schipper met haar drie dochters die een huisje betrokken aan het Zuideinde (23), tegenover slagerij Beets (26) en momenteel bewoond door de familie Willem Kleissen.

Van de dochters trouwde Grietje eerst met de loggersknecht Arie Bos, die op de Noordzee verdronk en later met Dirk Plat. Dochter Lijsje (bijnaam Lijsje Theeblad) trouwde met Sijmen Roos, een zeer bekend en op huisbezoek trekkend ouderling van de hervormde gemeente. Dochter Niesje trouwde met Jan de Waart, die daarvoor in Monnickendam kwam wonen. De kinderen van deze dochters bleven in Monnickendam wonen en wonen hier nu nog.

Na de eerste golf Markers, waren er steeds nog bewoners van het eiland die naar Monnickendam kwamen. Onder andere Cees Kaars en zijn vrouw "*Marker Ale*", die zich vestigden in het Zuideinde naast de winkel van Bertus Ploeger (19).

Zij hadden een groot gezin, waarvan vrijwel alle kinderen stierven aan tuberculose. De moeder overleefde al haar zoons en op een na al haar dochters.

Over het algemeen leefden de Markers van de visserij. Zij bevoeren zowel de Zuiderzee als de Noordzee. Wie met varen stopte, werd visventer.

In mijn artikel over de Medische Zorg vertelde ik over het sterven van de zoon van Sijmen van Altena. Deze zoon was als loggerjongetje met zijn vader net voor het eerst ter visvangst geweest. Haring vissen in het zomerseizoen als "afhouder".

De rangen op de logger liepen als volgt: eerst afhouder, daarna reepschieter, vervolgens jongste, dan oudste en tenslotte matroos. Enkelen brachten het tot stuurman en schipper. Veel Monnickendammer jongens waarmee ik op school liep, kwamen in de zomermaanden niet en voeren eveneens.

Jongens van 11 tot en met 13 jaar die meehielpen het brood voor het gezin te verdienen op de logger.

Enkelen wil ik er noemen. Hendrik Vlugt, die later postloper en doodgraver werd; Jan Schaap die in de mothandel ging; Krelis Uitdam met zijn zoons Klaas, Outger en Siem. Jan Duif met zijn zoons Piet, Chris, Jan en Jaap; Piet van Dijk de vroegere veldwachter; Willem Bont; de gebroeders Dirk, Willem, Piet en Thames Ent; de gebroeders Jan en Sijbrand Bruin.

Het leven op de loggers was hard. In weer en wind, regen, hagel, sneeuw moest al het werk met de hand worden gedaan tegen een karig loontje. Geleefd werd op scheepsbesluit, harde kaak, en dit moesten ook de jongens eten. Het loon werd uitbetaald nadat de besomming was gemaakt. De bemanning kreeg daar een klein percentage van uitbetaald. Een percentage van de opbrengst van de vangst.

De middenstanders moesten vaak de gezinnen van de varensgezellen poffen tot de logger binnen was.

De Markers en Monnickendammers voeren op Vlaardingse-, Scheveningse- en Katwijkse loggers. Veel van hen trokken later naar Duitsland, waar zij meer konden verdienen bij reders in Preussen-Geestemünde, Bremerhaven en Vegesack.

Veel Duitse loggers voeren met een voltallige Marker bemanning, de schipper inclusief. Het beroemde toneelstuk van Herman Heijermans "Op Hoop van Zegen" geeft een waarheidsgetrouwe schets van het vissersbestaan.

Hoe was omstreeks die tijd de samenstelling van de Monnickendammer bevolking en waar leefden zij van?

Aangezien er in die tijd vrijwel geen buitenkerkelijken waren, geven de globale cijfers per kerkgenootschap een beeld.

Er woonden in Monnickendam 1700 hervormden, 130 lutheranen, 80 doopsgezinden, 600 rooms-katholieken, 50 Israëlieten en 140 gereformeerden in 1889 onder leiding van Abraham Kuiper van de hervormde kerk afgescheiden en toen nog vrij algemeen "dolerende" genoemd.

Van deze 2700 inwoners mochten er slechts 250 hun stem uitbrengen bij verkiezingen voor de gemeenteraad en Staten-Generaal. Dit kwam door een census-kiesrecht dat alleen personen met een bepaald inkomen, dus ook een bepaalde belasting, stemgerechtigd verklaarde. Voor Jan met de Pet waren er op dat punt geen rechten.

De bevolking kan voor die tijd verder verdeeld worden in drie groepen. De grootste groep waren de arbeiders of werklieden. De tweede groep werd gevormd door het grote aantal middenstanders, ambachtslieden en boeren, zowel stadsboeren als boeren in de Purmer en Overleek.

Geen onderscheid heb ik gemaakt tussen de rijke boeren en de keuters.

De derde groep werd uitgemaakt door de "Upper Ten", de rijken of regenten van Monnickendam. Een kleine groep met een enorme invloed die op bestuurlijk gebied volledig de lakens uitdeelde.

Van de eerste groep, de werklieden, moet gesteld worden dat Monnickendam door de eeuwen heen twee vormen van industrie, dus werkgelegenheid, kende die de boventoon voerden. Dat waren de scheepswerven en de visverwerkingsbedrijven.

De families Schipper en de Waart die zich na de brand op Marken in onze stad vestigden.

7 scheepswerven

Wat betreft de scheepswerven: aan de buitenkant stond de Kleine Helling. Eigenaar in de loop der tijden: Kater, Cees de Haas, Klaas de Haas en nu de firma Van Goor.

Aan de Havenstraat was de Grote Helling, langdurig in bezit van de familie Kater nu eigendom van de firma Hakvoort.

Op beide werven werkten ongeveer 50 werklieden en over het algemeen werden er botters gebouwd. Grote botters of kwakken voor de Volendammers, kleine botters voor de Markers. Veel van mijn schoolkameraden gingen op de werven werken en ikzelf kwam er veel om te grasduinen. Zodoende weet ik enigs zins hoe een botter werd gebouwd.

De jongens begonnen na hun schooltijd als "pikrot", daarna jongmaatje, leerling-scheepstimmerman en tot slot volleerd scheepstimmerman. De pikrotten moesten de pik of pek, een teerprodukt, in grote ijzeren potten op een vuur warmen. Was de vereiste temperatuur gehaald, dan riepen ze "pik- heet" en de scheepstimmerlieden die eerst het dek gebreeuwd hadden, goten pek over het breeuwwerk.

Op de kleine Werf liep werfbaas Klomp rond, bijgenaamd 'Fifo' de schrik van de pikrotten. Bij de minste of geringste kwajongensstreek werd de man spinnijdig en ontsloeg de jongens. Zijn zoon was de bekende Janus Klomp, brigadier van politie aan het bureau Warmoestraat in de Amsterdamse rosse buurt.

Over deze Monnickendammer kan veel goeds gelezen worden in de boeken van de bekende commissaris Voordewind.

De oudste nog in leven zijnde Monnickendamse scheepsbouwer, Krijn Hoogland, werkte naderhand op de werf van De Vries Lentsch mee aan de bouw van een jacht voor deze commissaris. Veel vakbekwame scheepstimmerlieden trokken, na het overgaan van hout op ijzerbouw, naar de jachtwerf van De Vries Lentsch. Onder meer Steven Klein, wiens weduwe nu nog in de Kloosterstraat woont.

De kleine helling van de firma de Haas.

Om verder te gaan met de pikrotten, zij moesten ook houten pennen steken in een apart pennenhok met behulp van een beitel, ze staken ook eiken dreutels en hielpen verder de oudere werklieden met allerlei klusjes.

Botters werden opgebouwd uit de kiel, de zijwanden, de spanten. met de zwaarden, de mast, het roer en andere onderdelen. Alles werd met de hand gemaakt naar oude modellen van eeuwenoude mallen. Gereedschappen waren dissels, bijlen, zagen, schaven en meerdere zeer oude gereedschappen.

Wie nu een oude, in Monnickendam gebouwde botter met vol zeil ziet varen die spijt het dat deze mooie volkskunst verloren is gegaan. Een botter is een kunststuk en wie van zeilen houdt, diens hart gaat open bij het aanschouwen van zoveel schoons.

Naast de Grote helling van Dirk Kater heeft jarenlang een houten schuur gestaan met daarop bordjes die in witte letters de namen van de schepen op de helling gebouwd, aangaven. Tal van historische namen prijken op de bordjes en het is jammer dat al die gegevens verloren zijn gegaan.

Als bijzonderheid, de botters op de Grote Helling werden met een paard opgetrokken, op de Kleine Helling ging dat met een kaapstander, opgeduwd door een aantal mannen. Beide werven hadden een smederij waar de ijzeren onderdelen, zoals ankers, doften, roerpennen en ijzers om de masten vast te zetten, werden gesmeed.

Op de Grote Helling was Jonker (de lekkere baas) het hoofd van de smederij, een zeer vakbekwaam man, op de Kleine Helling waren het Eendebak en Nars van Broek, die de smidshamers hanteerden.

Toeleveringsbedrijven waren 2 touwslagerijen en 3 zeilmakerijen.

In Monnickendam leven en wonen nog steeds twee van die vroegere pikrotten. Joop Visser, die later visventer en standwerker werd en Cor Koerse die de ombouw van hout op ijzer volledig heeft meegemaakt.

Naast de grote werven bestonden er ook nog een aantal kleine scheepsbouwbedrijfjes.

Aan het Bloemendaal was het bedrijfje van de familie Dirk Schot, later overgenomen door diens zoon Cees Schot en zijn beide nog in leven zijnde broers Willem en Gerrit. Zij bouwden allerlei kleinere vaartuigen, zoals jollen, koe- en mestpramen en ook kubboten, in geheel Waterland in gebruik bij boeren en vissers, vooral in Uitdam.

Waar nu de Rabobank staat, was het werfje van Joris Kater, die eveneens kleine bootjes bouwde. Aan de vesting naast de zieken barak was de helling van de firma Blankevoort, in de volksmond het '*hellinkje van Atte*', genoemd naar Atte Visser, waar kleibakken werden gerepareerd en schoongemaakt.

In de oorlog werden de scheepswerven verplicht kotters te bouwen voor de Deutsche Kriegsmarine. Dit door bemiddeling van de collaborateur Willem Kater, zoon van de vroegere hellingbaas Dirk Kater en stucadoor van beroep.

Deze zorgde dat de werven van het nodige materiaal werden voorzien, in het bijzonder hout omdat het ging om houten schepen, zogenaamde '*Flakboten*'. die convooyen moesten beschermen en niet belaagd konden worden door magnetische mijnen. Naar mijn inlichtingen werd er door de arbeiders, die door deze bouw niet naar Duitsland werden getransporteerd om te werken, flink gesaboteerd en heel wat hout verdween.

Reparatie aan een Volendammer kwak, met enkele pikrotten.

De illegaliteit heeft nog getracht de kotters, voor die naar zee gingen, met dynamiet op te blazen, maar helaas is die poging nooit gelukt.

Ik zou nog veel meer kunnen schrijven, maar dit wordt dan een te uitvoerig verhaal. De werktijden op de scheepswerven waren lang niet mis. In de wintermaanden ging het nog, maar in de zomermaanden moest er lang gewerkt worden.

De verdiensten gingen naar leeftijd en bekwaamheid. In mijn jeugd verdiende een pikrot *f* 0,60 per week en de scheepstimmer lieden zullen wel met niet meer dan *f* 8,- per week naar huis zijn gegaan. In de wintermaanden werd dit uiteraard beknot.

Er werd op beide werven een stevig borreltje gedronken, zoals dit overal waar lange werktijden en weinig verstrooiing bestond, het geval was.

Feestvieren konden de mannen van de hellingen ook, vooral met kermis. Tijdens het onafhankelijkheidsfeest in 1913 liepen zij in de optocht mee. Gekleed in pilowse broeken en mouwvesten, getooid met dissels en bijlen zongen zij het bekende '*bijltjes lied*', dat luidde:

Triomf Bijltjes hoog van waarde
Eeuwig blijft uw roem op aarde
tot in 't verste nageslacht
Blijft uw roem u togedacht.

8 HOE VERDIENDE MEN DE KOST ?

Een apart hoofdstuk in de Monnickendamse historie neemt de visverwerkende industrie in.

Al in de prilste oudheid stond de gerookte haring uit Monnickendam bekend.

Graaf Floris V was er, gezien oude overeenkomsten, een groot liefhebber van en liet zich met kisten van deze vis afkopen.

In mijn jeugd floreerde in Monnickendam min af meer 15 grote en kleine rokerijen. In deze rokerijen vonden ongeveer 200 tot 250 inwoners werk, dit aantal afhankelijk van de weersomstandigheden, dus de aanvoer en de mogelijkheid tot afvoer van het eindprodukt.

Het waren zowel mannen als jongens en ook vrouwen, de speetsters, inlegsters en kopsters van ansjovis. Gerookt werden haringen, paling, sprout, zoute Engelse haring en Noorse spekbokking om uit te snijden.

Evenals Edam zijn Edammer kaasjes heeft, heeft Monnickendam zijn Monnickendammertjes. Dit waren harde bokkingen die men in de Vechtstreek en in Utrecht nu nog Monnickendammertjes noemt. Dat al eeuwen geleden de bokking bekend was heb ik eens gelezen in een kalfsleer gebonden getijdenboek, geschreven door de monniken uit het klooster Galilea dat stond aan het Oudelandsdijkje en kort geleden werd opgegraven door een groep archeologen.

Dit klooster werd in 1572 door de Watergeuzen volledig verwoest. In dit boek stond te lezen dat de prior een tal 'burgerhart' bestelde bij een van de Monnickendamse rokerijen.

Burgerhart was een kuit- en homloze haring die per tal, dat is 200 stuks, werden verkocht. Zij waren voortreffelijk.

Dit produkt van de Zuiderzee is met vele anderen verdwenen op het moment dat de Afsluitdijk werd gelegd. Ik herinner mij nog de zijdenettenbot, de ijsspiering, de onvergetelijke meiharing, de sprout, de aal, de puitaal, soms geep, maar bovenal de verse garnalen die voor Volendamse venters aan de man werden gebracht.

Voor de 'schokker garn' was een delicatessen. Makreel werd in het begin van deze eeuw niet gerookt of gestoomd. Het was volgens de vissers een waardeloze vis. Later heeft men de makreel leren waarderen en eten. Nu is deze vis een de hoofdprodukten van de 5 tot 6 rokerijen die nog over zijn.

Alles is aan verandering onderhevig en het diepvriezen heeft z'n entree gemaakt. Een produkt is nu pas goed wanneer het eerst diep in het ijs heeft gezeten.

Kleine groepen arbeiders werkten in de kleinere bedrijven ondermeer de zeepziederij 'De Bruinvis' die in 1775 werd opgericht. Deze stond op de plaats waar nu de Rabobank is gevestigd en tijdens werkzaamheden aan deze bank stootte men bij het heien vele malen op de oude loogketels.

De ziederij was eerst eigendom van de familie Thieren, later van de familie Kees Mol.

Dan de 2 touwslagerijen, eigendom van de families Groenewoud.

De grote baan was van de Halve Stad, de kleine baan aan de zuidervesting van Keeske-Keesie, Werklieden die daar werkten en ik mijn nog herinner waren Floor Roof, Greuter, die in Monnickendam luisterde naar de bijnaam de Zieke Koe en de De Ruiter die in de wandeling Kalido werd genoemd. Zij liepen met bossen hennep om hun middel en sponnen de dikke touwen voor de scheepswerven. Wij jongens noemden de werklieden op de touwslagerijen 'achteruitkrabbers' en net als in de tijd van Michiel de Ruijter werd het grote wiel met de hand

rondgedraaid. Later kwam een motor dit werk overnemen. De lonen waren zeer laag voor dit eentonig werk.

Beurtschipper Simons (I), de laatste beurtschipper die voer op Marken en Amsterdam

Dan waren er de dijkwerkers, mannen die belast waren met het onderhouden van de Waterlandse Zeedijk van Monnickendam tot Kadoelen. Zij werkten met schep en kruiwagen. Eerst werden kleiputten op de Kleiperk, waar nu het restaurant Nimorina staat, volgestort. Dit werk ging met handbeugels uit kleibakken, een speciaal soort platboomd vaartuig. Dit werk vond in de herfst en de winter plaats.

De klei werd uit het Monnickendammergat en de geul gebaggerd. Een zeer zwaar werk dat gedaan werd onder toezicht van Atte Visser, opzichter in dienst van de firma Blankevoort. Ieder jaar werd het onderhoud aan de zeedijk aanbesteed en altijd aan Blankevoort die

meestal de laagste inschrijver was. Onderhoudsplichtige aan de dijk was het hoogheemraadschap Waterland, met opzichter C. Martens. Na de watersnood van 1916 werd een apart hoogheemraadschap opgericht en met het onderhoud belast, het hoogheemraadschap Noordhollands Noorderkwartier, opzichter H. Zeeman. Gemiddeld werkten aan de dijk 10 tot 20 arbeiders uit Monnickendam.

Er was ook een groep losarbeiders. Zij losten schepen in de haven. Turfschepen, onder meer van schipper Winkel voor de bakkerijen, zoutschepen voor de rokerijen, mot-en zaagschepen eveneens voor de rokerijen, kolenschepen voor de gemeentelijke gasfabriek en de plaatselijke kolenhandelaren. Werd er niets gelost dan zochten zij een sjouwtje. Enkel en leven nog, onder meer de 83 jarige Juut Ruijg en Elbert Stam. Hun aantal bedroeg 10 á 12.

Vaste betrekkingen waren te vinden bij de koekenfabriek, officieel de Coöperatieve Graanmaalderij en Koekenfabriek Monnickendam en omstreken. Hier werkten ongeveer 10 man die met paard en kar de boer opgingen of met gondels, ruime schepen om het veevoer te bezorgen.

Resumerend was het aantal arbeiders in het begin van deze eeuw als volgt te verdelen:

scheepstimmerlieden, 50 á 60 dijkwerkers, 10 á 15

visbewerkers, 200 á 250 losarbeiders, 10 á 12

zeepzieders en touwslagers, 15 á 20,

terwijl 20 á 25 mensen hun brood vonden in dienst van de kleine ambachtelijke middenstandsbedrijven zoals aannemers, smeden, bakkers, slaggers en loodgieters. Totaal kwam de arbeidende bevolking op 300 á 350.

Bij dit aantal moeten nog geteld worden de Noordzeevissers tussen de 20 en 50 man. Zij visten niet alleen op de Noordzee, maar ook op de Zuiderzee. Voor en na het loggerseizoen waren zij met hun kubboten te vinden langs de dijken van Waterland, waar zij visten op haring, sprot en bot.

Aal werd gevangen met fuiken of kubben, haring met grote staande fuiken.

Aan de afslag was het in die dagen een drukte van belang. Alles concentreerde zich op de Langebrug. De kopers achter de leuning, de aanvoerders op de Steg. De afslagers dreunden met eentonige galm de prijzen per tal (200 stuks) af en de visrokers mijnden op hun beurt.

Afslagers die ik gekend heb waren Jan Steur, de oude Groenewoud, zoon Groenewoud, Piet van Dijk en Chris Kleissen. Directeur en administrateur was Jan Martis. De afslag bestaat nog steeds al is deze niet meer gemeentelijk eigendom maar omgezet in een coöperatieve onderneming.

Bekende visrokers waren vooral de familie Meij. Verschillende leden van dit geslacht hadden een eigen bedrijf.

De oude Sijmen Meij op de Lindegracht, Goof Meij op 't Prooijen, Jan Meij eveneens op 't Prooijen, Jan Meij (Jan Slik) op 't Zonnepad, Jan Meij aan de Havenstraat, Sijmen Meij aan het Zuideinde. Nog steeds bestaat er een rokerij Meij op 't Prooijen.

Een der dochters van S. Meij trouwde met Hendrik van der Lingen en diens zoon heeft een der grootste rokerijen op het Galgeriet.

Eveneens bekende rokers waren Johan Oosterbaan (Jantje), de firma Stam, de firma Jac Neijzen en nog enkele kleinere rokers.

Na de verkoop van de haring werden deze geteld in telvaatjes waarop een deksel met een

gleuf. Bij iedere 200 stuks werd er geroepen: "*kerf'm of 'korf'm*". Haringtellers waren onder meer oude Lenior, Jochem Schaap, Bocheltje Bruin en Stam. Het bijzondere van dit viertal was dat drie van hen een bochel hadden, de vierde niet.

9 WINKELS EN AMBACHTEN

In de beginjaren van de huidige eeuw werkte in Monnickendam een groot aantal middenstanders. Alleen al zo'n 20 warme bakkers vonden een bestaan in een stad van 2500 inwoners. Daarnaast waren er slagers, kleine stadsboeren, horlogemakers, kleermakers, kappers, kuipers, metselaars, caféhouders, aannemers, schilders, loodgieters, schoenmakers, timmerlieden, kruideniers en ontelbare textielzaakjes.

Hoe dit alles de kost kon verdienen is nu nog een raadsel, maar enkelen schopten het zover dat zij konden gaan rentenieren, De boeren, vooral de kleinere, waren meestal ook melkventers die zo onder de koe vandaan verkochten.

Van hygiënische controle en warenwet was toen nog geen sprake, keuringen bestonden er niet, iedereen handelde naar eigen goeddunken. De klanten moesten maar uitmaken waar het wel schoon was en waar niet.

In dit artikel wil ik een straat voor straat de middenstands bedrijfjes noemen, waarvan het merendeel verdwenen zijn.

Om te beginnen met de bakker: op de Zarken (29), stond de bakkerij van Dirk Holling. Later is daar de electriciteitszaak van de firma Bloem gekomen, nu is het pand omgebouwd tot woonhuis.

In de Kerkstraat (3) op de hoek Heerengracht, nu dameskapsalon stond de zaak van Klaas Kaars. Schuin daartegenover (10), nu woonhuis van de familie Blok was bakker Klaas Bierman gevestigd.

Gebleven is de bakkerij van Jan van de Vegte, nu de firma Honingh (15). In de winkel van Adrie Stam bakte Klut zijn broden (58).

Op het Noordeinde (8) waar nu de drogisterij De Monnick is gevestigd woonde en werkte bakker Van Kleef. Verderop was de bakkerij van Oosting, nu bakkerij Piet Mastenbroek (38).

Restaurant "De Halte" (46) was ook een bakkerij en wel van Piet Bakker, vader van de huidige eigenaar.

In het Noordeinde verder de bakkers Hoogvorst, Blakborn, Klepper (97) en Herman Visser (112). Deze panden zijn allemaal verdwenen en hebben plaatsgemaakt voor meerdere woonhuizen.

Op het Zuideinde (8), waar nu de zaak van de firma Huibregtse is gevestigd was tot voor kort de bakkerij Verbeek.

Jb. Hogetoorn werkte in de zaak waar nu bakkerij K. Klein is gevestigd (21).

De bakkerij van Hartog, die luisterde naar de bijnaam "de Kietelbol" en de bakkerij van Hoogendijk zijn verdwenen, daarvoor in de plaats kwamen woningen.

In de Havenstraat (10) was de bakkerij van Marcellis Holling en in het pas gesloopte pand tegenover slagerij De Wolf was bakker de Vries gevestigd.

Op de Fluwelen Burgwal (6) waar nu bakker Gutter een modern bedrijf heeft was in mijn jonge tijd de weduwe Boerlage en in het pand van de firma Willems (16) de bakkerij van "Koosie Korsie".

Op de Niesenoortsburgwal (4) was bakker A. Neijssen gevestigd en ik weet nog goed dat die bakkerij in brand vloog.

Deze zaak werd overgenomen door Jaap Koel, die er zijn wijd vermaarde "Japie Koeltjes"

bakte, nu is het bakkerij Van Wengerden.

In het Beemstertje (Rozendaalstraat 10) was Willem van Thames gevestigd, de "*rijke Bakker*" ook wel de "*knaken poetser*" genoemd. Nu staat op de plaats van diens bakkerij een woonhuis, bewoond door de familie Lamm. Bovendien was er toen al een koude bakker, F. Schweeke die zijn brood uit Amsterdam betrok en uit Edam kwam bakker Stam met zijn hondekar.

Deze bakker Stam, de nachtbakker, was een oom van de huidige wethouder Stam en ventte tot in Zuiderwoude. Van hem is het beroemde verhaal over de zoekpartij naar aanleiding van het binnen komen der honden, zonder de bakker op zijn kar zat. Als alles waar is moet hij in zijn kar in slaap zijn gevallen en door de honden zonder mankeren thuis zijn gebracht.

Een gedeelte van de 22 bakkers in Monnickendam had ook op Marken en ventwijk. Zij bakten allen brood, enkelen ook gebak.

Slagerij van de heer Veltrop in het Zuideinde. (rechts)

Na de bakkers de slagers. In het Zuideinde zijn nog steeds de 2 slagerijen die er in mijn jonge tijd ook waren. De familie Leuw woonde in wat nu slagerij Beets (26) is en mijn vader G. Veltrop Jzn in de huidige slagerij Spronk (14).

Aan de haven (11) in de Joodse kerk zat slager Sam Nol.

Op het Noordeinde ook een slager G. Veltrop, bijgenaamd Gerrit van Lood met zijn zuster Christientje Leverworst.

Op de Oude Zijds Burgwal (28) was de bokken- en geitenslager Jan Boerlage gevestigd. Later kwamen Lou de Wolf (Havenstraat 9) en Manus Runderkamp (Kerkstraat 48) zich in Monnickendam vestigen.

In de nuchtere kalveren tijd kon men ook nog vlees krijgen bij de gelegenheidsslagers Jan Schoneveld en Jan Slot. De zaak van de eerste is nu een woonhuis, de zaak van de laatste is nu een gedeelte van hotel "De Posthoorn".

Bovendien kwamen uit Broek in Waterland de slagers Sentje van Vuure en Ab Kronenburg,

maar hun vlees was niet van de allerbeste kwaliteit. Keuring op geslacht vee was er niet, dus alles kon.

Een aparte noot was in de wintertijd de komst uit Amsterdam van de "*vetjood*" met rauw koevet. Dit vond gretig aftrek bij de minder draagkrachtige gezinnen die voor de winter een pot gesmolten vet in voorraad wilden hebben. Als er bij ons thuis vet gesmolten werd kwamen de heerlijke '*kanen*' op tafel.

Monnickendam kende in die tijd ook een groot aantal stadsboeren. Over het algemeen keuters die met een juk en twee emmers hun melk aan de man brachten. Kwamen zij wat tekort dan ging er wel eens wat hemelwater in de emmers. Op melk en andere zuivelprodukten bestond eveneens geen keuring. Van al die boeren zijn er nog maar een paar over.

Verdwenen zijn van de Zarken (8) Lakeman en uit het Beemstertje Willem van Thames en Boerlage.

Van het Bloemendaal vertrokken Jan Buis (4), Joh. Krüze, Cees Bergen, Wijnand Buis (19) en Joh. Verkade.

De boerderij aan de Heerengracht (3) van Piet de Waal is nu vrijwel als woonhuis gereed.

Op de Burgwallen stonden de boerderijen van Balk (N.Z 49), De Wit, Jan Keijzer, Langenberg, Floor Hogetoorn (Weezenland 6) en Gerrit Mooij (O.Z.Burgwal 36).

In de Tuinstraat (5) boerde Kl. Oud en op het Zuideinde Hardebol en twee maal Boerlage.

Ook op de Lindegracht stond een boerderij en wel van Aberkrom, nu woonhuis van de familie Plat en van het Roozendaal verdween de boerderij van Albert de Wit. Overgebleven zijn de boerderijen van Ubbels aan de Oude Zijds Burgwal (38). De Jonge in de Kalversteeg, De Jong (8) en Hoogland (10) aan het Roozendaal.

In Overleek, in de Purmer en aan het Oudelandsdijkje woonden de grotere boeren die op hun oude dag gingen rentenieren, meestal in Monnickendam.

Aan gelegenheid tot het drinken van een borreltje ontbrak het in Monnickendam ook niet zo in de beginjaren van deze eeuw. In het Marker Veerhuis, dat nog steeds bestaat zat toen als kastelein J. Boerlage, naderhand en nu nog steeds de familie Conijn.

Aan de Havenstraat waren 3 café's, waarvan alleen het "Wapen van Monnickendam" is overgebleven, in die tijd beheerd door Goedhart. De café's van G. Boerlage en D. Lenior bestaan niet meer.

Op de Gooise kade moest café "Het Helletje" van De Wit, ook plaats maken voor een woonhuis.

Op de Middendam staat nog steeds hotel "De Zwaan" en in het Noordeinde het eeuwenoude hotel "De Posthoorn".

Verdwenen zijn uit het Noordeinde hotel "Hof van Holland" dat nu parkeerplaats voor de Posthoorn is geworden en enige jaren geleden door brand café "Bellevue" (Noordeinde 121) van de familie Oud.

Op de Zarken (4) stond hotel "De Doele", dat naderhand werd omgebouwd tot ambtswoning van de burgemeester en nu kantoor van de technische dienst is (nu in privé bezit).

Gebleven en zelfs uitgebreid is café "Buitenlust" (Zarken 9) nu in mijn tijd van Dirk Brinkkemper die luisterde naar de bijnaam "*kouwe Dirk*".

Als café gesloten, maar als pand gelukkig blijven bestaan is "De Hoop" (Fluwelenburgwal 13)

van Jaap Bloem, een echt oud visserscafé.

Bovendien kon men nog bij enkele vergunning houdende kruideniers drank per maatje krijgen, zoals op het Zuideinde (4) bij Marcellis Buddingh, op het Noordeinde (76) in "De Schulp" van Ubbels (nu woonhuis) en op de Nieuwe Zijds Burgwal (1) bij de weduwe Houtman, nu woonhuis van zuster Boon.

Er werd in die jaren in Monnickendam ontzettend veel gedronken. Volgens een van de nu nog levende oud-kasteleins was hem uit de accijsregisters gebleken dat Monnickendam wat alcoholgebruik betrof per hoofd der bevolking in Noord-Holland aan de kop stond.

Geschonken werd per glas, per maatje, per dubbel maatje ook wel kop genoemd en als klap op de vuurpijl per "*stortzee*", een bierglas vol jenever. Er waren mannen die voordat zij naar hun werk gingen eerst zo'n stortzee naar binnen moesten werken. Dit kon niet anders vanwege het grauwe bestaan.

Lange werktijden, lage lonen en altijd armoede in de winter waren de oorzaak niet alleen in Monnickendam maar door geheel Nederland.

In boeken van professor Brugmans en het toenmalige kamerlid Van Houten die met een der eerste sociale wetten kwam, het zogenaamde "*kinderwetje*" leest men de hemeltergende omstandigheden waaronder gewerkt moest worden.

Ook over de kinderarbeid. Meisjes en jongentjes van 5 en 6 jaar oud die al lange werktijden maakten, Nu niet meer om te geloven.

Er waren in mijn jeugd 3 kappers in Monnickendam. Op het Zuideinde (7) kapper Lautenschütz, nu kapper Brinkkemper.

In het Noordeinde (27) kapper K. Klein, nu zijn zoon P. Klein en op de Zarken (33) kapper Jan Scherpenhuizen, bijgenaamd '*de Zeepmug*'.

Er waren 2 kleermakers, namelijk in de Kerkstraat (10) J. Verheus en op het Noordeinde (70) N. Slijkerman, alsmede 2 kuipers, Hartwigsen (Noordeinde 68) en H. Winkel (Noordeinde 61). Metselaarsbazen waren D. Brinkkemper (Zarken 9), en Jb. Klaver (Weezenland 16), met de knechten Van der Horst "*Essemop*" (woonde in de Noordeinderpoort), Lenior "*t'Heertje*" (Noordeinde 85) en Martis "*de Woedende*" (Zuideinde 33).

Aannemers waren Cobelens (*Wagenpad*, Kermergracht 2), C. Blankevoort, K. Klaver en als architect trad zowel voor de gemeente als voor het hoogheemraadschap Waterland op de heer C. Martens die in het Waterlands Huis woonde (Zarken 23).

Schilders en behangers waren J. Bruijn (Smitsteeg 1), in de Kerkstraat A. Oosterveld en in de Grote Noord ook een

A. Oosterveld en H. Schram (Groote Noord 2) die de bijnaam '*Happe Tikkie*' had.

In het Noordeinde was nog Jansen gevestigd.

Bierhandelaar en tevens kruidenier was Oostindie die in café '*Het Wapen van Monnickendam*' woonde.

Caféhouder Jb. Bloem (Fluwelenburgwal 13) had tevens een bloemisterij en een grote moestuin op de plaats waar nu het Verenigingsgebouw staat, ook wel het in de volksmond bekende '*Gerrit Biesheuvelplein*'.

Op deze grond stonden tevens zo'n 50 vruchtbomen, waaraan appels, peren, perziken en moerbeien groeiden.

Mijn eerste schoolschrift kocht ik in de boekhandel van Groenewoud en later in dezelfde straat de boekhandel van Piet Maas (Kerkstraat 50), tevens drukker en uitgever van een predikbeurten- en advertentieblaadje, naar hem ook wel '*de Maasbode*' genoemd.

Loodgieters waren Jacob Stam en zijn zoons Jaap en Dirk (Noord einde 74), de laatste onze huidige wethouder; Gerrit Bos (Groote Noord 3), Piet Snieder (Kerkstraat 20) en Klaas Snieder (Kerkstraat 60) hadden een schoenmakerij.

Jan Steur, Manus Winkel (Noordeinde 61) en Frans Punt (Tuinstraat 13) waren de smeden en in de Posthoorn exploiteerde Sijstermans een stalhouderij.

Timmerlieden en aannemers waren W. Blankevoort, D. Blankevoort. P. Karmelk. Klaas Strubbe, J. de Wijs en Cobelens (Kermergracht 2) wiens zaak later werd overgenomen door de firma Stallenberg.

Aan het einde van het Noordeinde stond een meelmolen van Bont die later in brand vloog en geheel werd verwoest.

Een zeer apart bedrijf was het grutters- en maalbedrijf van Nienhuis in de Kerkstraat (45).

Waar nu de woonhuizen staan van de families Steur en Wijchers stonden vroeger de pakhuizen en de maalderij van Jan Nienhuis. Aan de overkant was nog een pakhuis "'s Lands Welvaren" met een fraaie klokgevel waar nu een antiekbeurs in is gevestigd en wat er bouwkundig niet meer zo welvarend uitziet (Kerkstraat 52).

In de maalderij bracht een paardje de molenstenen in beweging door rondjes te lopen. Gemalen werden boekweit, tarwe, gort en er was ook een mosterdmolen. Jan Nienhuis produceerde overheerlijke mosterd, waarvan de smaak zo was dat ik die nimmer geproefd heb.

In een kopje haalde ik als kind zijnde voor 3 centen mosterd en werd dan geholpen door een zuster van de baas, die "*Jannetje Rijsie*" werd genoemd omdat zij regelmatig met een nat vingertje een rijstkorreltje oppikte en daarop kauwde.

Er werkten ook knechts en een van hen was Hein de Wit, de baas van café 't Helletje ('t Markerveerhuis).

De winkel was een pracht, een tekening van Anton Pieck waardig. De vloer was kraakhelder en ingezand.

Er stonden geschilderde gortbakken, prachtige koperen weegschalen, gewichten, trechters en scheppen.

Jan Nienhuis was ook fouragehandelaar die met veevoer en lijnkoeken de boer opping. Niet alles is verloren gegaan.

In het Openluchtmuseum in Arnhem is een kopie van de oude maalderij te zien. Met behulp van de oude heer Jan Nienhuis is dit indertijd samengesteld compleet met tekening en beschrijving. Wie dus naar het museum gaat kan een stukje industrie uit Monnickendam verleden zien staan.

In het Noordeinde (17), nu een deel van de r.k. pastorie woonde de horlogemaker, goudsmit en antiekhandelaar Jan Rins samen met zijn zuster en de kostganger juffrouw Steenwijk, hoofd van de Nuts kleuterschool, toen gevestigd in het gebouw Noordeinde 16.

Bij Rins in de etalage stond een prachtige collectie zilver en goud uitgestald. De schaarse toeristen bleven er altijd staan, kochten gouden en zilveren sieraden en ook antiek. Jonge meisjes. ook mijn zusjes, kwamen bij Rins voor gaatjes maken in de oorlel voor hun eerste

sieraden, zilveren of gouden ooringetjes.

Antiek kocht Jan Rins van zijn overbuurman Herman Leuw ook wel Herman de Vlijt genoemd naar de naam van zijn zaak en de vader van de bekende Manu Leuw. Dit tot grote verbolgenheid van Manu's grootvader die als spreuk had: "*Wie zijn geld wil vermallen, koopt glas en porcelein en laat het vallen*".

Wel stonden op de stoep van de winkel ijzeren haardplaten met daarop diverse figuren en koperen antieke voorwerpen zoals ketels.

Een van mijn grootste vrienden was de horlogemaker en goudsmit Kroone die zijn zaak in de Kerkstraat (45) had, waar nu een identiek bedrijf is gevestigd van de heer Lenior. Ik heb vele gesprekken met hem gevoerd en vele wandelingen gemaakt. Kroone was van oorsprong streng katholiek opgevoed en kwam uit Schagen. Hij vestigde zich begin van deze eeuw in Monnickendam. Hij werd spiritist en kwam met andere spiritisten bijeen in het huis van mejuffrouw Lantinga, gepensioneerd onderwijzeres aan de lagere school. Met andere Monnickendammers lieten zij daar de tafel dansen. Na deze tijd werd Kroone vrijdenker, vegetariër en lid van de Blauwe Knoop. Bovenal was hij een filosoof en volgde cursussen aan de School van Wijsbegeerte in Amersfoort. Professor Polak en de histoloog professor Van Rees kwamen veel bij hem thuis. De lijfspreuk van Kroone was "*Ego sum cogito*", wat betekend "*Ik besta, dus ik denk*".

Op het Wezenland, bij de Koemarktschool was de kruidenierswinkel van de weduwe Gerrit Meij, eerder de firma Bargman, Zoon Otto werd stuurman bij de KNSM, later gezagvoerder. Enkele nu nog levende Monnickendammers voeren als matroos onder hem. Ikzelf voer als marconist met hem op de "Heemskerk" in 1921. Wij voerden veel gesprekken over Monnickendam waar hij geboren en getogen was. Later is hij uit mijn gezichtsveld verdwenen. Op het Zuideinde woonden de gezusters Strubbe in een winkeltje.

Leentje Strubbe was kruidenierster en leidster van de hervormde zondagsschool samen met mevr. Stam. Neeltje en Sophie waren modistes en naaiden japonnen voor de dames van de gegoede stand.

Kapper Lautenschütz op het Zuideinde (7) had ook een tabakszaak. Je kon er de veel gebruikte BZK- pruintabak krijgen, alsmede 4 sigaren van het merk Modjo voor een dubbeltje. Ik moest voor mijn vader veel zakjes Modjo's halen. Hij had ook sigaren van 5 stuks voor een duppie. Scheren deed de kapper tot zondagmiddag 1 uur. Ingezeept werd niet met de kwast maar met de vingers van de rechterhand. Haarknippen kostte in die tijd 5 centen.

De zaak van Lautenschütz werd overgenomen door ene Greuter, een zoon van Jantje Potdome. Deze kapper stierf vrij jong en later werd de zaak van Brinkkemper zoals dit nu nog is.

In de winkel van Platen Pauws (Zuideinde 3) was vroeger Chris Boerlage gevestigd, fotograaf en opknapper van koeienkoppen bij de boeren en op de markt van Purmerend. De koeien werden door hem jonger gemaakt net als nu dit gedaan wordt met make-up en lift-up bij jongere en oude dames.

Op de hoek van Grote Noord en Zuideinde woonde Immetje, een half blind, oud vrouwtje. Ze verkocht taaien, bieten, wortelen en kool. Opgeschoten jongens troggelde wel eens met betaling van oude duiten en vals geld bij haar taaien.

Naast Immetje was een groentehalletje van oude Sent Ruijg, vader van de nu nog levende 83-jarige Juut Ruijg. Daarnaast onder een oud afdakje de Buters, vader en zoon Jan Ballet, maar

hierover later meer.

In wat nu de zaak van Ploeger is had de weduwe Trapman een handel in speelgoed, galanterieën huishoudelijke artikelen. Verdere winkels waren op de hoek van Zarken en Kerkstraat de groentewinkel van Jan Louw.

In de Kerkstraat de textielzaak van Trijntje de Ruiters en de textielzaak van de weduwe J. Laan met twee dochters die naaiden voor anderen.

Boven het gebouw Samuel resideerde drukker Piet Maas die later de zaak kocht waar nu de boekwinkel van Nimo is gevestigd.

Op de Middendam (5) was de wagenmakerij van Kobaas Groenewoud, later Cor Tol en eenzelfde bedrijf van Stoffeltje Sijmants, Kees Groenewoud had op de Middendam (6) een kruidenierswinkel, maar werkte tevens aan de visafslag en had een rokerij. Nu is in dit pand de winkel van de firma Steur en Neijzen.

Op de Haven en Havenstraat waren ook verschillende winkels. Dirk Bos de schoenmaker (later Groote Noord 3) had er een snoepwinkel met een '*cent van blad*' en later ook ijs. Zijn dochter Maria was een reuzin van een vrouw. Naast het pand van de familie Stam, nu woonhuis van de familie Sondag (Haven 8) herinner ik mij nog een bierwinkel genaamd '*De Gelderse Bierknip*' die later bij de panden van de firma Neijzen werd getrokken.

Waar nu de rokerij van de firma De Groot (Havenstraat 31) is stond de snoepwinkel van Greuter waar in de zomer en tijdens de kermis ook ijs werd verkocht. Later had deze Greuter een rokerij op de Gooise kade.

Het gesloopte pand tegenover slager De Wolf was de bakkerij, tevens snoepwinkel van Herman de Vries (de Bok) en in wat nu de slagerij is was de kruidenierswinkel van oude C. de Vries gevestigd. Hij was zeilmaker, maar tevens aanspreker die een zeer ouderwets pak droeg met kuitbroek en lamfer van de steek. Voor de Brugsteeg (Havenstraat 8) waar Piet van Anne woonde, een debiele jongen waarmee wij ons, tot onze schande, mee vermaakten. Als wij vroegen '*Piet spring door een lampenglas*' dan deed hij dit door zich op te winden en te blazen. Op onze vraag de brief van zijn meisje voor te lezen zoende hij zich tot slot op zijn handen. Later woonde in dit huis Jan Buitenhuis, visser en haringteller.

Er waren nog veel meer winkels in Monnickendam te vinden. Het zou te ver voeren van iedere winkelier een bijzonderheid te noemen. Per straat waren de volgende bedrijfjes aanwezig en zoveel mogelijk noem ik de bijnaam die de winkeliers droegen. In het Noordeinde Arie de Jong speciaal voor klompen, nu drogisterij. In de rijwielzaak Ton zat Piet Gras (Noordeinde 36). Gerrit Mars (Kerkstraat 46) handelde in textiel en varkensvlees, Ubbels had een kruidenierswinkel met drankvergunning in De Schulp.

Verder kruidenierswinkels van de weduwe Ruiters (Kerkstraat 18), Gerrit Bont (Noordeinde 134) en Cor Posch (Noordeinde 42), later Cor Morees.

Naast de smederij van Winkel (Noordeinde 61) was de textiel- en snoepwinkel van Grietje Veltrop en verder de textielzaak van de weduwe Stöve, Aagje Kleerebezem had een textiel en breischool, R. Ruijg verkocht kruidenierswaren. Later werd dit de winkel van Langedijk (Noordeinde 31).

Waar nu de Centra winkel staat was de textiel zaak van Wubbe die nog een zaak had naast de Posthoorn.

In de Kerkstraat en de Zarken waren de winkels van Teun Mol en steengoed en klompen.

Grietje Man (Zarken 12), tabak en sigaren. Jan Lammes had eerst een winkel waar nu de groentehandel van Wijchers is (Kerkstraat 7) en liet naderhand een nieuwe winkel bouwen aan de overkant, nu woonhuis. Hij had ook een ventwijk op Marken. Manus Runderkamp nam de winkel van Schipper over (Kerkstraat 37).

Op het Zuideinde de winkels van Marcellis Buddingh (4), de dames Strubbe, de kruideniers Willem de Vries en Jan Osssebaard en beurtschipper Fré Simons (Kerkstraat 17), die tevens handelde in kruidenierswaren, klompen en een karrenverhuurderij had.

De weduwe van Hein Posch handelde in textiel.

Op Niesenoort en Wezenland de kaaswinkel van Lammert Oosterbaan (Nieuwe zijds burgwal 58), de kruidenierswinkel van Sta van Uiter nu weduwe Roos (NO.Burgwal 2), groente- en snoepwinkel van Manus Kuiper.

Op het Rozendaal Zach van der Lingen met klompen en een uitbrengwijk.

Op de Fluwelen Burgwal en 't Zand was de blikslagerij van Kobus Jansen, later de kruidenierswinkel van Hein Verkooijen, bijgenaamd '*Hein de Stamper*'. Aafje Hoogland (*Aafje Tutjes*) had een snoepwinkel en Dirk Lenior een groentezaak.

In de Krim de kruidenierszaak van de weduwe Houtman, de textielzaak van de gezusters Bregje en Dirkje Lammes, zuivelproducten en brood van Frits Schweeke, kruidenierswaren bij Bertus Oosterbaan, bijgenaamd '*Oom George*', later Jansonius en nog later de weduwe Schipper.

In het Noordeinde de apotheek van van Ringh, nu notariskantoor en de sigarenzaak van '*Nappie*' nu woonhuis.

Monnickendam bezat 2 boordenstrijkerijen en wel van Wijfje Visser, nu woonhuis van H.van der Horst (Noordeinde 42) en in de Kerkstraat (46) van Grietje Mars, nu winkel van schildersbedrijf De Graaf.

Al deze middenstanders werkten in de stad die toen nog nauwelijks buiten z'n vestingen was gegroeid. Nogmaals hoe zij de kost verdienden is nu nog een raadsel. Maar zij bestonden en brachten een hoop reuring.

10 RIJKE FAMILIES REGEERDEN

In de beginjaren van deze eeuw bestond er geen algemeen kiesrecht. Alleen zij die een bepaalde som aan belasting betaalden, dus een bepaald vermogen of inkomen genoten waren kiesgerechtigd, zowel actief als passief, dat wil zeggen dat zij hun stem mochten uitbrengen, maar zich ook verkiesbaar stellen. Door dit stelsel waren het alleen de vermogenden die aan de touwtjes trokken en beslisten over de anderen, zonder hen en voor hen.

In Monnickendam waren het enige families die de lakens uitdeelden, in de raad zaten op de wethouderszetels. Zij waren de plaatselijke industriëlen, aangevuld met de praktiserende doktoren, gegoede middenstanders en rijke, rentenierende boeren. Het waren de families Sligcher, Costerus, Boerlage, Thierens, Van Ringh, Verdam en als 'nouveaux riches' de ansjovis-baronnen Neijzen en Bloem, alsmede de families Stam en Teengs.

Aan de top van deze Monnickendamse 'upper ten' stond de familie Sligcher, bestaande uit de broers Willem, Piet, Henri en Jan. De oude heer Sligcher oefende het beroep van houtkoper uit en vormde de firma W. Sligcher en Zoon.

Hij bezat houtzaagmolens, landerijen, boerderijen onder meer in de Monnickmeer en woonde aan het Noordeinde (21) in een kapitaal huis dat later werd verbouwd tot klooster en nu woonhuis is van de familie Valk. Hij verkocht zijn pand aan pastoor Smeeman, reizende in de eerste klas per Noordhollandse Trammaatschappij, op weg van Amsterdam naar Monnickendam.

Een opmerkelijke verkoop, want de familie Sligcher was protestants en in die tijd verkocht een protestant niet aan een rooms-katholiek, zeker niet zo'n kapitaal bezit als het huis aan het Noordeinde.

Er werd dan ook in die tijd gefluisterd dat de heer Sligcher een glaasje wijn teveel gedronken had. Pastoor Smeeman stichtte er een dependance van het klooster van Bergen, waardoor de Zusters Ursulinen naar Monnickendam kwamen. Religieuzen speciaal opgeleid waren voor het onderwijs en les gaven aan de St. Jozef- school en in het r.k. weeshuis, ook handvaardigheidslessen aan meisjes, dus naaicursussen.

Bovendien was in die tijd in de panden waar nu de familie Jan van de Geer woont en de Centrawinkel is gevestigd (Noordeinde 23/25) een meisjespensionaat, voor meisjes uit gegoede rooms-katholieke families en ook daar strekten de zorgen van de Zusters Ursulinen zich over uit.

Piet Sligcher woonde in de Kerkstraat (38) in een huis waar nu de panden van de firma Voogel en de familie Meij zijn (36). Hij was een broer van Willem en had een debiele jongen in huis. Adriaan Duncan, bijgenaamd 'rooie A'. Deze jongen kwam overhuis bij de Sligchers, maar ook bij de familie Stam aan de Haven (8), nu woonhuis van de familie Sondag, hij werd op straat hevig geplaagd. Als tegen hem gezegd werd 'broodje met kaas' werd hij razend.

Woonhuis aan het Noordeinde van de rijke familie Sligcher

De Stammen van de Haven (geen familie van de huidige wethouder) waren rijke regenten. Zij oefende het beroep van visroker uit en in mijn jonge tijd was een van de familieleden jarenlang wethouder.

Jan Sligcher en Henri Sligcher zijn uit mijn gezichtsveld verdwenen. Alleen nog deze bijzonderheid, in 1922 ontmoette ik in de Canadese haven Montreal een collega marconist, die zich aan mij voorstelde als Sligcher. Nadat bekend was dat ik uit Monnickendam kwam, vroeg hij of zijn oom Piet Sligcher nog leefde. Ik moest hem meedelen dat die was overleden. Mijn collega wist dit niet, want hij mocht niet meer thuiskomen, daar door zijn gedrag een zuster geen goed huwelijk kon doen.

De Monnickendamse '*upper ten*' was nauw geliëerd met die uit Edam. Een zoon van de houthandelaar William Pont trouwde met een dochter van Willem Sligcher. Later verplaatsten de Ponten hun activiteiten naar de haven van Zaandam en stichtten daar het wereldbedrijf William Pont en Zoon.

Een zoon van de Edamse houthandelaar Teengs trouwde met een dochter van de schatrijke Monnickendamse apotheker Van Ringh, die ook tot de hogere stand behoorde.

Een ander lid van de rijke kaste was de familie Costerus, die handelde in wijnen onder de naam Costerus en Co. Later ging deze handel over op de familie Teengs. Het wijnpakhuis stond in het Zuideinde (16) naast de winkel van mijn vader en is nu woonhuis van de familie D. van Geemen sr.

Nadat de heer Teengs de zaak had overgenomen kwam er aan de straatzijde een kantoortje. Niet alleen voor de wijnhandel, maar ook omdat hij commissionair in effecten was en een bankbedrijfje bezat, de Oscar Smits Bank in ook nog de Twentsche Bank.

Een andere vooraanstaande familie was de familie Boerlage, die woonde in het Noordeinde (48) in het pand naast de latere kapperszaak van Piet Pauw en nu sigaren zaak van mevr. Van

der Molen. Naast de woning stond het koetshuis, later omgebouwd tot kantoor van de firma Kobus Neijzen. de familie handelde in ansjovis en had een pakhuis op het Schulpzand, (Gooische Kade 17/18) het '*hoge huis*' waar nu de families Laagland en Duif wonen. Onder het pakhuis werd ansjovis ingelegd.

Bovendien hadden zij nog een kaashandel met 3 pakhuizen, één op de Gooise Kade (12), waar nu Jan Schaap woont en twee aan de Havenstraat nu pakhuizen van de rokerij De Groot, naast de voormalige Joodse kerk.

Als jongen mocht ik helpen de Edammer kazen te keren, een regelmatig terugkerende bezigheid.

Een nazaat van de Boerlages was mr. ds. Boerlage, dijkgraaf van de polder Hemmeland. Samen met de nazaten van Ko Verdam waren zij eigenaren van het merendeel der gronden in het Hemmeland.

Met de Boerlages, Verdammen, Klavers en Buisen moest het gemeentebestuur onderhandelen over aankoop. Uiteindelijk werd overeenstemming bereikt, maar vraag niet hoe.

Tot voor enkele maanden bestond er een doorlopende correspondentie over al dan niet gemaakte afspraken en de gehele transactie was een grote lijdensweg.

Tot de bevoorrechten behoorde ook de leden van de familie Thierens, eigenaars van de zeepziederij '*De Bruinvis*' aan de Nieuwe Zijds Burgwal (35), nu staat daar de Rabo-bank.

Een van de leden van dit geslacht was gemeentesecretaris onder burgemeester Lamaison van Heenvliet. Een burgemeestersbaantje werd vroeger gegeven aan iemand met veel geld en liefst uit liberalen huize. Het salaris was bijzaak.

Na Lamaison van Heenvliet kwam de gepensioneerde cavalerie-officier Van Aken en na hem Jan Versteeg. Burge meester Hei

kens dook in de oorlog onder op Marken en werd vervangen door de NSB-er Verhoef een '*lappieskoopman*' van professie, die als adviseur naast hem kreeg een zekere Globus, vreemdelingengids in Amsterdam. Dit edele tweetal dat gespeend was van elke vorm van bestuurlijke gaven verdween zo snel als de Duitsers capitu leerden en kort daarop werd het bestuur weer in handen gelegd van oud-burgemeester Versteeg.

Nadat de eerste verwarrende momenten van de hernieuwde vrijheid waren verstreken, kwam naar Monnickendam burgemeester W.N. Kelder, gemeentesecretaris en verzetsheld op Texel, een man die vooral tijdens de opstand van de Russen op dit eiland zijn grote bekwaamheid als verzetsman toonde.

Burgemeester Kelder vertrok met vervroegd pensioen en werd opgevolgd door mr. J.F. de Groot, de huidige burgemeester, die kwam uit Wijdewormer.

Zoals reeds meer geschreven, mochten in mijn jonge tijd alleen de meer gegoeden stemmen en op de zetels gaan zitten. Het kwam erop neer dat 70 stemmen voldoende waren om als raadslid gekozen te worden. De confessionele partijen traden onder hun eigen naam op, zoals de Rooms-katholieke Staatspartij, de Anti-Revolutionaire Partij en de Christelijke Historische Unie. De rest van de raad werd geformeerd uit verkapte liberalen, die opereerden onder de naam Plaatselijk Belang, een kiesvereniging die nu nog bestaat. In alle gevallen werden de rijke broeders naar voren geschoven.

Voor de liberalen waren dit de Sligchers, Stammen en Costerussen.

De Rooms-katholieken deden dit met de families Neijzen en Bloem, de protestante partijen met de Boerlages en Verdammen. Een nazaat van de familie Verdam is de oud-minister van

Binnenlandse Zaken, thans Commissaris der Koningin in de provincie Utrecht en oud-hoogleraar aan de Vrije Universiteit. prof. mr. P.J. Verdam.

Nadat de duurste families uit Monnickendam waren vertrokken kwamen de gegoede middenstanders en rijke boeren aan de beurt.

Als boeren Piet de Waal, Dijkzen de dijkgraaf van de Purmer en Lou Visser. Als middenstanders Jantje Oosterbaan, Jacob Nierop, directeur van de graanmalerij, Jacob van de Geer sr., directeur van de Boerenleenbank, de textielhandelaar Wubbe en de r.k. wethouder van Breemen.

De Sligchers en Costerussen waren, evenals de Stammen liberale leden van Provinciale Staten. Wie geld had was toen automatisch ook in bezit van bestuurlijk verstand.

Voor de Statenverkiezingen, die gehouden werden in 1905, stonden twee Edammers kandidaat in de Statenkring Hoorn. Voor de confensionelen was dit de CHU-er W.O.J. Kernkamp en voor de liberalen de beroemde en beruchte feestvierder Noothoven van Goor, bewoner van de witte villa "*De Meeuwen*" aan de Zeedijk en gehuwd met een adellijke Engelse dame. Met verkiezingsbiljetten werd reclame gemaakt voor beide kandidaten. De schatrijke Noothoven van Goor kwam, vergezeld van zijn lady per landauer, getrokken door twee paarden naar Monnickendam voor een verkiezingsbijeenkomst in het "Hof van Holland".

Als groot liefhebber van geestrijk vocht, trakteerde hij de aanwezigen op bier en sterke drank, hield een toespraak en vertrok naar een andere plaats in zijn kiesdistrict om reclame te maken voor zijn standpunten. Het is mij niet bekend tot welke stroming in de liberale wereld deze man behoorde, of hij nu oud-liberaal, unie-liberaal of een geheide liberaal á la Thorbecke was.

Tijdens de verkiezingsdag zaten 2 burgers, waaronder het manusje van alles Jaap van der Lingen in een bovenkamertje bij bakker Van Kleef met lijsten en turfden wie op het gemeente huis zijn stem kwam uitbrengen. Daar het bekend was wat de gegoede burgerij stemde kon na afloop worden nagegaan wie gewonnen had.

Tijdens die verkiezingen bleek Noothoven van Goor benoemd te zijn en had Kernkamp verloren. Deze Kernkamp was de grootvader van de naoorlogse minister van Verkeer en Waterstaat Kernkamp, Noothoven van Goor kwam na zijn overwinning weer naar het "Hof van Holland" om links en rechts te trakteren, uiteraard zelf ook de nodige drank gebruikend.

Naderhand ging de verkiezingsstrijd zich verscherpen en werd reclame gemaakt door het volkalken van straten volplakken van schuttingen en met verkiezingsborden lopen voor de stemloka len, waarbij pamfletten werden uitgereikt.

Ansjovistonnen aan de Haven van de firma Neyzen.

11 JEUGDVERMAAK

Alle straten en bruggen in Monnickendam hebben officiële namen, zoals de wet dit ook voorschrijft. Maar zoals het in alle plaatsen is, vooral in de kleinere steden en dorpen waar bijnamen zeer in zwang zijn, bestond en bestaat er naast de officiële naam ook voor de meeste straten en bruggen een naam die door de volksmond werd en wordt gebruikt.

Ik wil mij in dit artikel bepalen tot de jeugd en wat die in de jaren rond de eeuwwisseling aan vermaak bezat. Al dit vermaak werd op de straat gevonden en dat kon toen. Er waren geen verkeer dat het straatleven verhinderde, er was geen radio of televisie die de mensen binnen hield.

Alles speelde zich op straat af en daar moest de jeugd zijn om zich te vermaken. Van ouders op kinderen gingen de bijnamen van de straten en bruggen over en vrijwel niemand wist hoe de officiële namen waren.

De Noordervesting werd algemeen de Grote Vesting genoemd en de daaraan gelegen touwbaan de Grote Baan.

De Zuidervesting was in de volksmond de Kleine Vesting met daaraan gelegen Kleine Baan. Aan de overkant van de Noordervesting was de Singel en zo werd ook de vestinggracht genoemd die onderdeel uitmaakt van de Zesstedenvaart.

Dit in tegenstelling tot het Singeltje, het deel van de Nieuwe Zijds Burgwal, van Zeepziederijbrug naar het noorden.

Het deel van de Nieuwe Zijds Burgwal naar het zuiden heette de Krim, omdat de daar staande woningen werden gebouwd tijdens de Krimoorlog. Wat nu de Oude Zijds Burgwal is werd Binnendijk genoemd.

Vanuit de Kerkstraat kon men de Krim bereiken door het karakteristieke 'bruggetje van Houtman' over te lopen, nu Lijnbaensbrugh, omdat op de hoek de winkel van Houtman was. De Saksenpoortbrug werd toen 'bruggetje van het gasfabriek' genoemd en later tijdens de behandeling van het saneringsplan en de visie van de toenmalige wethouder Koning op het functioneren van deze brug de 'Jan Koningbrug'. De Wezenbrug werd in de volksmond de 'brug van Zach' genoemd omdat daar Zach van der Lingen woonde en verderop bij de verbinding van Rozendaal en Bloemendaal lag de 'brug van Arie Mol'.

Het Bloemendaal heette het 'Kokkepadje' en bij het eindpunt met de tuin van Gerrit Hoppe was het 'padje keerweder' omdat men daar terug moest of wederkeren.

Al wandelend vanaf de Middendam had de Damsluis de naam 'sluis van Agje de Klepper' genoemd naar de vrouw die de rinketten en de sluisdeuren opendraaide.

Aan de rechterkant was het Kalversteegje, nu Niesenoortsteeg door ons genoemd het 'steegje van Mazzel' naar de daar wonende boer Elbert Buis die de bijnaam 'de Mazzel' had.

Het laatste deel van het Zuideinde vanaf de Lutherse kerk werd de "Kaneelbuurt" genoemd omdat daar de armste mensen woonde in de kleinere huisjes.

Er was ook nog een steegje naar het Lege Erf waar een huis stond en enige bokkinhangentjes waren. Bij het Jodenkerkhof de laagste in, is de Niesenoorts Burgwal, bijgenaamd 'Stronten burgh'.

Het Prooyen had bij de burgerij de naam 'Bossie'. Er was een sloperij van afgedankte tjakken van Piet Stroman die in het Zuideinde tevens een karrenverhuurderij had.

Voorbij het Prooyen was het *'steegje van Fifo'* dat liep naar het Schulpzand bij het Hoge Huis en naar de Langebrug met het haringtellershuisje. Daarvoor de Steg waar de vis werd uitgestald. De viskopers hingen over de leuning van de Langebrug en mijnden de prijzen die de afslager op een eentonige dreun aftelde.

De Tuinstraat heette het *"Baansgat"*. Er stond een woning annex boerderij van de familie Oud. De Burgemeester Versteegstraat bestond nog niet en was toen nog de moestuin van Daantje Meerman.

Tevens waren nog niet aangelegd de Zuster Bloemstraat en Willem van der Voetstraat. Daar waren weilanden waarin koeien, paarden en schapen liepen en verder was er de boomgaard van Pot, later van Balk, waar nu de huishoudschool staat (Leo Hordijk straat).

In het Baansgat stond ook nog een rokerij van Jan Meij. Daarvoor was een vijvertje en een bruggetje. In de winter kon men al schaatsende van de Binnendijk onder het *'bruggetje van Bootsman'* door, langs de boomgaard rijden en door het Baansgat weer terugkeren.

Naast de winkel van Herman de Vliet in het Noordeinde was het *'Jodensteegje'* dat liep naar de Jodenkerk. Eveneens aan de rechterkant, nu de Brugsteeg, was de *'steeg van Oosting'*.

Aan de andere kant, nu Molenstraat, was de *'Wijde Steeg'*.

Bij de Grafelijkheidssluis was en is de *'Molenwerf'* ook wel de *'Engelse Hoek'* met in de nabijheid het *'landje van Nienhuis'*. De Grafelijkheidssluis was de *'sluis van Dekker'* en naar beneden de *'sluis van Brouwer'*. Via de Kloosterdijk kwam men op het *'verzopenlandje'* of *'landje van Sluis'* waar na een paar graden vorst al geschaatst kon worden.

In de Kerkstraat, gerekend vanaf de Middendam aan de rechterkant de Kermergracht die *'Wagenpad'* werd genoemd. Aan de overzijde hiervan het Kalversteegje in de volksmond *'de steeg van Moos'*. Aan het eind van deze steeg de Koemarktsebrug die ging naar de Koemarkt, nu Beestenmarkt.

Het tweede steegje aan de linkerkant in de Kerkstraat was het *'steegje van Valentijn'* genoemd naar de timmerman die daar zijn werkplaats had, naderhand ook wel genoemd het *'steegje van Samuel'*, naar het gebouw van de jongelingsvereniging dat daar staat.

De derde steeg was bijgenaamd *"de Foksteeg"*. Dit naar de grote gezinnen die in de kleine huisjes woonden. In die huisjes werden de meeste Monnickendamertjes gefokt. Aan het einde van de Foksteeg, nu Schoolstraat, lag het *'bruggetje van Klaver'* dat naar het Wezenland ging.

De noordkant van de Lindegracht had de bijnaam *'Zonnepad'*. Tenslotte aan het einde van de Binnendijk, waar nu vier woonhuizen staan was ook een *'Bossie'*.

En nu het vermaak voor de jeugd. Als jongens zijnde zwommen wij veel en dat uiteraard aan het Hemmeland en aan de Zuideinderdijk. Ook daar vele namen te beginnen met '*het Sloopje*', een ondiepe sloot waar nu het Gouwzeebad ligt.

Daarna de '*Rooie Steentjes*' en het '*landje van Piet Koopman*'. Verder aan het Hemmeland, waar nu het Gouwzeebad is, ligt de '*Inpamp*' en noordelijker het '*Herengaloppie*' waar de heren van de '*upper ten*' zich bij warm weer te water lieten.

Ook zwommen wij aan de '*Kleiperk*' waar aan het einde een houten stelling stond met een paar banken. Bij hoog water kon in het '*Hol*' worden gezwommen. Dit alles in de Zuiderzee die toen nog zout water bevatte omdat de Afsluitdijk er niet lag.

Net als nu nog wel gedaan wordt zwommen wij bij de Grafelijkheidssluis, een gevaarlijke zaak. De sluiswachter joeg ons vaak weg maar wij kwamen even regelmatig terug.

Sluiswachter Dekker zorgde er ook voor dat Jan Veltrop de bijnaam '*Jan Droppie*' kreeg. Net toen ik van een rinket af het water in wilde duiken gooide hij een puts zwarte carbolineum over mijn lichaam.

Ook werd gezwommen in de Broekervaart bij het eerste trambruggetje. Als jongens vonden wij dit een heerlijke bezigheid, vooral om de vreemdelingenboot tegemoet te zwemmen. Ook op de Jaagweg liepen jongens de boot tegemoet en met het zingen '*Yankee Doodle*' en '*Gooi wat dan heb ik wat*' werden de toeristen uitgenodigd geldstukjes op de weg te gooien en dan maar grabbelen wie de meeste vond.

De toeristenboot was in de zomermaanden een stuk vermaak. De opvarenden stapten uit bij de '*brug van Tol*' nu de provinciale hefbrug en werden daar opgewacht door een groep vrouwen en meisjes die met mandjes vol ansichtkaarten en houten klompjes trachtten wat te verdienen.

Jaap van der Lingen en enkele van zijn dochters verkochten fruitbakjes, gevuld met aardbeien, moerbeien, perziken, appels en peren.

De toeristen werden rondgeleid door gids Santbrink en vooral de Speeltoren stond in de belangstelling. Men stond stil om er getuige van te zijn, zoals de gids vertelde, van de '*horses came out*'. Tot groot vermaak van de Engels sprekende toeristen noemde Santbrink de stad '*Monkeydam*' dat betekent '*apendam*'. Na een wandeling langs de haven gingen zij weer aan boord bij de '*Engelse Hoek*' op weg naar Marken en Volendam.

De Haven en Havenstraat werd in Monnickendam de Buitendijk genoemd en waar nu hotel-restaurant Stuttenburgh staat was vroeger de "*Vigelantie*". (aan de havenkant tegenover het huidige Stuttenburgh). Er tegenover lag de houtopslagplaats van de Grote Helling en nog verder lag het '*Drillenveld*'.

Aan de Buitendijk was ook de tjalkensloperij van oude Van der Horst die tevens aan het eind van het Noordeinde een zogenaamde Bedelaarsdoelen exploiteerde, een volkslogement ook wel '*slaapstede*' genoemd.

Het zwemmen was een zuivere jongensaangelegenheid. Voor meisjes en vrouwen waren er

geen zwemgelegenheden. Wij leerde zwemmen zonder instructeurs, zonder instructiebad of Sportfondsenorganisatie en toch konden verschillenden van ons behoorlijk zwemmen en flinke afstanden afleggen.

Bij de jongensspelen behoorde uiteraard ook het ijsvermaak. Had het amper gevoren dan gingen wij '*ijssie bochelen*'. Een behendigheidsspel, waar het aankwam op snelheid. Wij deden dit in de richting Overleek of Pierebaan. Over de slootjes met een dunne ijslaag glijden en bij de kant een flinke trap geven zodat het ijs brak en dan toch zonder natte voeten aan de overkant komen. "*Land over zand*" trokken wij zo hele gebieden door. Af en toe zakte er wel eens een door het dunne ijslaagje en dan bracht het "pijpie van de Koekenfabriek uitkomst. Een hete pijp waar wij ons droogden. Was iemand helemaal te water gegaan dan konden wij onze kleren drogen bij de arbeiders van de gasfabriek die deze op de retort legden.

Wij kregen als jongens de kriebels in ons bloed als het eventjes gevoren had en bleven soms na de middagpauze van school weg.

Dat wegblijven werd door ons met een typisch Monnickendamse uitdrukking "*paussieleggen*" genoemd, want het woord spijbelen kwam in onze vocabulaire niet voor.

Het mocht niet teveel gebeuren want dan kwam de commissie tot wering van schoolverzuim in het geweer. Een commissie bestaande uit enkele notabelen en was het te erg geworden dan werden de ouders voor het kantongerecht gedaagd, want er bestond nu eenmaal een leerplicht.

Ook werd de "*schoolopziener*" de Edamse burgemeester H.J. Calkoen ingelicht en wanneer hij kwam waren wij, de delinquenten, onder een hoedje te vangen. Hij stelde soms vragen in de klas en had ook de beslissing over de 11- en 12- jarigen die naar de logger gingen.

Sommige ouders lieten hun kinderen wel eens iets extra's verdienen, werden voor het gerecht gebracht en kregen een geldboete. "*De lekkere baas*" heeft er zijn bijnaam aan te danken.

Naast het "*ijssie bochelen*" was het uiteraard in de winter de schaatssport. Beginnelingen waren te vinden op het "*Kokkepadje*", later naar het "*verzopen landje*" en nog later naar de Binnendijk.

Lag er sneeuw dan kwamen de sleden te voorschijn, de zogenaamde togen en werd er in de Wijde Steeg of bij de Damsluis naar de laagte gegleden. Het summum van plezier was als wij met een ijsschuit mee mochten, zeilen op de Gouwzee.

Ieder seizoen had zo zijn eigen spelen. Het begon in het voorjaar met hoepelen, hetzij met een zelfgemaakte houten hoepel of een door een smid gemaakte ijzeren hoepel waaraan al een steel zat. Daarna kwam het tolleren met een priktol of met een zwieptol. De laatste had een platte punt met aan een stokje een zweepje en hiermee werd de tol over de straat gezwiept. De kunst was de tol na het zwiepen door de lucht te slaan en draaiende te houden.

Na het tolleren kwam het knikkeren met een glazen stuijer, gewone knikkers en ook nog '*orten*', een verbastering van erwten. Een stuijer had de hoogste waarde namelijk 10 gewone knikkers en een '*ort*' had de minste waarde.

Langs goten probeerden wij met een stuijer de knikkers te raken of knikkers uit een vierkant figuur te schieten.

'*Kloeten*' deden wij in een kloetje, een zelfgemaakte kuiltje in de modder waar knikkers in geworpen werden. De er buiten vielen waren voor de winnaar.

Een ander spel wat het '*koten*'. Op twee straatstenen werd een derde steen gelegd en van

een bepaalde afstand werd geprobeerd met en ander brik steen de bovenste steen weg te werpen. Een soort steenwerpspel, zoals nu in Purmerend, Beemster en Zeevang door oudere mannen in clubverband wordt gespeeld.

Voor "'kwieskwak' hadden wij een grote tak en een klein stokje nodig. De kunst was met de grote tak het kleine stokje zover mogelijk te kunnen wegslaan.

De jeugd vermaakte zich met ongelukkigen en debiele medebewoners.

Op de foto Piet Lammes (invalide), genomen op het bruggetje van Grietje Houtman.

Op de Zuideinderdijk en het Hemmeland gingen wij vliegeren met eigengemaakte vliegers. Om een haspel een lang stuk touw en dan maar proberen zo hoog mogelijk te komen. Wij stuurden '*verklikkers*' langs het touw naar omhoog, kleine stukjes papier die razendsnel langs de lijn de vlieger moesten bereiken. Ging er een vlieger '*shoot*' dan was er paniek en over slootjes en door weilanden werd getracht het speelwerk op te halen.

Op het plein van de school speelden wij ook nog diverse spelen. '*Bokkiesprong*' en het '*hoepel, schaar of hakmes*'. Dit laatste spel werd met twee ploegen gespeeld. Een van de ploegen stond in een lange rij gebogen achter elkaar en de tweede ploeg sprong zover mogelijk op hun ruggen. Een van de jongens die gebogen stond moest raden welke manoeuvre de jongen die op hem gesprongen was met zijn handen maakte, een hoepel, een hakmes of een schaar. Had de jongen het geraden dan moest de springer de plaats van de staander innemen.

'*Lessie*' was onze naam voor wat nu als '*verstoppertje*' wordt gespeeld. Een van de jongens stond tegen de muur zonder te kijken, de anderen verstopten zich. De verstopten moesten gezocht en afgetikt worden. Wij verstopten ons veel in de "kattenvangerij" een steegje tussen Niesenoort en Korte Burgwal dat nog bestaat maar naamloos is (inmiddels Kattenvangers steeg).

Het spel wordt nu ook wel '*diefje met verlos*' genoemd en nog steeds gespeeld. Pijl en boogschieten ziet men nu praktisch niet meer en ook de '*katapult*' is er vrijwel uit.

Tijdens de voor- en najaarskoemarkt die toen bestond gingen wij palen en koeien tellen. Tijdens de marktdagen kon men bij de bakker koeien van taai kopen voor 3 centen. Bokkiespringen deden wij ook want er werd ook lammerenmarkt gehouden op de Middendam.

De meisjesspelen kan ik beschrijven dankzij de medewerking van mijn echtgenote Jans van der Lingen, telg uit een der oudste geslachten in Monnickendam woonachtig.

De meisjes hielden zich ledig met '*bikkelen*'. Er waren vier bikkels, gemaakt van been of tin en een glazen stuiter. De bikkels hadden namen en wel weggetjes, essies, staandertjes en gaatjes. De kunst was met de stuiter los in de hand per keer een bikkeltje te keren tot er vier dezelfde waren en dan mocht men de bikkeltjes opnemen.

'*Hinkelen*' werd ook door de meisjes gedaan. Met krijt werd een vak getekend met daarin 4 hokken. De meisjes moesten van hok naar hok hinkelen, bij de laatste keren en dan weer terug.

Op bepaalde tijden stonden de meisjes tegen een muur te '*kaatsen*' met ballen. Er werden daarbij liedjes gezongen zoals '*kaatsebal ik heb je al, in de ene hand, in de andere hand*'. Het '*touwtje springen*' wordt nog steeds gedaan met enkele of dubbele sprongen. Wie het langst kon springen was winnares wie mis sprong moest aan het touw draaien.

Op bepaalde tijden in het jaar braken er straatgevechten uit tussen de jongens uit de hoogste klassen van de Openbare Lagere school en die van de Roomse school en Christelijke school.

Uitgerust met houten sabels, stokken en broekriemen met gespen gingen we aan de slag. Eerst met de jongens van de Christelijke school, door ons de '*fijnen*' genoemd en dan naar de Roomse school. Wij zongen daar '*roomse papen, jullie liggen te gapen*' en meer van dat schoons dat niet voor herhaling vatbaar is.

Wij werden de '*heidenen*' genoemd daar onze ouders, vooral de Lutheranen, Doopsgezinden en Israëlieten samen met niet-principiëlen hun kinderen het openbaar onderwijs lieten volgen.

De openbare school was de grootste met 180 leerlingen en de roomse school 100 tot 120.

Op de openbare school, waar ik op zat, waren 8 klassen en om de 9 maanden werden wij verhoogd. Mijn onderwijskrachten waren juffrouw Bosse, een hoogblonde, knappe vrouw, de heer Hogewind die 's avonds ook nog Franse les gaf, de heer Santema en als hoofd de heer Sijgers.

Op de Roomse school werd onderwijs gegeven door religieuzen die ik niet bij naam kende, later kwam Lies Runderkamp, nu gepensioneerd.

Van de Christelijke school herinner ik mij alleen de heer Luijting en meester Oosterveld met slechts 2 klassen.

De gevechten beperkten zich meestal tot een scheldpartij. Slachtoffers vielen er niet tijdens die momenten tussen de middag. Vandalisme kwam praktisch niet voor, zelfs niet op de rommelpotavond, die nu een schandalige uitwas is geworden. Wij trokken als jongens met een bus met knickers of kiezelsteentjes langs de huizen en zongen begeleid door het schudden van de bus een liedje, waarvan ik mij de eerste regels herinner als '*Als op een vastenavond, het was een dure tijd*'.

Wij kregen snoepgoed en trokken verder evenals dit plaats vond in vindt op de avond van St. Maarten.

Palmpasen kregen of maakten wij een palmpasenstok met allerlei lekkers daaraan en trokken

zingend door de stad. Het liedje luidde 'Palm, palmpasen, de grootste zijn de bazen'. Het lopen met de palmpasenstok is nu weer herleefd.

Aan het eind van het jaar was het grote feest van St. Nicolaas. Twee weken voor de tijd werden bij verschillende bakkers en andere middenstanders de Sinterklaastafels opgesteld met allerlei snoepgoed en chocolade, suikergoed, marsepein en allerlei harten, taarten, boterletters, scharen en messen van geglazuurd suikergoed. Van chocolade waren er letters en sigaartjes. Allemaal klein goed, goedkoop en voor de kinderen betaalbaar. Verder varkens van marsepein, appels en peren van marsepein. Geliefd was bij ons jongens een pispotje van suikergoed met daarin een drolletje van chocolade.

De avond voor Sinterklaas gingen wij, na 14 dagen gekeken en gezocht te hebben, onze inkopen doen. Een trommeltje onder onze armen en in onze zakken het opgespaarde geld. Aatje Punt een buurjongen van mij stond gelijk met mij in de winkel van bakker Kaars in de Kerkstraat (1) en vroeg, onder grote hilariteit, met een verlegen stemmetje: 'Kaars, wat kost een sigaartje, van chocolade van 3 centen?'

Zo trokken wij van tafel naar tafel tot onze centen op waren en met wat wij thuis kregen stelden wij zelf na 5 december een Sinterklaastafel op.

12 VAN ALLES WAT

Uiteraard waren ook bepaalde calamiteiten voor de jeugd rond de eeuwwisseling in Monnickendam bronnen van afwisseling. Vooral de branden en het optreden van de brandweer. Tussen 1900 en 1919 heb ik bewust 5 grote branden meegemaakt. Ik moet ongeveer 5 jaar geweest zijn toen midden in de nacht de schuur van Verbeek, pal achter onze slaapkamer in brand vloog. Midden in de nacht werden wij gewekt door het brandklokje dat aan de Speeltoren hing. (nog steeds)

De tweede brand was in het fouragebedrijf van Gerrit Bont aan het Noordeinde (67), op de plaats waar Roelandia Bont jarenlang een kruidenierswinkel had.

Op de Niesenoortburgwal (no 4) ging de bakkerij van Neijssen in vlammen op, op de plaats waar nu de bakkerij Van Wengerden gevestigd is. Later vloog een vlak naast dit pand staande winkel van Huib van Broek in brand, nu de winkel van mevr, Roos (2).

Tenslotte een brand in Overleek in de boerderij van R. Reinders. Monnickendam bezat in die jaren 3 handspuiten, de rooie, de groene en de gele. Aan beide zijden stonden 8 pompiers die de zwengel op en neer haalden. Zij werden regelmatig afgelost.

Was er een grote brand dan werden alle spuiten ingezet. Aan een rode, gele of groene band kon men zien tot welke spuit de spuitgasten behoorden. Aan het hoofd van iedere spuit stond een brandmeester, geholpen door enige kringsluiters. De brandmeester had een lange, gekleurde staf als teken van zijn waardigheid in zijn hand, de kringsluiters hadden kortere staven en moesten daarmee de nieuwsgierigen op een afstand houden. Op de stokken stond het wapen van Monnickendam.

In de zomermaanden werden de spuiten getest, meestal bij de Damsluis en de Goosische Kade. Voor ons jongens was dit een feest en wij daagden de spuitgasten uit te proberen ons nat te spuiten. De grootste schik hadden wij als dat mislukte. Een van de oude spuiten en de kringsluitersstokken staan nog in de Waegh.

Nieuwjaarsdag was een feest voor een bepaalde categorie Monnickendammers. Zij liepen alleen of met meerderen door de stad om hun nieuwjaarswensen aan te bieden, uiteraard tegen overhandiging van een footje. Sommigen trokken zelfs de omgeving in om hun wensen

aan de boeren aan te bieden. Zij die dit deden behoorden tot de allerarmste gezinnen, waarbij de dorst omgekeerd evenredig was aan de inkomsten.

Jan Boot was zo'n Monnickendammer. Hij trok met een paar van zijn kinderen de Purmer in en haalde flink wat geld op. Bij een van de boerderijen was de boer niet thuis, maar er stond wel een rijtje nieuwe klompen. Jan Boot liep zelf op een paar versleten klompen, zette die in het rijtje, paste een paar nieuwe en liep vrolijk op weg. *'Een mens zou niet goed worden met een gat in z'n klomp'* was zijn commentaar. Tegen de avond kon men de nieuwjaarswensers meestal met een flink stuk in hun kraag door de straten zien slingeren.

De lantaarnopsteker, vuilnisman en nachtwaker kwamen met gedrukte nieuwjaarswensen en kregen ook een fooritje dat zij aan hun gezin besteedden.

Op 6 januari werd het feest van Drie Koningen gevierd. De gebroeders Jan en Piet Boot liepen dan met een ster door geheel Waterland langs de deuren. De ster was gemaakt van stukken versierd en gekleurd papier en kon met de hand aan het draaien worden gebracht. Met hun schorre stemmen zongen zij daarbij het lied: *'Herre, we komen met onze sterre. We komen tot voor Herodes z'n deur. De keuning Herodes kwam zelleves veur'* en vervolgens nog een aantal regels. Als echte Zuiderzee bewoners spraken zij de "h" niet uit.

Was Drie Koningen voorbij dan gingen de broers met harmonika op stap door Waterland en zongen populaire wijsjes. Bij een boer in Zunderdorp zongen zij het lied *"Ze is er stil vandoor gegaan"*. De boer zijn vrouw was net weggelopen en de man dacht dat het op hem sloeg. De broers moesten hard voor hun leven lopen want de boer kwam met een hooivork achter hen aan.

Jan en Piet Boot waren arme vissers en moesten dit wel doen om de kost voor hun gezin te verdienen en ook nog de kroegbaas te kunnen betalen. Het waren zonen van Lubbert en Gerritje en zij woonden bij de Jodenkerkhof in een heel klein huisje. Zij hadden een groot gezin en het was armoe troef.

Behalve deze vorm van inkomsten waren er ook nog de vaste bedelaars. Een van hen was *'Deesie'* die niets deed dan alleen z'n hand ophouden. Wij liepen als jongens achter hem aan en zongen *'Deesie, Deesie, ga je naar Lombok toe'*.

Verder waren er nog vrouw Blok en Fransie de Kraay.

Op geregelde tijden kwam er een groep hoempa-spelers in de stad. Duitse muzikanten die vanuit hun logement in Amsterdam de steden en dorpen in de regio bezochten en hun muziek te gehore brachten. Wij vonden het prachtig en liepen in slierten achter de Duitsers aan. Ik herinner mij nog dat een groep bij het café van Goethart op de Haven wel een uur achter elkaar hun repertoire afspeelde. Af en toe werden zij binnengehaald door de caféklanten en op bier getrakteerd. Royale fooien werden hun toegestopt om maar te voorkomen dat zij verderop gingen. Dat was voor ons jongens een evenement van de bovenste plank.

Een andere vorm van vrijetijdsbesteding was het lidmaatschap van een of meerdere verenigingen. De oudste vereniging was de gymnastiek-en schermvereniging *"Brinio"*, opgericht op 2 november 1888. Als eerste directeur trad op de onderwijzer Buwalda, wiens kleinzoon nu hoofd van de school in Zuiderwoude is. Als jongen van een jaar of 10 werd ik aspirant en was toen de jongste en tevens de kleinste.

Als er een uitvoering werd gegeven, een of twee keer per jaar, marcheerden wij vanuit de lange gang van het Hof van Holland door de zaal naar het toneel onder de tonen van het

"Gymnasten lied". Wij maakten daar de openingsceremonie mee, genaamd de Opmars en voorzitter Leman Nol hield een keurige openingspeech. Voor in de zaal op houten banken mochten de jongsten de verrichtingen van de ouderen bekijken.

In mijn tijd was directeur Jaap Visser uit Purmerend, die bij meerdere verenigingen als leider optrad. De jongsten deden vrije oefeningen op het toneel, de ouderen werkten aan de toestellen, zoals rek, brug, paard en ringen. Op het eind werden tableaux gebracht met Bengaalse verlichting. Als jongste mocht ik op de stevige schouders van Jan Bierman '*de Balver*' staan, heel hoog boven een dubbele ladder. Hoogtevrees was er niet bij. Na afloop werden er ook nog zang- of toneelstukjes uitgevoerd, de kleintjes werden naar huis gebracht, de ouderen bleven dansen. Zo'n uitvoering was voor ons een feest.

Brinio richtte ook een afdeling atletiek op, waarbij de onderdelen waren: hardlopen, polsstokhoogspringen, Duitse driesprong, slingerbal en anderen. Een van de keien in de atletiek was Gerard Siemer de in Monnickendam bekende kunstschilder. Ik was een kei op de sprintnummers, vooral de 100 meter.

Er bestond een turnkring en onderling werden wedstrijden gehouden.

In 1913 zou ik zeker in Oosthuizen de medaille op de sprint gewonnen hebben als ik niet enkele dagen tevoren een aanval van acute blindedarmontsteking had gekregen. Ik moest geopereerd worden en dokter Van Tijen stuurde mij naar het Binnengasthuis in Amsterdam. De beroemde professor Otto Lans, later directeur van de Boerhavekliniek hanteerde de scalpel. Na 11 dagen kwam mijn vader mij halen en betaalde direct de rekening, zijnde f 11,- voor de operatie en de ligdagen. Wel een contrast met de huidige verpleegprijzen.

Brinio richtte ook een voetbalvereniging op. "*De Groen-Witten*" en *MVV*.

De allereerste voetbalwedstrijden werden gespeeld op het Doelenerf, een onderdeel van het Hotel De Doelen. Kloosterstraat en Rozendaalstraat bestonden niet, er was een open terrein afgescheiden door een houten hek. Het geheel werd ook wel het '*Beemstertje*' genoemd. Later werd er een voetbal afdeling opgericht in de lunchroom van bakker Slegt, achter in het Noordeinde genaamd '*De Gezonde Apotheek*' voordien van Herman Visser. Ik was op deze vergadering aanwezig alsmede de voetbalenthousiast Jo Oosting en Gerard Siemer. Dit moet omstreeks 1917-1918 zijn geweest.

Wij speelden ook uitwedstrijden en Gerard Siemer stond in het doel. In Watergang, waar wij een wedstrijd speelden was ik zelfs scheidsrechter. Het ging er, in vergelijking met nu, maar primitief toe. Later kregen wij een terrein aan de Kloosterdijk, waar nu een nieuwe begraafplaats is gepland en nog later een terrein aan de Overlekergrouw. Korte tijd heeft er ook nog een christelijke voetbalvereniging bestaan. "*De Gouwzee Boys*", met als grote animator Dirk Stam.

Ook een r.k. voetbalvereniging ging spoedig ter ziele. Monnickendam was in die tijd een zuilenvolkje. Voetballen had mijn voorkeur niet, ik hield meer van zwemmen, fietsen en hardlopen, maar ieder zijn meug.

Op cultureel gebied was er natuurlijk het fanfarekorps "*Olympia*" die in die tijd onder haar dirigent Rikus Stapel uit Broek in Waterland, dirigent van vele korpsen, grote successen oogstte. Heel Monnickendam leefde mee als er op een concours een eerste of ereprijs werd behaald.

Zelf ben ik een blauwe maandag lid van het korps geweest en blies op een bassaxofoon. Ik brak bij het blazen zoveel rietjes, een kostbare aangelegenheid, dat mijn ouders het beter vonden om maar te stoppen. Dit was juist, want als a-muzikaal mens had ik het toch nooit

geleerd.

Als concurrent van Olympia werd een christelijk korps opgericht, "*De Boerenblees*", maar een succes is dit nooit geworden.

Naast de blaasmuziek waren er ook de zangkoren op diverse levensovertuigingen gebaseerd, onder meer het Dameskoor van Steggerda uit Edam. Piet Klut leidde een kinderkoor waar ik ook in zong en de "*kleppermars*" uitvoerde. Bovendien waren er diverse jeugdverenigingen, voor iedere richting een.

Dit was de jeugd, maar hoe vermaakten de ouderen zich in een tijd waarin er geen radio en televisie bestond en summier kranten werden gelezen.

Bij mij thuis ontbrak het ganzenbordspel niet, evenals het kienspel. Dit laatste werd ijverig beoefend met de glaasjes. De ganse familieschaar zat om de tafel en het was een stuk gezellig familieleven.

De familie vader had op bepaalde avonden met 3 anderen een pandoerrondje of ging kruisjassen.

Om de beurt bij ieder een bepaalde avond kaarten. Was het bij ons thuis dan moesten wij vroeg naar bed. Het kaartpotje werd opgespaard en in de winter aangewend om met de nachtram naar Amsterdam te gaan voor een avondje circus in Carré of een bezoek aan een theater. In de zomer trokken wij met 4 families op reis naar Arnhem of een andere plaats.

In verenigingsverband bestond er het departement van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, waar speciaal een exclusief coterietje van gegoede burgers naar toe ging om te luisteren naar een lezing of een voordracht, gebracht door van buiten aangetrokken krachten. Voor sommige gegoede burgers was er met de leden van de "upper ten" gelegenheid lid te worden van een kolfclub of kolfsociëteit.

Zowel in het Hof van Holland als De Doelen waren kolfbanen. Kolven is een oud Noordhollands spel, speciaal in West-Friesland en de Zaanstreek beoefend, maar hier en daar ook in Waterland. Hoe de spelregels waren weet ik niet, maar er werd een stick gebruikt om koperen onderstuk, en keiharde gymmibal en een paal in de kolfbaan. Onderlinge wedstrijden werden gespeeld in de regio, maar het was een sport die niet door de gewone man werd beoefend. Die zochten de herbergen op om te kaarten of te biljarten.

Het Nut bezat ook een bibliotheek, gevestigd in de kleuterschool in het Noordeinde (13), waar voor een of twee centen boeken werden uitgeleend. In de wintermaanden werd veel gebruik van de bibliotheek gemaakt. Als jongen van 10 jaar haalde ik mijn boeken toen ik behoorlijk lezen kon. Het eerste boek wat ik thuis kreeg was van de bekende C. Joh. Kievit en getiteld "*Onder verschillende meesters*". Later kreeg ik van dezelfde schrijver "*Jaepie-Jaepie*" en nog later de bekende serie van '*Dik Trom*'. Ik ben altijd en verwoed lezer geweest en ben dat nu nog. Ik herinner mij nog verschillende boeken uit de Nutsbibliotheek. Onder meer "*Rinaldo Rinaldini*", het verhaal van een Italiaanse struikrover die bij de rijken stal en het aan de armen gaf. Van Jacob van Lennep "*Ferdinand Huijck*" en de "*Roos van Decema*".

Gedichtenbundels van De Genestet, Jan Pieter Heij en Bilderdijk. Avonturenromans als "*De overwintering op Nova Zembla*" en "*Robinson Crusoe*". Boeken van de bekende Amsterdamse volksschrijver Justus van Maurik. Thuis in een oude boekenkist hadden wij "*De Papenspiegel*" en de "*Zwarte Non*", anti-katholieke boeken die op de index stonden en daarom veel werden gelezen. Verder nog veel godsdienstige proza van mijn grootmoeder een felle Lutherane, zeer

belezen. Zij overleed in 1911.

Een ander evenement was het loten van de toekomstige dienstplichtige militairen. Uit een groot gedeelte van Waterland kwamen 19- jarige jongelui op het stadhuis een lot trekken waarbij bepaald werd wie wel of niet onder de wapenen werden geroepen. De lotelingen kwamen uit Broek in Waterland, Marken, Ilpendam, Landsmeer, Den IJp.

Het was dan druk in de stad en de café's waren geopend. Hadden de jongelui geloot dan speldden zij de nummers op hun pet en trokken de stad in op weg naar de tapkast.

Zij die vrijgeloot waren moesten hun minder fortuinlijke collega's trakteren.

Tot diep in de middag bleven de lotelingen in Monnickendam rondhangen en trokken zingend en schreeuwend door de straten, de meesten flink aangeschoten tot groot vermaak van ons jongens. Toen het op den duur al te bont werd moesten de cafe's gesloten blijven en was de lol er snel af.

In die tijd moest men 8 maanden dienen en deze tijd kon gehalveerd worden als men vooruit en cursus volgde.

In Monnickendam werd die cursus gegeven in het Hof van Holland. Op geregelde tijden verscheen er een onder-officier uit Amsterdam die les gaf in marcheren en schieten met een karabijn, geladen met margapatronen, op schijven. Als men voor het examen slaagde duurde de dienstdienst maar 4 maanden. Deze lessen droegen de naam "*deelnemen aan de wapenhandel*".

Het Hof van Holland was een centrum van activiteiten. Er werden ook dans-lessen gegeven door 2 pientere Amsterdamse Joden, vader en zoon Isaac en Salomon Agsteribbe. De zoon bespeelde een krassende viool en de vader deed de danspassen voor. Tweemaal per seizoen was er soiréé waarbij de dansmeester aan de deelnemers witte handschoenen en witte vlinderstrikjes verkocht. Zo'n soiréé kostte ook extra geld. Wij leerden de Duitse Polka, de Valeta, de Engelse wals, "La valse patineur" (schaatsenrijders wals) en meerdere oude en nu vergeten dansen. Velen vonden op die danslessen hun latere echtgenoten; ook ik en dat is nu ongeveer 55 jaar geleden.

Dit alles gebeurde in Monnickendam waar het met de straten abominabel slecht gesteld was. Alleen de hoofdstraten Noord einde, Kerkstraat en Zuideinde waren met klinkers bestraat.

De grachten, stegen en zijstraten waren van "*kinderhoofdjes*" voorzien of van blauwe keistenen (keigels), opgeslagen op de stadswerf aan de Lindegracht, waar nu 4 wit geschilderde huizen staan.

Na 1903 toen Noordeinde en Zuideinde waren opgehoogd en de betonnen rollagen waren gegoten werd het beter. Voor 1903 werden deze straten in verband met het veel voorkomende hoge water voorzien van kistdammen. Houten schotten waartussen klei werd gestort om het overstromen te voorkomen en de westkant van de stad voor water te vrijwaren.

VAN ALLES WAT 2

Zo rond de eeuwwisseling bestond Volendam uit het Noord einde, de Dijk, Zuideinde, het Doolhof, de Visserstraat en nog een paar kleine buurtjes.

De Volendammers woonden over het algemeen in kleine vissers huisjes. In die tijd vierden Edammers en Volendammers gelijktijdig kermis. Mijn broer en ik mochten naar deze kermissen toe, lopend langs de dijk of via de Achterdichting.

Alleen op de Dijk, van de afslag tot ongeveer hotel Spaander stonden wat kraampjes en stalletjes. Beneden de dijk stond toen nog niets. Wij liepen over het Noordeinde en daar stond een pand met het opschrift 't Is hier gedaan, wat ik je brom". Op het laatste huis aan het Zuideinde stond "Ebina" wat betekende "eenzaam ben ik nooit alleen". In dat huis woonde de toen bekende Hille Butter.

Van Volendam wandelden wij via het pad met 3 klaphekken en een grote serie bruggetjes naar Edam. Bij ieder klaphek stonden een paar jongetjes, die beleefd voor het opentrekken van het hek en cent vroegen, wat meestal wel gegeven werd.

In Edam was de kermis veel groter en een regionaal gebeuren. Was mijn vader mee, dan ging die, familieziek als hij was, eerst een paar neven en nichten bezoeken.

Ondermeer kwamen wij bij de familie Jan Dekker (Daalder), Piet Kout, een bekende pikeur, en bij de familie J. Fekke, die een café exploiteerde aan het begin van het Oorgat.

Als kennissen kwamen wij bij de familie Oort aan de Donkere Kant, een boer die tevens in huiden handelde. Huiden uit de diverse slagerijen werden hem toegezonden. Daarna brachten wij ook een bezoek aan de slagerij van de weduwe Houtman, later van de bekende Jaap Hartog en daarna waren de bezoeken afgelegd.

Voor ons jongens was de Kermis natuurlijk veel belangrijker. Op de Beestenmarkt stond de stoomcarrousel van de weduwe Schildmeijer, een attractie die een hels lawaai maakte met schetterende muziek. Vandaar trokken wij naar de Kaasmarkt waar draaimolens en cake-walks stonden.

Via de Prinsenstraat naar de Dam. De Keizersgracht, Spui en de Voorhaven stonden aan beide kanten vol met kramen en spullen tot aan het Oorgat. In die tijd heb ik zelfs een achtbaan zien staan.

De Edammer kermis was voor die tijd zeer groot en werd door de bevolking uit de gehele omtrek bezocht. Volendammers, Monnickendammers, boeren uit de Zeevang en de Purmer, alles kwam naar de Edammer kermis.

De paarden werden gestald in het Herenlogement. Vooral op donderdag, wat door de Edammers de "*goeie dag van de kermis*" werd genoemd, kon je over de hoofden lopen.

Er waren dan ringrijderijen en paarderennen en niemand werkte, iedereen had vrij. De café puilden uit van het publiek.

Nu is dat veranderd en trekt de Volendammer kermis veel meer publiek en vermakelijkheden.

Er bestond vrij lang een stevige rivaliteit tussen Edam en Volendam, een rivaliteit die nu wat begint weg te ebben en meer in de richting van goedmoedige plagerijen gaat.

In 1955 heb ik het nog meegemaakt dat tijdens de bestedings beperking de Volendammers weigerden nog langer naar het uitrei kings-en meldingslokaal van het GAK in Edam te komen.

Zij wisten de directie van het GAK zover te krijgen dat dit lokaal in Volendam werd gevestigd.

Mij werd opgedragen een kantoortje te zoeken wat ook lukte en nog steeds is de situatie

hetzelfde.

In de jaren 1911/1912 bezocht ik in Edam de Franse school, gevestigd in twee lokaaltjes naast de Speeltoren. Onderwijskrachten waren mej. Harlaar en de heer Van Wijk.

Naast de Franse school was in Edam ook de Normaalschool gevestigd en eveneens de zeer bekende tekenschool. Zeer veel jongens en meisjes uit de Waterlandse gemeente bezochten een van deze scholen.

De normaalschool leverde tal van onderwijskrachten af. Met het stoomtrammetje reisden wij naar Edam. In die tijd was het namelijk zo, dat wie op een middelbare school wilde, een soort examen diende af te leggen, waarbij vooral de Franse taal op de voorgrond stond en wilden wij die taal meester worden dan was een bezoek aan de Edamse school onontbeerlijk.

Zoals ook nu nog het geval is, was het in mijn jeugd een attractie op dinsdag naar de Purmerender markt te gaan.

Wij wisten altijd wel een boer te vinden, om mee te rijden. Ik had het geluk, dat mijn vader iedere dinsdag in Purmerend moest zijn om slachtvee te kopen.

Zo'n 50 jaar is mijn vader vaste marktbezoeker geweest. 's Morgens om half vijf ging de wekker en moesten wij zorgen op tijd te zijn voor vertrek van de tentwagen van Jan Man, een van de leden van de familie Man, waarvan Grietje Man jarenlang op de Zarken (12) een sigarenwinkel dreef.

De familie Man woonde in de boerderij aan het Rozendaal (10), nu bewoond door de familie Krijn Hoogland.

In de tentwagen zaten meestal zo'n 3 slaggers en een paar veehandelaren. In Purmerend aangekomen werd uitgespannen bij Dunselman in de Koestraat. Had mijn vader koeien gekocht, samen met zijn broer Janus Veltrop, dan rekenden zij af in café Kimman op de Koe-markt.

Werden er varkens gekocht dan werd afgerekend op de varkensmarkt in café Switser. Wij jongens liepen de gehele morgen over de markt en vooral de standwerkers waren bij ons in trek. Zoals Schele Ko of Jaappie de Hollander, een kwakzalver en tanden trekker.

Wij kwamen ook aan de westelijke kant van het Noordhollands Kanaal. In de Beemster woonde kennissen van mijn ouders, de familie Beets. Eerst hadden de Beetsen in de Purmer gewoond en waren vandaar naar Spijkerboor gegaan.

Daar woonden zij op een boerderij genaamd "*Het Verbonden Hoofd*". Op een gevelsteen was een mannenhoofd afgebeeld met een verband daarom. Men heeft mij nog eens een griezellig verhaal daarover verteld.

In de Beemster woonde de familie Beets in een boerderij aan de Purmerenderweg. Als wij vertrokken, de reis ging per geleende tentwagen van mijn oom Jacob van Wiltenburg uit Broek in Waterland, staken wij altijd nog even op bij "*Het Laatste Stuivertje*" nu de Nieuwe Tuinbouw genoemd, waar een soort speeltuin was.

In Amsterdam kwamen wij bij Hendrik Houtman, een zoon van de weduwe Houtman uit Edam, die een slagerij had in de Eerste Constatijn Huijgenstraat. Als mijn vader naar het Amsterdamse abattoir moest om vlees en vet te kopen, dan gingen wij eerst met lijn 12, bijgenaamd het slagerstrammetje van de Linnaeusstraat naar het slachthuis. De tram zat vol met slaggers en loonslaggers en die namen het met de gang van zaken niet zo nauw. De tram stonk dan ook naar bloed, zweet en faecaliën.

Na het abattoir gingen wij verder naar slager Houtman. Daar heb ik voor de eerste maal in mijn leven op een knopje mogen drukken en toen brandde er elektrisch licht. Houtman had in die jaren, dus zo omstreeks 1908 al 16 bedienden lopen. Later ging hij samen met firma Hauber en vormde de firma Houtman en Hauber, de grootste slaggersfirma in Amsterdam.

Terug van de omgeving naar Monnickendam en wel de dag van "*Moord, brand en opstand*" een van de meest markante dagen uit mijn jeugdherinneringen.

Op een donkere avond schoot een bediende van caféhouder, grossier en winkelier Oostindië, nu café Eichhorn (het Wapen van Monnickendam), zichzelf met een pistool dood op het graf van zijn vriend Sligcher, die pas overleden was. Grote sensatie in Monnickendam en de zelfmoord was het gesprek van de dag.

Op diezelfde dag vloog ook een hooiberg in brand. In de middaguren kwam een aantal colporteurs in Monnickendam volgelingen van Domela Nieuwenhuis, die ventten met het blad "*Recht voor Allen*". Zij riepen te aanbeveling "*koop recht voor allen*". Een grote groep opgeschoten jongens liep achter hen aan en schreeuwden terug "*dood zullen jullie vallen*", De colporteurs waren revolutionairen en anarchisten die de opstand predikten. Zo werd de dag de dag van "*moord, brand en opstand*" genoemd.

Niet alleen ik, ook een leerling-slager, die wij in het begin van deze eeuw in dienst kregen beschreef Monnickendam. Zijn naam was De Vries en hij kwam uit Kwadijk. Een potige, dikke jongen, die al vrij snel de bijnaam "*Worstkontje*" kreeg. Hij was dik bevriend met Gerrit

Snieder, de latere senator van Alaska, die hem beschermde als hij werd gegrepen door leeftijdgenoten, die zo'n vreemde eend in de Monnickendamse bijt niet duldden.

Later werd hij hoofdredacteur van de "*Vee- en Vleeshandel*" en publiceerde onder de kop "*Herinneringen*" een stuk over zijn jeugdijaren in Monnickendam. Wellicht is het leuk deze De Vries aan het woord te laten. Het stuk luidde aldus;

Ik verliet na een jaar de Zaankant om mijn diensten aan te bieden bij slager G. Veltrop aan het Zuideinde in Monnickendam. Daar werd ik aangenomen, zoals het toen genoemd werd, tegen een salaris van 50 cent in de week met kost en inwoning.

Er werd overeengekomen dat ik 14 dagen later in dienst zou treden, want dan pas kwam de plaats vakant. In die 14 dagen logeerde ik thuis in Kwadijk en maakte mij nuttig met mestrijden en stekels uit het land trekken, want vakantie was er in die dagen nog niet bij, zelfs geen enkele dag per jaar. Ik ging met veel enthousiasme naar mijn nieuwe baas en was snel ingeburgerd bij de familie Veltrop.

Het waren toen nog jonge mensen met 3 kinderen, 2 jongens en een meisje, waarvan de jongste zoon Piet later in de zaak is gekomen.

In Monnickendam werd je door de jeugd als vreemdeling niet zo snel geaccepteerd. De jongens moesten eerst een robbertje met je vechten, dan was het veilig op straat.

Ik sloot echter spoedig vriendschap met een buurjongen en wel met de later wereldwijd bekende Gerrit Snieder, schoenmakerszoon, die op zeer jeugdige leeftijd naar zee ging.

In Zuid-West Afrika, toen een Duitse kolonie, trad hij in Duitse krijgsdienst en vocht tegen de Herero's een stam uit Angola. Later trok hij naar Alaska, waar hij eerst een pelsjager was, later eigenaar van een goudmijn en lid werd van de senaat.

Gerrit was een vriend die voor je door het vuur ging en geen enkele jongen had de moed om mijn persoontje meer lastig te vallen toen Gerrit mijn vriend werd. Mijn eerste werk bij de nieuwe baas was per hondekar een paar klanten in Zuiderwoude te gaan bedienen. Het was zeer mooi weer en met mijn drie hondjes voor de kar zong ik het hoogste lied.

Het was een prachtig gezicht boven op de Zeedijk, de zon aan de horizon schijnend over het water, dat toen nog de Zuiderzee was. Met mijn stokje tegen de zijkant van de kar zwiepend, spoorde ik de honden aan.

Toen de sausijes en de worsten op hun bestemming waren, werd de terugtocht aanvaard en bij thuiskomst vond de baas dat ik het vlug had gedaan en ook nog even naar Overleek kon om een paar bestellingen te bezorgen.

Ik deed niets liever, want als jongen van 14 jaar voel je je als een vorst zo op de bok van een hondekar.

Mijn wijk waar ik klanten moest bezoeken was niet gering. De stad zelf, bovendien Zuiderwoude, Overleek, Katwoude en een deel van de Purmer.

Voorts had mijn baas een broer, slager Janus Veltrop in Broek in Waterland, waarmee hij gezamenlijk runderen en varkens slachtte, zodat regelmatig vlees per hondekar moest worden vervoerd van Broek in Waterland naar Monnickendam en omgekeerd. Dit was ook mijn opdracht.

Ik had nog wel een collega, Lange Hein (1.90 meter) maar dat was mijn chef. Dan was er nog een Marker dienstbode, Sijtje Stoker waar ik het nogal eens mee aan de stok had vanwege mijn kwajongensstreken.

Met worst maken kwam er elke week een hoogbejaarde man om wat bij te verdienen. Deze man had een manufacturenwinkeltje en was vroeger in de zaak van grootvader Veltrop slagersbediende geweest en had zo het vak geleerd.

Een heel aardig voorval speelde zich rond deze man af, die ons allen behalve zichzelf dan, in tranen deed uitbarsten van het lachen. De leverworsten kwamen juist uit de ketel en de oude man nam er een uit en wilde die tussen zijn boezeroen steken om stilletjes mee te nemen. Juist op dat moment kwam de baas naar de werkplaats en in zijn verbouwereerdheid stopte de man de hete worst in plaats van tussen zijn boezeroen, tussen zijn borstrok. De baas merkte het direct, want de damp kwam natuurlijk naar buiten. De baas hield de oude zo lang aan de praat, totdat hij het zo benauwd kreeg dat hij de worst maar voor de dag haalde. De heer Veltrop was een goed mens en had alleen maar pret. De oude mocht de worst meenemen en er werd niet meer over gepraat.

Tot zover de heer De Vries. Over datzelfde oude mannetje valt nog veel meer te vertellen. Naast zijn manufacturenwinkeltje had hij ook nog een snoepafdeling waar negerballen en toverballen te koop waren voor een cent. Je kon daar urenlang op zuigen en dat was voordelig. Ook ventte hij tegen inkoopprijs bij mijn vader met speklappen, varkenskoppen en gerookt spek. Dit alles om er bij te verdienen.

Hoewel hij al meer dan een halve eeuw dood is wil ik toch zijn naam niet noemen. Hij had namelijk een heel ziekelijke eigenschap, hij was kleptomaan en omdat hij veel bij ons thuis kwam op een "*koppie*" gebeurden er soms vreemde dingen. Wij hadden kippen en de eieren werden opgepakt in een schaal in de keuken. Af en toe miste mijn moeder eieren.

Ook gebeurde het, dat mijn vader een bestelling van 50 kalfs oesters moest afleveren aan het Waterlandse Huis. Dit na een inspectie door de dijkgraaf, hoogheemraden van Waterland langs de Waterlandse Zeedijk.

Na afloop van zo'n inspectietocht werd er altijd copieus gedineerd en de kok die het diner klaarmaakte was de bekende banketbakker Sjaak de Koe uit Edam.

De bediende, die de bestelling moest bezorgen telde en telde en bleef maar steken bij 47 oesters. Mijn moeder, die wist wat voor vlees zij in de kuip had, stuurde onmiddellijk de knecht naar het huis van de oude man, want zij had hem in de winkel zien scharrelen. Zonder mankeren kwam hij met de drie stukken vlees terug en de bestelling kon worden afgeleverd.

De man had ook zijn goede kanten. Hij was zeer gelovig en een dolerende (gereformeerde) van het eerste uur. Mijn moeder kreeg twee keer een zware longontsteking en pleuritus. Mijn zusje ging naar de familie in Broek in Waterland, mijn broer en ik die op de lagere school liepen, zijn al die weken bij de oude man in huis opgenomen geweest.

Wij sliepen in een klein dakkamertje. Voor het middageten bad hij hardop, na de maaltijd werd er gedankt en werd er uit een grote, met zilverbeslag bewerkte Bijbel voorgelezen. Daar ik reeds behoorlijk kon lezen mocht ik de taak af en toe overnemen. Ik ben hier niet slechter van geworden, maar of de oude man ondanks zijn gebeden van de kleptomane werd bevrijd moet ik betwijfelen.

In het stuk van De Vries komt ook Lange Hein voor, een man, die al volkomen door de Monnickendamse jongens was geaccepteerd. Hij was zelfs volkomen ingespeeld op de

Monnickendamse wijze van humorbrengen.

Met 2 vrienden, Klaas de Reurs en Gerrit Baas ging hij op een avond, alle drie op z'n zondags uitgedost met half hemd en manchetten, naar een oud dametje dat woonde op de hoek Zonepad en Kerkstraat. De mannen hadden de aktentas onder de arm. Het oude dametje kon het namelijk niet verkroppen dat de rails van de stoomtram vlak langs haar stoep liepen en als de tram passeerde had ze angst. De mannen gaven zich uit als opzichters en ingenieurs van de tram en mochten binnenkomen. Zij kwamen met tekeningen op tafel en beloofden dat de trambaan verlegd zou worden. Het dametje blij, er kwam koffie met koek op tafel, een lekkere sigaar en later nog een glaasje wijn. De mannen hadden na afloop natuurlijk de grootste lol en het verhaal ging van mond tot mond.

Waar lange Hein, wiens achternaam Lamgalgen was en uit Zeist kwam, gebleven is, weten wij niet.

Nadat "*Worstkontje*" zijn tijd had uitgediend kregen we een nieuwe leerling uit een van de randdorpen in Waterland. Hij kwam verheugd binnenstappen en maakte zich bekend. Hij had de cijferlijst van z'n school meegenomen en daarop stond een 3 voor rekenen. "*Maar baas*", zij hij, "*ik heb een tien voor zingen*".

Hij is een paar weken in dienst geweest, maar daar hij te veel fouten bij het afrekenen maakte werd hij ontslagen. Tal van slagersbedienden, die bij ons thuis werden opgeleid werden later zelfstandig en hadden behoorlijke zaken. Een is er zelfs miljonair geworden. Enkele namen wil ik nog wel noemen. Willen Nooy uit Broek in Waterland stichtte een zaak in Zaandam, zijn zoon Dirk Nooy zit nog steeds in de slagerij van Janus Veltrop. Cor Bruin uit Broek in Waterland had een grote zaak in Amsterdam en Jaap Dekker uit Broek een zaak in Ransdorp. Henk de Haas uit Monnickendam kwam in de zaak van Manus Runderkamp en Philip van Veen begon in Monnickendam een paardenslagerij en werd later eigenaar van tal van slagerijen in Amsterdam. Hij overleed als miljonair en zijn zaken bestaan nog steeds namelijk Van Veen's Slagerijen.

Zover wij kunnen nagaan is er steeds een slager Veltrop geweest in de zaak aan het Zuideinde nu slagerij Spronk. Voor 1800 hadden mijn voorvaders naast de slagerij een boerenbedrijf. Mijn grootvader Jan Veltrop zat in de slagerij, zijn zoons werden ook slager en zijn kleinzoon ook weer, namelijk Jan van Janus en Piet van Gerrit.

Ik werd geen slager, maar mijn zoon Gerrit is dit weer wel als verkoper op het abattoir en veehandelaar.

Twee van mijn voorzaten namen deel aan de 10 daagse veldtocht tijdens de Belgische onafhankelijkheidsoorlog onder koning Willem 1 en verwierven het Metalen Kruis. De een was een Veltrop, de ander een Hoppe, familie van mijn grootmoeder die ook een Hoppe heette.

Als er één van de "*Metalen Kruizers*" overleed, werd hij door andere "*Metalen Kruizers*" ten grave gedragen en wel door hen die in de regio Waterland woonden.

Mijn overgrootmoeder, de weduwe Gerrit Veltrop werd in 1800 geboren en overleed in 1892. Zij werd Ootje Veltrop genoemd. Op 85-jarige leeftijd reisde zij nog steeds per spoor naar Den Haag.

Een van haar tantezeggers woonde daar en was getrouwd met een van de befaamde kunstschilders Maris, Jacob, Thijs of Willem, welke weet ik niet. Ook mijn vader kwam wel eens bij die familie.

Hij vertelde, dat er groot feest was als er een schilderij werd verkocht. Dan ging men per landauer naar Scheveningen om te dineren en wijn te drinken. Onderweg werd bij een sigarenwinkel gestopt en dan kocht men Havana's van *f* 2,50 per stuk. Mijn vader rookte die prijs er niet af.

13 MONNICKENDAM EN ZIJN BUREN

In vroeger jaren, met de tamelijk gesloten gemeenschappen had vrijwel iedereen een bijnaam, ook wel door de volksmond een scheldnaam genoemd.

Tussen bijnamen en scheldnamen is evenwel een groot verschil. Bijnamen werden gegeven om bepaalde families uit elkaar te houden. Langs de kust van de voormalige Zuiderzee, dus in de vissersplaatsen, leefde men besloten en overheersten enkele familienamen. Een goed voorbeeld daarvan is Volendam dat ook al door de afwijkende kerkelijke gezindte in Waterland sterk op zichzelf was aangewezen. Daar waren bijnamen dringend noodzakelijk om de families Tol, Steur, Jonk, Sier of Veerman uit elkaar te houden.

In Monnickendam was dit hetzelfde, al bestond er meer variatie in de familienamen. Het was nu eenmaal een gewoonte dat iemand een bijnaam had, of hij dat leuk vond of niet.

Nu bij de uitgroei van Monnickendam en de binnenkomst van veel bewoners van buiten slijt het geven van bijnamen wat uit, al dragen verschillende oud-Monnickendammers nog steeds de opmerkelijkste bijnamen en worden deze nog steeds gegeven.

Veel bijnamen hebben een achtergrond, waren toegespitst op een gebrek, een opmerkelijk feit uit de man z'n leven, de kleur van z'n haar, z'n beroep of een gewoonte en ook wel naar een uitspraak.

Niet alleen individueel, ook collectief bestonden er bijnamen. De bewoners van de kleinste gemeenschap, de Uitdammers, werden "poitellers"- (van puitaal) genoemd. De bewoners van Zuiderwoude waren "turken", de Markers werden "beren" genoemd. Edammers waren "dwarsen" of "mussen", Volendammers waren in twee categorieën gesplitst. De vissers werden "groenkousen" genoemd, de niet -vissers "platpoten". Broekers waren "vinken", Middelleërs waren "kikkers" en Amsterdammers "stoepenschijters". Er bestonden verschillende rijmpjes onder andere als er een Marker voorbij kwam. Dan klonk het schone lied:

"Marker beer,
wat waait het weer,
wat vliegen de kraaien,
wat zal het weer waaien.
Marker flort
je broek is te kort
je hemd is te lang
daar komt Marker flort weer an".

De Markers werden later ook wel "tuten" genoemd.

Kwam er een Broeker in de buurt dan volgde de opmerking:

"Broeker vinken die liggen te stinken".

Ook het volgende rijmpje getuigde van het lokaal chauvinisme:

Amsterdam die grote stad
Purmerend het vuilnisvat
Edam dat mussennest
Monnickendam het allerbest.

De verhouding tussen de verschillende dorps- en stadsgemeenschappen was van zeer goed

tot heel slecht. Tussen Volendammers en Monnickendammers was de verhouding goed. De mentaliteit onder de bevolking was ongeveer dezelfde, men mocht elkaar. Beide bevolkingsgroepen waren open van karakter en men was, vooral in Monnickendam, snel geïntegreerd.

Tussen Monnickendammers en Edammers was de verhouding zeer slecht. Als opgeschoten jongens stonden wij s'avonds bij de halte "De Posthoorn" te wachten op de tram van 6 uur, kijken of er dwarsen of mussen in de wagons zaten, jongens die uit Amsterdam kwamen, van hun werk of van school. Zaten er Edammers in dan volgde een grote scheldpartij. Soms werden jongens uit de wagons gehaald en volgde een grote knokpartij met aan beide zijden verliezers. Onbegrijpelijk die haat over en weer en niemand weet waar het vandaan kwam. Ook de voetbalwedstrijden tussen Monnickendam en E.V.C. liepen soms uit op grote vechtpartijen.

Met Broekers was de verhouding zeer goed. Veel Monnickendammers vonden hun vrouw in Broek in Waterland en ook omgekeerd was dat het geval. Mijn schoonvader trouwde een Broeker vrouw en ook mijn moeder kwam uit dat oord.

Monnickendammers trokken naar Broek om zaken te doen. Een van de eersten die dat deed was mijn oom Janus Veltrop, die jarenlang een slagerij in Broek had. Hij werd gevolgd door Dirk Hogentoorndie een garagebedrijf stichtte, Mart Kelderman die eenzelfde bedrijf opzette, Klaas van de Vegte die een bakkerij ging exploiteren, Joh. Bonten die een kapperszaak begon, Piet Snieder die als schoenmaker naar Broek trok.

Mijn gehele familie woonde in Broek in Waterland. Vele zondagen was ik te gast bij mijn 2 grootmoeders, 2 ooms, 2 tantes, 2 neven, 2 nichten. Als kind zijnde mochten mijn broer en ik in de zomermaanden logeren bij onze oom Jacob van Woltenburg, die een modelboerderij annex kaasmakerij bezat. Dit logeren werd in de streektaal "*te warskip gaan*", genoemd.

In Broek in Waterland kwamen veel toeristen, eerst per rijtuig, door mijn grootvader Piet van Wiltenburg uit Amsterdam gehaald. Mijn grootvader was een pionier op het gebied van vreemdelingenverkeer in Waterland.

Op zijn boerderij werkten in die tijd al volontairs uit Zuid-Afrika en Duitsland, om de fijne kneepjes van het kaasmaken te leren.

Later kwamen de toeristen per vreemdelingenboot of per expres se-tram.

Na een bezoek aan Broek in Waterland ging het naar Monnickendam en dan verder naar Volendam en Marken.

Mijn gehele familie woonde dus in Broek in Waterland en daar mijn vader erg familieziek was en regelmatig familieleden, ook zeer verre, opzocht kwamen wij veel in het Waterlandse gebied. Vooral de verhouding in Broek in Waterland kende ik goed en die weken niet zo erg af van die in Monnickendam.

Ook in Broek een serie notabelen die er de lakens uitdeelden. De burgemeestersfamilie Koker, de predikanten onder meer ds. Cremer, de hoofdonderwijzer Schoenmaker, dokter Bakker, de familie Engelenburg, de familie Wijnveld en de Remsen.

De opperten die zich verbond met de rijke boeren zoals Uitenthuis, Lakeman en vooral de familie de Boer, Jacob de Boer, kassier van de Boerenleenbank en zijn zoon Antoon de Boer, dijkgraaf van de Broekermeer, later dijkgraaf van Waterland, lid van de gemeenteraad en uiteraard ook kassier van de Boerenleenbank.

In Broek in Waterland waren ook tal van fondsen, meestal door de genoemde families

bestuurd. De diaconie en kerkvoogdij, het wezenfonds, het Koker- en Paterfonds, de Zeevarende Beurs ontstaan in de tijd dat vele Broekers de zee bevoeren en door Algerijnse zeerovers werden gevangen genomen en als slaven gebruikt. Met het geld van de zeevarende beurs konden deze lieden dan weer vrijgekocht worden.

Het Nut van 't Algemeen was gesplitst in een sociëteit voor de gegoeden en het Burgernut voor de gewone man.

Nog heel lang heeft het Broekennut bestaan, een uitleenbiblio theek die naar ik meen nog steeds aanwezig is. Bovendien bestond er net als in Monnickendam een brijpot, uitgaande van het Armbestuur.

Tot de eerste jaren van de Eerste Wereldoorlog bestond er naast de brijpot ook nog de "*bedeling*" uitgaande van de diaconie. Hier werden bonnetjes uitgereikt voor het afhalen van erwten, bonen, turven en andere zaken, maar men moest wel op zondag in de kerk aanwezig zijn.

De brijpot bestond voor de vele boerenarbeiders-gezinnen, meestal gezegend met een groot aantal kinderen. De boerenarbeiders verdienden ongeveer f 9,- per week en voor hen werd er centraal gekookt. Per week drie maal rijstebrij, een maal snert met pekelspek, een maal grauwe erwten met spek en een maal rats.

Naast de grote groep arme boerenarbeiders en losse werklieden was er in mijn jeugd ook een grote groep zogenaamde "*staffert-boeren*" een verbastering voor het woord "*stadsvaartboer*".

Over het algemeen arme keuters die hun paar koetjes molken en met de melk naar Amsterdam voeren om die daar uit te venten. Alle dagen, ook op zondag trokken zij met de melkboot van Siep de Best, daarvoor van Bierdrager, naar Amsterdam.

Er bestond dus niet veel verschil in de bevolkingssamenstelling binnen de diverse Waterlandse gemeenten. Een kleine, rijke bovenlaag en een brede, arme onderlaag. De bovenlaag bestuurde ook de fondsen die geld kregen uit bezittingen, zoals boerderijen, landerijen en obligaties door het voorgeslacht geschonken.

In de dorpen Zuiderwoude, Uitdam en Katwoude was het niet anders. Ook hier fondsen die volgens oer-oude reglementen uitkeringen gaven aan daarvoor in aanmerking komende armen. Bovendien werkten in Uitdam en Zuiderwoude autonome hervormde kerken met hun diaconieën.

In Edam, Purmerend en IJpendam zal het wel niet anders gegaan zijn.

Nu ik toch over IJpendam schrijf even iets over de inwoners van het tot deze gemeente behorende dorp Den IJp.

De IJpers, door ons "*Ulleperts*" genoemd waren over het algemeen pluimveehouders. Zij hadden grote kippen- en eendehokken en verkochten de eieren en het geslachte pluimvee. In Den IJp werd op zeer zangerige toon gesproken met lange uithalen, een soort van Zaanse dialect.

Zoals uit de verhalen van Klaas Bosschier is gebleken, haalden zij "*nest*" voor de eenden uit Volendam. 's Avonds voeren zij met hun nestboten naar Volendam, de volgende morgen keerden zij weer terug.

Geschut werd in de Damsluis en als de boten in de sluiskolk lagen stonden wij op de brug hen toe te schreeuwen. Wij deden dit op dezelfde zangerige toon met lange uithalen en riepen:

"Ullepers hebben een broekie met een gullepie en een vierduitstukkie er in".

Zij werden dan kwaad en riepen terug:

"Troeters, we pikken in jullie gatje met de heek (haak)". Wij stonden hoog en zij lagen in de sluiscolk dus er kon ons niets gebeuren en wij lachten hen uit.

De melkboot van Siep de Best. Voer tijdens de watersnood met passagiers van Monnickendam naar Amsterdam en terug.

In Waterland is veel veranderd. Naast Monnickendam heb ik mij zeer sterk betrokken gevoeld bij Waterland. De schoonheid van het gebied en de rust die sprak uit de vlakke weidelandschap met de vele meren, breken en dieën nam ik intens in mij op. Wat ik in mijn jeugd jaren ervoer is er niet meer. Waar is de rust in dorpen als Ransdorp, Zunderdorp, Broek in Waterland, Zuiderwoude en Uitdam gebleven?

De wijsheid van de Broekermeer en de Buikslotermeer is ondergegaan en verziekt door de skyline van de flats in Amsterdam-Noord. De wijsheid van de Purmer sterk aangetast door flatbouw in Purmerend. Tegen de noordkant van Broek in Waterland is een puist nieuwbouw aangesmeten, een afschuwelijk gezicht, evenals dit het geval is met de zuidkant van Monnickendam, waar nieuwe wijken zijn aangegeoid en er nog een bijkomt. Laat ik evenwel niet te lyrisch worden, al deze verpesterij is het gevolg van de woningtekorten.

De bomenrijen op de Broeker Jaagweg, langs de Singel en in de Monnikmeer zijn verdwenen, opgeofferd aan de alles opeisende moloch van het verkeer. De heilige auto heeft een vaste greep gekregen.

Naast relaties in Waterland, onderhielden wij ook vele vriendschappen met de Marker bevolking. Marken was een eiland, alleen bereikbaar over zee, eerst met de zeilbotter, later met de motorboot. De eerste beurtschippers waren de Kessen, de Vissers en de de Waarten. Nazaten van hen zijn Jaap Kes, van de *"Eiland Marken"* en Jaap Visser, *"Jaap van Outger"* jarenlang schipper op de veerboot *"Koningin Emma"* en *"President Roosevelt"*, nu controleur

bij de NZH.

Zoals al eerder geschreven, onderhielden talrijke Monnickendamse midden standers ventwijken op Marken. Zo ook mijn vader, want op Marken was geen slagerij.

Hij had een behoorlijke klantenkring en als kinderen voeren mijn broer en ik veel keren mee. Wij kregen veel kennissen. Bovendien trokken veel Marker meisjes als dienstboden naar de "*vaste wal*", speciaal Monnickendam.

Ook wij hadden thuis Marker dienstboden en toen twee van hen gelijktijd in het huwelijksbootje stapten, mochten mijn broer en ik het feest meemaken.

De bruiloftsdag viel op zaterdagmiddag. Eerst kwam er een grote pot met rozijnen op brandewijn op tafel. Alle gasten dronken uit dezelfde pollepel van deze lekkernij.

De bruidegom was gekleed in een zeer oud, origineel bruidegoms kostuum, rookte uit een lange, versierde goudse pijp en droeg een prachtige kap en kunstig gesneden klompen.

Het bruidemaal bestond uit rijst met rozijnen. Na de maaltijd werd de traditionele rondwandeling over het eiland gemaakt. Bruid en bruidegom voorop en alle gasten in rijen van twee daar achteraan.

De mannen rijk rookten allemaal uit versierde goudse pijpen. Het geheel was een bijzonder kleurrijk gezicht en ik zal dit nimmer vergeten.

In de late middag moesten wij weer naar Monnickendam. Er stond een flinke bries en de boot schommelde zodanig dat wij zeeziek thuis kwamen. Maar het was een belevenis geweest.

Net als langs de gehele Zuiderzee kende ook Marken vele bijnamen. Ik herinner mij nog dat Jan Visser de bijnaam "*Torentjes Jan*" droeg.

Dan was er een ongelukkige jongen met vergroeide handen die "*Ka met de knuissies*" werd genoemd. Hij voorzag in zijn dagelijks onderhoud door allerlei klusjes op te knappen en boodschappen te doen.

Was Marken overstroomd dan konden de buurten alleen per schuit bereikt worden. Ka met zijn ongelukkige handen wist met een lange vaarboom, in Waterland een kloet, de diverse buurten te bereiken.

De beroemde Sijtje Boes heb ik nog gekend als serveerstertje in de Vamilunchroom op de Nieuwedijk. Zij noemde zich toen Ciska Boés.

Hoewel de Markers in vele gevallen hun bijnaam als een scheldnaam ondervonden waren er ook diverse namen die gewoon gebaseerd waren op het familieverband.

Jaap Visser werd Jaap van Outger, naar zijn vaders voornaam. Kees de Waart werd Kees Dirks genoemd, zijn zoon Dirk van Kees Dirks. De laatste was eerst motorschipper en later leraar wiskunde.

Dirk Teerhuis droeg de bijnaam Dirk Tysen, zijn zoon Kees van Dirk Tysen, zijn dochters Sijtje van Dirk Tysen en Jannetje van Dirk Tysen.

Klaas de Waart was Ka van Jaatje, Dirk de Waart noemde men Dirk van Lobberig.

Dan waren er twee loggerlui die genoemd werden Klaas van Piet van Aal en Dirk van Piet van Aal.

Piet Visser was Pietje Klok en Jaap Visser was Jaap Klok.

Ook nu bestaan er nog bijnamen op Marken. Om een voorbeeld te noemen de huidige wethouder en rijkslichtwachter (vuurtoren wachter) Piet Visser, wordt door vrijwel iedereen "*Piet van de Toren*" genoemd. Het huidige raadslid Jan Schouten, tot voor enkele jaren bakker

van beroep draagt de bijnaam "*Jan Bakkertje*" en zelfs in de raad wordt hij als "*Bakker*" aangesproken. De mooiste naam die ik op Marken gehoord heb was "*Piet van Piet van Dikke Piet*".

Een van de schippers op de veerboot was Kee van Annetje.

Ook in Uitdam, waar de "*poitellers*" woonden, een kleine vissersgemeenschap bestonden bijnamen.

Ploeger werd "*de Barre*" genoemd, de familie Beets zag de naam omgezet in "*de beesten*" en de zonen van visserman Porsius hadden de bijnaam "*de jongens van Zwarte Klaassie*".

Op dit moment is de beroemdste "*Tarzan*", de visserman Klaas Buitenhuis, die in de film "*de stem van het water*" van Bert Haanstra een unieke rol speelt.

Ook in Zuiderwoude, bij de "*turken*" bestonden vele bijnamen en bestaan nog steeds. De man die op zo'n voortreffelijke wijze het dorps huis, een actie van de Zuiderwouder bevolking, beheert tijdens grote partijen, Jan Pronk, reed in zijn jeugd op een nogal lawaaierige motorfiets en kreeg onmiddellijk de bijnaam "*Jan Knetter*".

Ook mensen van buiten die op een of andere manier veel in Monnickendam kwamen kregen bijnamen. Groenteboer Kees Rijkenberg werd algemeen "*Keessie Storm*" genoemd. "*Blauwe Piet*" was ook een Edammer die ventte met galanterieën voor de firma Medik. Hij schreeuwde daarbij: "*alles kost een dubbeltje potten en pannen en een schutteltje*".

Dan was er nog de kassiesventer "*Piet met z'n vuissie*", de man had maar een arm.

Ook tussen het geven van bijnamen aan een en dezelfde figuur bestond in de Waterlandse gemeenten geen verschil.

Uit Edam kwam de belastingdeurwaarder Jan Dekker, die dwangbevelen uitdeelde. De kosten van zo'n dwangbevel waren f 1,50 in de volksmond een daalder genoemd.

Zowel in Edam als Monnickendam kreeg de man onmiddellijk de bijnaam "*Jan Daalder*".

In Edam werd daar nog een geintje mee uitgehaald. De deurwaarder deed zaken met de Twentsche Bank en was zeer gevoelig voor zijn bijnaam.

De bank had net een nieuwe directeur gekregen die de eerste de beste dag zich aan de klanten wilde voorstellen. Bij iedereen die binnenkwam vroeg hij aan een der bedienden hoe de naam was en dan begroette hij de klanten met hun eigen naam.

Ook deurwaarder Dekker kwam op de bank en de bediende antwoordde op de vraag van de nieuwe directeur: "*dat is Jan Daalder*". Hierop liep de nieuwe directeur met uitgestoken hand op de man toe en riep verheugd "*Dag mijnheer Daalder, prettig kennis met u te maken*". De man liet zich onmiddellijk als klant schrappen.

Een van de boeren in Katwoude kreeg van zijn zuinige echtgenote vrijwel alle dagen "*boek in de gort*". De echtgenote zelf droeg ook een bijnaam en die kreeg zij van de beroemde kippenvoerfabriek Sluis. De vrouw was zo zuinig dat zij haar broeken repareerde. of zelf broeken maakte uit de linnen voerzakjes van Sluis. Die hingen dan op maandag te drogen aan de waslijn en voor iedereen zichtbaar stond daar de beroemde haan, het merk van de firma, nog in.

Dit ondanks dat de vrouw het bedrukte gedeelte in het kruis naaide. De zuinige boerin werd dan ook "*Trijntje Kukeleku*" genoemd.

Dit waren zo enkele gegevens en bijnamen die bestonden in en rond Monnickendam. In een volgend artikel kom ik nader op de specifiek Monnickendamse bijnamen terug en de verhalen

die nog steeds over de naamdragers de ronde doen.

Monnickendammers waren en zijn mensen die het niet kunnen laten een ander in de maling te nemen. Een soort goedmoedige humor waaruit de vele verhalen zijn ontstaan. Verhalen die al tientallen jaren de ronde doen, in de café's, tijdens visites, onder de beurs en bij de Langebrug.

14 MARKANTE FIGUREN

Ondanks de geringe omvang was Monnickendam in vroeger jaren vol bedrijvigheid. Van heinde en verre kwamen de kooplieden en venters. De Volendammers met karren vol garnalen die langs de huizen trokken met de uitroep "Levende garn". De kopers moesten de garnalen zelf koken.

Dan waren er de zogenaamde "kassiesventers" uit Amsterdam, reizende middenstanders die met een allegaartje aan artikelen in een kistje langs de huizen trokken.

Uit Amsterdam kwamen ook joodse fruithandelaars. In de haven lagen regelmatig schepen van "mattenschippers", handelaren in de toen beroemde Genemuiden matten. Venters met rietartikelen, rieten stoelen en rieten tafels. Ook nog in de haven schippers met bloemen en planten.

Een bedrijvigheid van jewelste, mede doordat veel van de handelaren met de veerboot doorreisden naar Marken om daar hun waren aan de man te brengen.

Omdat de handelaren op regelmatige tijden in Monnickendam kwamen werden zij bekend en naast dat die bekendheid de nodige verkopen opleverde, kwamen ook hun manieren van doen in de belangstelling en dat was in Monnickendam gevaarlijk. Wie iets bijzonders had kon er op rekenen op zekere dag stevig in de maling te worden genomen, tot groot plezier van de omstanders. De verhalen gingen dan van mond tot mond en worden ook nu nog regelmatig verteld.

Vooraf bij de Langebrug, waar altijd van alles te beleven viel, was het veelal raak. Een van de handelaren die regelmatig naar Marken trok met zijn handel, was een jood, handelend in brillen. Hij liep met een ladenkast vol brillen rond en verkocht die aan de deuren. Van een bezoek aan een oogarts was toen geen sprake en iedereen die dacht dat hij slechter ging zien kocht een complete bril van een handelaar, zoals deze jood.

Op een dag kwam de handelaar van Marken, stapte van de veerboot en liep Andries Hoppe tegen het lijf die, omdat hij sliste, de bijnaam "Slu" droeg. Slu zag de man komen en vroeg duidelijk hoorbaar aan visserman Arie Oosterveld, bijgenaamd "Arie Kunkies": zeg Arie, daar heb ik nou een brillenman. Je moest toch een bril hebben omdat je oog zo slecht is. Heren een bril nodig? Ik heb ze in alle soorten en maten". Arie Kunkies, die ogen had als een arend, met een onverstoorbaar gezicht aan het passen, onder grote belangstelling van Slu die een zakje BZK, pikzwarte pruimtabak, te voorschijn haalde, een stevige pruim achter z'n kiezen stak en even onverstoorbaar de vraag stelde: "Nou Arie, ken je nou lezen en zien?" Arie schudde zijn hoofd en paste zo ongeveer de gehele voorraad, maar geen enkele bril was naar zijn zin. De brillenman razend en de omstanders grote lol.

Voor een tweede verhaal zorgde Jan Vlugt, bijgenaamd "Jan Gladjes", geassisteerd door Jaap Roof, bijgenaamd "de Paardendokter". De beide mannen kwamen op het Zuideinde een koopman tegen die zijn kar, volgeladen met rietwerk neerzette op de hoek van de Grote Noord.

Het edele tweetal begon een praatje en liet weten dat zij een nieuwe leunstoel wilden kopen, maar er moest eerst gepast worden. De koopman haalde met veel spul en moeite al zijn leunstoelen van de kar af en de mannen midden op straat aan het passen, wat natuurlijk veel bekijks trok. Zij pasten en pasten maar konden uiteraard geen keus doen. De koopman kon vloeken en schelden alles weer opladen, de twee vrienden trokken lachend af.

Voor iemand die niets te doen had was het mogelijk een paar centen te verdienen door op karper te gaan vissen. Manufacturier "*Herman de Vliet*" was dol op karper en kocht graag de vangst. Vooral onder de wat "dorstige" klanten was het karpervissen populair want dat betekende een extraatje voor een borreltje.

Drie van deze visserlui kregen op een zekere middag trek, maar hadden geen cent op zak om te kopen. Nu wilde het geval dat in de zaak van Goedhart aan de Brugsteeg een nieuwe kastelein was gekomen waarmee zij nog geen kennis hadden gemaakt. Het drietal trok naar het café en begon een zeer omslachtig verhaal te vertellen. Zij traden op als vertegenwoordigers van een grote hengelaarsvereniging die Monnickendam hadden uitgekozen voor het nuttigen van een uitgebreide broodmaaltijd. Hierop volgde de vraag of de kastelein deze maaltijd kon verzorgen.

De man, verheugd op zo'n grote klandizie vlak na de overname, wilde de opdrachtgevers wel te vriend houden en vroegen of zij een borreltje lustten. Ietwat aarzelend stemden de mannen toe, lieten zich nog een keer intappen en daarna nog vele keren, terwijl de bestelling steeds meer uitgebreid werd. Na verloop van tijd raakten zij flink aangeschoten en spraken met de kastelein af dat hij de juiste datum en het juiste uur nog zou doorkrijgen. De arme man heeft nimmer meer wat van de karper club gehoord.

Ook de jeugd zat in die tijd, waarin nog geen televisie bestond en de mensen elkaar moesten vermaken, vol met fratsen. Bertus Oosterbaan, de lagere kruidenier van de Nieuwe Zijds Burgwal bijgenaamd "*Oom George*" ging met een paar andere opgeschoten jongens, waaronder Dirk Oosterbaan, de vader van "*Dirk Stut*", vaak buurten bij "*Dirk Suikerpeer*", de bijnaam voor fruitkoopman Dirk van Zalingen. Deze man, een weduwnaar, woonde in een huis aan het Niesenoort (12), waar nu de familie Stolk woont. Later verhuisde hij naar de Grote Noord. Dirk Suikerpeer trok met een kar fruit door Monnickendam, stond 's zomers bij de vreemdelingenboot en trok ook naar Marken. Hij had peren met exclusieve Franse namen en appels met even exclusieve Engelse namen.

Op een winteravond zaten de jongens bij hem koffie te drinken en kochten een jodekoek of een sinaasappel. Een van de jongens had uit Amsterdam een doos zogenaamde "*donderdoppies*" meegenomen. Dirk moest op een gegeven moment even naar achteren en de knapen vulden de kachel met kolen en deponeerden de doos donderdoppies daar bovenop. Zij gingen wat ver weg zitten afwachten wat er zou gebeuren. In eerste instantie gebeurde er niets en het gesprek ging door, terwijl de koffiepot op de kachel stond te pruttelen.

Nadat de kachel was doorgebrand klonk plotseling een hels lawaai, de koffiepot vloog met kacheldeksel en al tegen het plafond. De jongens hevig verontwaardigd. Zij wisten de man te overtuigen dat er een dynamiet patroon uit de mijnen tussen de kolen was blijven zitten. Hij moest dit aangeven bij de politie en zijn beklag indienen bij de kolenboer. Om kracht bij te zetten zouden zij wel even meelopen! Natuurlijk haalde de man nul op request, maar de jongens hadden hun lol gehad en konden weer wat vertellen.

Met dezelfde Dirk Suikerpeer werden meer geintjes uitgehaald. Hij was een wat simpele en goedgelovige man, met een kwaal: veel last van steenpuisten. Een van de jongens vertelde hem dat hij daarvan verlost kon worden. In Amsterdam had hij gehoord hoe dat kon. Dirk moest om klokslag 12 uur 's nachts bij volle maan met ontbloot hoofd bij zijn regenbak gaan staan en drie maal roepen "*Maan pak aan, maan neem aan*" en dan waren zijn steenpuisten weg. Naast zijn erf liep het nu nog bestaande smalle steegje, bekend onder de naam

"Kattevangerij" en het was de jongens uiteraard te doen om de ceremonie te bekijken. Zij wachtten tot het volle maan was in de tussentijd Dirk steeds herinnerend aan de remedie voor zijn steenpuisten. De jongens slopen de steeg in, stelden zich verdekt op en jawel hoor, daar kwam Dirk naar buiten en voor hun ogen speelde zich de gehele ceremonie af. De jongens hadden moeite om niet in lachen uit te barsten.

Zoals reeds geschreven trok Dirk ook naar Marken, gelijk met andere kooplieden uit Monnickendam en Amsterdam. Hij vertelde op een van die tochten dat hij ook in militaire dienst was geweest. De kooplieden, alsof het afgesproken werk was, natuurlijk met doen of zij het niet geloofden. Dirk moest het bewijzen en laten zien dat hij marcheren kon en met het geweer kon omgaan. Een van de kooplieden nam het bevel op zich en tot groot vermaak van de anderen marcheerde Dirk, gewapend met een dweilstok door het benedenruim. Knielde op bevel neer en deed net of hij schoot. Ook heb dit zelf een keer meegemaakt want ik trok nogal eens met mijn vader mee naar Marken. Van deze verhalen bestaan er in Monnickendam legio. Oud-Monnickendammers zullen deze nog wel kennen.

Vele bijnamen werden afgeleid van een beroep wat men koos. Wie de bijnaam "*De Koloniaal*" droeg was uiteraard als soldaat naar het toenmalige Nederlands Oost-Indië getrokken. Wouter Kleissen, een neef van stratemaker Wouter Kleissen, bijgenaamd "*De Diender*" had getekend voor het Koninklijke Nederlands-Indisch Leger.

Andere kolonials die ik gekend heb waren Cees Hogedoorn, bijgenaamd "*Kees de Kip*" die in een woonbootje huisde, Janssens die geen bijnaam droeg en knecht was van schipper De Moes en Jaap Roof bijgenaamd "*de Paardedokter*" zoon van Floor Roof, knecht op de kleine lijnbaan.

Floor Roof lispelde en als iemand aan hem vroeg hoe het met Jaap in de Oost ging dan kwam steevast het antwoord: "*Best, best, hij het een luitenant doodgeschoten fan de freemde sij*".

Als koloniaal van mijn leeftijd ging naar Indië Gerrit van Dijk bijgenaamd "*Gekkel*", zoon van Jan van Dijk, bijgenaamd "*Jan de Kraai*" of "*Laddie*".

Er waren ook bijnamen afgeleid van het buitenland. Jan Buter werd "*De Engelsman*" genoemd. Hij liep evenals Sijtje de Jong, bijgenaamd "*Sijtje van Tricht*", met het koperen armenbusje langs de deuren. Zijn laatste levensjaren bracht Jan Buter door in het Hervormd Rusthuis aan de Kerkstraat, toen nog "*de Diaconie*" genoemd.

Huib Visser luisterde naar de bijnaam "*de Duitser*". Deze man, een visventer, kon de meest fantastische verhalen vertellen waar je verschrikkelijk om kon lachen. Hij was zeer gevat. Op een terugreis van Amsterdam naar Monnickendam vertelde hij een paar Marker visventers dat het Monnickendams mannenkoor naar Marken zou komen om een concert te geven. Zij zouden ook het Marker volkslied zingen. De Markers keken vreemd op en vroegen: "*Et Marker volkslied maat, 'oe is dat', want Markers spreken de letter h niet uit.*" "Nou", gaf de duitser tot antwoord, "*natuurlijk: 'k Zag twee beren broodje smeren*". De Markers woest-kwaad en Monnickendam had er weer een verhaal bij.

Er liepen ook zielige figuren rond die een bijnaam droegen en vaak geplaagd werden. Een van hen was Willem Isebé, bijgenaamd "*Ipe Knar*". De jongens zongen als zij hem zagen een liedje waar hij bijzonder kwaad om werd. Het luidde aldus:

"Ipe Knar is dronken
dat gebeurt wel meer

Hij loopt op hoge klompen
de straten op en neer".

Hij was ansjovisbewerker en liep altijd met een verbonden lip. De man was ziek en ik heb mij nooit laten verleiden hem te plagen.

Een tweede zielige figuur was Piet Visser, bijgenaamd "*Piet van Keulen*". Hij was een lange, magere man die met een handbeugel de sloten en grachten uitbaggerde. Zeer zwaar werk, maar hij was een en al spier. Piet van Keulen was analfabeet, wat zeggen wil dat hij lezen nog schrijven kon. Hiervan werd door enkelen gebruik gemaakt op het moment dat de ijsvereniging "Olympia" ijszeilwedstrijden op de Gouwee organiseerde tijdens een strenge winter. Voor deze wedstrijden moest reclame worden gemaakt. Er werden biljetten gedrukt en op borden geplakt. Een aantal losse arbeiders werden met deze borden naar Amsterdam gestuurd met de bedoeling als sandwichmannen reclame te gaan lopen langs het Damrak, Rokin, Dam, Kalverstraat en Nieuwedijk.

De borden die gebruikt werden kwamen uit het Waaggebouw, waren eigendom van de gemeente en deden dienst om aan te geven bij welke boer rotkreupel of mond-en klauwzeer was uitgebroken.

De reclamebiljetten van Olympia werden daaroverheen geplakt, behalve bij het bord van Piet van Keulen die toch niet lezen kon wat er op stond. Piet liep de hele morgen door Amsterdam met een bord op z'n rug waarop aan de voorkant "*rotkreupel*" stond en aan de achterkant "*mond en klauwzeer*".

Piet begreep maar niet waarom er zo gelachen werd als hij voorbij kwam en ook zijn kornuiten stonden krom van de lach. Hoewel hij lompsterk was deed hij geen kip kwaad, ook niet als hij nageroepen werd: "*Piet van Keulen zwemmen gaan, Piet van Keulen zinken gaan*".

In het Zuideinde, naast de galanteriewinkel van de weduwe Trapman woonden een afdak vader en zoon Buter, bijgenaamd "*Jan Ballet*" en de Balletmeester.

Van mijn vader hoorde ik het verhaal over Jan Ballet als de "*Radja van Lombok*".

In 1890, een zeer strenge winter, werd op de Gouwee van ijsblokken een ijspaleis gebouwd. Losse arbeiders zaagden ijsschotsen, stapelde die op elkaar en gooiden er water overheen zodat de zaak vastvroor.

Het werd een compleet paleis met ramen en deuren. In het paleis zat Jan Ballet, uitgedost als de Radja van Lombok. Juist was de Lombok oorlog achter de rug, een opstand op dit eiland door de koloniale troepen met veel moeite neergeslagen, waarbij de generaals Vetter en Van Ham sneuvelden.

Het was een winter met veel schaatstoeristen en deze werden naar het ijspaleis gelokt met de uitroep: "*Gaat dit zien, gaat dit zien. De gevangen genomen Radja van Lombok is hier te zien. Hij is geketend met zware ijzeren kettingen en eet rijst met tabak*".

Het publiek stroomde binnen tegen betaling van een dubbeltje en zagen daar Jan Ballet met roet zwartgemaakt, getooid met een rode tulband en gestoken in Indische gewaden. De nodige jajum zorgde ervoor dat hij warm bleef en was er genoeg publiek dan ging hij brullen en met de kettingen rammelen.

Of het niet genoeg was trok hij op dinsdagmorgen naar de Purmerender markt, in een landauer met twee paarden, werd uitgeladen voor het gebouw Amicitia van de familie Semeijns aan de Weerwal en ook daar tentoongesteld voor boeren, burgers en buitenlui. Deze trapt erin en stroomde toe om de Radja te bekijken.

Zo was men in de benarde winters, waarin geen cent verdiend werd, bezig toch nog de monden van het gezin te stoppen.

Een andere mogelijkheid was de gierslee. In de strenge winter van 1909 heb ik dit apparaat nog gezien. Er werd een dikke paal dwars door het ijs geheid. Lange dikke touwen werden en omheengewonden en aan het eind van die touwen een slee of toog aangebracht. Aan het touw werd ook een dwarspaal bevestigd. Toeristen stapten in de slee en een paar man begonnen tegen de paal te duwen waardoor de slee in beweging kwam. De paal zat dicht bij de geheide paal, dus de mannen liepen op sukkeldraf rond, maar de slee zat enige tientallen meters verder en tolde met een ijzelijke snelheid rond. Het was vermakelijk te zien hoe de toeristen na de rit, volslagen dronken uit de slee tuimelden. De mannen verdienden er een paar centen mee en dat was in die tijden wel nodig.

Verschillende werkloze visventers waren in bezit van een ijszeilschuit en trachtten met gebruik hiervan aan de kost te komen.

Ijszeilen op de Gouwzee.

Zij stonden op het ijs en verhuurden hun ruimte aan toeristen voor een tochtje naar Marken. Ondermeer waren dit Willem Staats, bijgenaamd "*Duggie*" met zijn witte schuit en de zwagers Willem Kleijssen, bijgenaamd "*Gerrit Smal*" en Kees Bos, bijgenaamd "*Rooie Kees*", een vishandelaar en commissionair voor de bekende conservenfabriek "*Tielemans en Dros*". Deze Rooie Kees liet zelfs uit Roelof Arendsveen grote ijsschuiten overkomen om nog meer passagiers mee te kunnen nemen. Een bijzonder mooie ijsschuit was in het bezit van Gerrit Jonker bijgenaamd "*de Snoeper*" en mijn vader was eigenaar van de "*Kleine Postillion*" waarmee ikzelf ook vele tochten maakte. De allermooiste schuit was van de "*Jood van de*

Toren", Flip en Andries Witmond en nu nog te zien in het Zuiderzeemuseum in Enkhuizen. "*Koek en zopies*" -ondernemers waren er in de wintermaanden ook genoeg te vinden. Anderen zetten banken en stoelen op het ijs waar de schaatsenrijders tegen een kleine vergoeding hun schaatsen konden opbinden. Zo probeerden iedereen een graantje van de ijspret mee te pikken. Dit alles behoort nu tot het verleden. Jammer, bijzonder jammer.

Het werk dat niemand deed was ook veelal aanleiding hem een bijnaam te geven. In 1903 werden de straten Zuideinde en Noordeinde opgehoogd met zand en opnieuw bestraat. Dit omdat beide straten deel uitmaakten van de zeewering. Om te voorkomen dat het zand zou weglopen werden de zijanten voorzien van een betonnen rollaag. Een groep arbeiders kreeg houten stampers uitgereikt te moest de beton aanstampen. Hein Verkooyen, die ook tot de stampploeg behoorde, dankte daaraan zijn bijnaam "*Hein de Stamper*".

Was het stampen gedaan dan kwam gemeente-opzichter C. Martens controleren of alles wel naar behoren in orde was. Hij deed dit door met zijn voet op het beton te stampen. Daar in Monnickendam niet over beton werd gesproken maar over "*pleton*" kreeg opzichter Martis in de kortste keren de bijnaam "*de Pletonpoot*".

Sent Ruijg, een losse arbeider was op een of andere kermis met zijn zoon, bijgenaamd "*Orfie*" wel eens als boeienkoning opgetreden en kreeg prompt dezelfde bijnaam. "*Orfie*" was een gelegenhedenventer met sinaasappelen en manderijnen en werkte in het hoogseizoen in de pulp- en mothandel van Jan van der Laan, bijgenaamd "*de Pulpkoning*", die met vier schuiten voer en overal bij zagerijen de zaagsel- en mothokken leeghaalde en dit weer verkocht aan de visrokerijen.

Het gebeurde wel eens dat in de tram naar Amsterdam aan bijnamen de gehele geestelijkheid aanwezig was. Tussen de tientallen visventers die vroeger naar Amsterdam trokken zat Willem Oosterbaan die de bijnaam kreeg "*Dominee*", Siem van Zanten, bijgenaamd "*Dominee Doevedans*", Henk Buter, bijgenaamd "*Kapelaantje*" en dit werd dan gecompleteerd als in Broek in Waterland rijksveldwachter Pater instapte.

In een paar schriften heb ik ongeveer 150 tot 160 bijnamen genoteerd staan van Monnickendammers en daarbij op welke wijze zij aan die naam kwamen.

Ik moet evenwel zeer selectief te werk gaan daar ik gemerkt heb dat er nog steeds mensen beledigd raken bij het noemen van de bijnamen van hun familieleden. Een enkele reactie heb ik al binnen, een dame die mij anoniem en telefonisch meedeelde zich beledigd te voelen.

Het is allerm minst mijn bedoeling te beledigen, maar meer om de sfeer in Monnickendam te schetsen zoals ik die rond de eeuwwisseling en de jaren daarna heb mogen beleven.

Ik heb vanaf mijn jongste jaren zeer bewust deze sfeer geproefd en wil die voor het nageslacht bewaren. Vandaar deze artikelenreeks die is opgezet om, zoals Meijer Sluysen al eens geschreven heeft, vast te leggen "*voordat ik het vergeet*" of "*voordat het niet meer kan*".

15 BIJNAMEN

In het vorige hoofdstuk stonden enige namen weergegeven van Monnickendammers die in mijn jeugd jaren de aandacht trokken. daarbij werden ook de verhalen verteld die nu nog steeds de ronde doen.

Een tijd van bittere armoede zonder enige ontspanning. Dit betekende dat men elkaar moest vermaken en vandaar de soms ruwe grappen die uitgehaald werden.

Het was niet kwaad bedoeld, maar in die tijd van vandaag komt wat een halve eeuw geleden normaal was nogal primitief en wreed over. Debielen werden nog niet naar een centrum gezonden, maar bleven in de gemeenschap en waren veelal het mikpunt. Nu komt dit als negatief over, maar in die tijd werd het gewoon als feit geaccepteerd. De tijden waren anders en ieder dorpje of stadje had z'n "gekken" waarom gelachen werd.

Het was ook de tijd van beroepen die nu al lang niet meer bestaan. Een van die beroepen was de porder, de man die als wekker fungeerde en de stadgenoten die vroeg uit bed moesten wakker maakte. De tijd ook dat er 's nachts nachtwakers rondliepen, een taak, nu in handen bij de politie.

Een van de porders was van Dijk die woonde aan de Korte Burgwal nu huis van de familie Jb. van de Berg. Zijn zoon was bijgenaamd "Slakkie" en dat was de man die tijdens de kermis zo stevig op de vuist ging met Huib van Broek.

Bakkers, slaggers, boeren en anderen die vroeg op moesten worden door van Dijk gewekt. Eerst kwam hij vragen hoe laat er geport moest worden en op welke dagen. Een keer porren kostte 3 centen, meerdere dagen 5 of 6 centen per week. Nog hoor ik de roffel met de houten hamer op de raampost als mijn vader op dinsdagmorgen om half vier uit bed moest om naar de markt in Purmerend te gaan.

Verder deed van Dijk allerlei los werk. Zijn zoon "Slakkie" kwam nog raar te overlijden. Hij viel aan het Damrak in Amster dam bij de steiger van schipper De Moes in het water en werd de volgende morgen pas opgedregd. "Slakkie" was loggerman en varensgezel. Als hij nuchter was, een goede kerel en beslist niet agressief.

Het pordersbaantje werd na de eerste wereldoorlog overgenomen door de 4 nachtwachten die Monnickendam toen telde. Deze vier mannen waren Arie Mol, Gerrit Hoppe, Johan Hartwigsen en Piet van Dijk. De laatste werd later gemeenteveldwachter en eindigde zijn loopbaan bij de rijkspolitie.

Ook kruidenier Zach van der Lingen was een poosje nachtwaker.

Zij liepen met 2 man wacht van 10 tot 2 uur en van 2 tot 4 of 5 uur. Dit gebeurde 7 dagen per week tegen de kapitale vergoeding van f 6.-.

Met Nieuwjaar gaven de nachtwakers een gedrukte zegen en heilwens aan de burgers in ruil voor een footje. Ditzelfde deed schoorsteenveger Dirk de Moes, bijgenaamd "De Koning", die in het steegje van Mazzel woonde en ook de vuilnislieden Willem Kwakman en later zijn zoon Piet Kwakman die een niet te herhalen onwelvoeglijke bijnaam droegen.

Een prachtige collectie van deze nieuwjaarswensen, allen op rijm, is in het bezit van de heer Hoek, eigenaar van de ark "Goeden Hoek" aan de Kloosterdijk.

Zoals reeds geschreven, Monnickendam kende vele straatfiguren die voortdurend te vinden waren bij de Lange Brug of onder de beurs.

Het waren de gebroeders Sta van Uiter, bijgenaamd '*van Broek*' en wel Huub, Jan, Cees en Jaap. Alleen Cees had een afwijkende bijnaam, namelijk '*Cees Mantel*'. De gebroeders waren vissers, vislossers, botterschrobbers op de Kleine Helling en alles wat er maar voor handen was om te verdienen. Het waren vrolijke knapen waar behoorlijk om gelachen kon worden en niet vies

van een borrel.

Jaap kende de bijbel uit zijn hoofd en kon hem achter elkaar citeren. Met open mond luisterden wij jongens naar zoveel kennis. Op zijn oude dag moest Jaap een been missen en werd opgenomen in het Hervormde rusthuis in de Kerkstraat waar hij zijn laatste levensjaren doorbracht.

Cees Mantel kon het leven op den duur niet meer aan en hing zich op aan een boom achter zijn huis aan de Grote Noord. Ik woonde daar vlakbij en heb hem nog zien liggen op het moment dat dokter Van Tijen zijn blauwe tong uit zijn mond haalde en de dood constateerde. Een akelig gezicht dat mij nog lang is bijgebleven.

Een andere tak van de familie droeg de naam Sta van Utrecht, maar droeg ook de bijnaam '*van Broek*'. Jan van Broek was afslager en op de avond dat ik geboren werd kwam hij bij een ernstig ongeluk om het leven.

Het was een nacht met een zeer harde storm. Huizer, Bunschoter en Spakenburger vissers waren met hun schepen de Monnickendamse haven binnengevlucht. Jan van Broek bracht in de late avonduren 3 vissers met zijn roeiboot naar hun botters. De boot sloeg om en afslager en vissers verdronken. De lijken dreven de volgende morgen onder de Steg dor en werden later op de Algemene Begraaf-plaats ter aarde besteld.

Een zoon van Jan van Broek was debiel en werd "*malle Free*" genoemd. Hij was tijdelijk in dienst geweest bij een sigarenmaker en de plagende jeugd riep hem na met de uitroep "*twee in een doossie en 3 in een kissie*" en dan werd Free woest en kwaad.

Zoals reeds gesteld liepen er in die tijd veel debielen over de Monnickendamse straten. Onder andere "*malle Riek*" Rika Borst die door haar broer Arie Borst, arbeider aan de gasfabriek en haar zuster Ant Borst, een speetster, liefderijk verpleegd werd.

De gebroeders Ent zorgden voor hun debiele zuster Alie. Verder nog Piet Edel, bijgenaamd '*Piet Marmot*' die eerst bij zijn moeder woonde en later bij Klaas Koster aan de Kloosterdijk.

Ik liep tegelijk met Piet op de lager school en al in de eerste klas zocht hij sigarenpeukjes van de straat om daar als volleerd pruimer op te kauwen. Een onsmakelijk gezicht en Piet zat dan ook op de allerachterste bank.

Genoemd heb ik reeds "*Rooie A*", Chris Folmer en Piet van Anne Morees. In de Tonnensteeg woonde een achterlijke vrouw, Alida die veel door de jeugd werd geplaagd. De jongens zongen het liedje "*Alida, ga je mee naar Amerika*" en dan werd zij kwaad.

Waar de kaneelbuurt begon, het gedeelte Zuideinde ten zuiden van de Lutherse kerk stonden 4 kleine huisjes, alle bewoond door vrijgezellen. In het eerste huisje naast de steeg die naar het Lege Erf liep woonden Luit en Sammie de Ruiters, twee broers. Luit was visbewerker en Sammie zorgde voor het huishouding. Sammie was een echte Flierefluiter. Hij floot van 's morgens vroeg tot 's avonds laat en tippelde per dag op zijn witte klompen vele kilometers naar Overleek, IJpendam, rond de Singel, de Monnickmeer. Zijn broer, een kalme man had hier niet het minst bezwaar tegen. 's Morgens heel vroeg, als ik nog op bed lag hoorde ik

Sammie al voorbijlopen en dan floot hij het hoogste lied. Iedere week had hij een paar nieuwe klompen, vanwege urenlange wandelingen.

Naast hen woonde Wouter Kleissen, bijgenaamd "*De Koloniaal*", die als hij eens per 3 maanden zijn pensioenbrief van het KNIL ontving een vrolijke kwartaal drinker was. Verder werkte hij als opperman bij zijn neef Wouter Kleissen, bijgenaamd "*De Diender*" nu wonende in Swaensborch, een uiterst vakbekwaam stratemaker, die wat de jajum betreft er ook wat van kon.

"De Diender".

In het volgende huisje woonde Schaap, bijgenaamd "*Schoppia*" een loggerman die op de Noordzee voer. Als de haringteelt was afgelopen en de besomming uitbetaald had hij de eerste dagen een vrolijke dronk over zich en liep zingend door het Zuideinde.

Het laatste huisje was ingericht als pakhuis waar bot en spiering werden uitgesneden voor de bekende conservenfabriek Tieleman en Dros uit Leiden, die het merk met de molen voerde. Bedrijfsleider Kees Bos, bijgenaamd "*Rooie Kees*" had, wanneer er aanvoer was een aantal losse krachten aan het werk waaronder een familielid van hem, bijgenaamd "*Poepie*", een vrijgezel die in een piepklein houten huisje woonde tegenover de joodse begraafplaats.

Achter in het Zuideinde woonde Jan van Dijk met zijn vrouw Fransie. Jan van Dijk droeg de bijnaam "*Jan de Kraai*" of "*Jan Laddie*". Hij had een lamme hand, maar deed desondanks allerlei zwaar laad- en loswerk. Een stevige dorst bracht hem meerdere malen wegens openbare dronkenschap in aanraking met veldwachter Nagelhout. Jan van Dijk bracht, evenals meerdere Monnickendamers verschillende malen een straftijd door in het Drentse Veenhuizen of in de Hoornse Krententuin. Hij had zich in die inrichtingen een groot aantal bargoense woorden eigen gemaakt die, als hij het weer op "*z'n ruiker*" had, stond te spuien. Ik herinner mij woorden als kwant, serorers, koefnoen, sjikker en andere voor mij in die tijd volkomen onbekend.

Door het drankmisbruik werden vele gezinnen in armoede gedompeld en moest moeder de vrouw maar zien hoe het meestal grote kindertal groot te krijgen. Vrijwel allemaal zijn de kinderen uit deze gezinnen goed terecht gekomen.

Toch deden deze mensen die zo dronken in het algemeen niemand kwaad, behalve hun gezin. Nu is drankmisbruik een welvaartsverschijnsel en sterven er jaarlijks mensen bij dodelijke ongelukken door dronken automobilisten veroorzaakt.

Een paar apart waren Griet en Jochum Schaap. Hij haringteller, zij een kraakheldere vrouw die in de hangen werkte. Zij woonde op de hoek van de Tonnensteeg (Grote Noord 13) en leefden als kat en hond. Jochum dronk geen druppel drank, maar Griet zoop als een ketellapper. Het was vermakelijk als ze weer eens elkaar uitscholden. Griet stond als zij flink in de lorum was, net als een kerel op de hoek van het Hoge Huis tegen de muur geleund met een wazige blik over de zee te staren. Het was ook een bijzonder gezicht dit echtpaar over de straat te zien gaan. Griet met het kraakheldere witte kapje op, Jochum in zijn pilowse broek met een bochel.

Ook vrouwen kregen bijnamen. In het Zuideinde naast het wijnpakhuis van de firma Costerus (16), nu woonhuis van de familie Van Geemen, woonde de vrouw van timmerman Klaas Strubbe (18), zij werd algemeen "*Griet Knerp*" genoemd, daar zij allerlei ingebeelde ziekten en kwalen meende te hebben en daar de ganse dag mee te koop liep.

Verderop in het Zuideinde dreef de weduwe van dijkwerker Hein Posch een textielwinkeltje, gespecialiseerd in garen en band dus klein goed. De vrouw kreeg de bijnaam "*Griet de Kruk*". Er waren nog verschillende bijnamen, maar uit piëteit met de nog levende kinderen zal ik deze niet noemen.

Bijnamen waar niemand zich aan zal storen kunnen wel genoemd worden. Thijs Dijkhuizen droeg de bijnaam "*De Pappert*". Hij was een vrijgezel, leefde eerst met zijn moeder, na haar overlijden alleen en later in het rusthuis. Thijs was altijd te vinden, geleund tegen een pilaar van de Beurs. Hij was weinig spraakzaam en deed zo nu en dan wat los werk. Van Thijs werd gezegd: "*hij bidt elke morgen bij Onze Lieve Heer om werk en dankt Hem 's avonds dat hij het niet gekregen heeft*". Hij was een van de vele baliekluiers of kringetjes spuwars. Een ding was aan Thijs opmerkelijk: nooit kwam er een onvertogen woord over zijn lippen. Wie hem in het café een borrel aanbood hoorde steevast: "*om U te diene*".

Ook werden er rijmpjes of liedjes gemaakt op een bijnaam. De visroker Jaap Strooman droeg de bijnaam Jaap Tureluur en op die bijnaam was het volgende rijmpje in zwang:

Jaap Tureluur, Jaap kurk op de fles

Jaap Brandewijn Jaap lust ze best.

Het geven van bijnamen begon reeds op de lager school. De jongens vonden het niet erg en zelf werd ik met de bijnaam "*Jan Droppie*" begiftigd. Hendrik Vlugt die met zijn ouders tijdelijk in Antwerpen had gewoond, werd "*De Antwerper*" genoemd. Siem Uitdam, zoon van Krelis Uitdam kreeg de bijnaam "*Makkie*".

Visbewerker en later vrijwillig matroos Nico Wals werd "*Kiki*" genoemd. Als vrijgezel woonde hij later in de kaneelbuurt en kreeg toen de naam "*het varken*". Als jongen presteerde hij het met een Flobertpistool tijdens de les een gat te schieten in het plafond van de vierde klas bij meester Hogewind.

Een schrijnend geval uit mijn jeugd was dat van klasgenoot Jan Visser. Zijn moeder bleef als jonge weduwe van Piet Visser met een groot gezin achter en voorzag in de noden door het exploiteren van een snoepwinkeltje op 't Zand (Niesenoort 13).

Van de rijke familie kreeg zij wel eens afgedankte kleren en daar zat ook een zebra-truitje tussen. zoals die nu ook gedragen worden. Prompt kreeg Jan de bijnaam "*de Zebra*" en op later leeftijd nog griefde dit de man die naar de Zaanstreek trok op ongelofelijke manier.

Brand op de Zarken bij Scherphuizen De Muren moeten om.

Ook sommige meisjes kregen bijnamen, maar niet in die mate als dit bij jongens het geval was. Aal Goedhart, dochter van de kastelein werd om haar grove lichaamsbouw "*het Molenpaard*" genoemd en zo waren er nog wel andere meisjes die een bijnaam droegen.

Ik hoop dat deze vermeldingen zonder trammelant blijven en nu ik dit woord schrijf herinner ik mij een bijnaam van iemand die "*Jan Trammelant*" werd genoemd.

Een bijzondere bijnaam droeg de schilder Hendrik Schram die in de Grote Noord woonde namelijk "*Happie Tikkie*". Tijdens de verduisteringsmaatregelen in de tweede wereldoorlog werd hij misleid door de duisternis, liep in het water en verdronk. Zijn broer werd "*Luikie*" genoemd omdat hij een mankement aan een van zijn ogen had.

Bertus Lenior luisterde naar de bijnaam "*Pinkhof*", afgeleid van de toen bekende kwakzalver Pinkhof. Hij was visventer, speelde op een citer, en woonde alleen op het Zuideinde.

H. Buter, bijgenaamd "*De Breiwang*" woonde in het Kalversteegje, nu pakhuis. Willem van Zalingen, bijgenaamd "*De Klinkbikke!*" was hulppostloper en een jeugdvriend van mijn vader. Hij woonde in een van de 4 huisjes aan de Niesenoort.

Verder was er het echtpaar Lange Janus en Korte Griet die een schoenmakerij hadden in het Noordeinde (117), later overgenomen door Jan Sas.

Dirk Blankevoort, bijgenaamd "*De Roetmop*", was een zoon van timmerman Willem Blankevoort. Hij begon als jong ondernemer een stucfabriek aan de Gooische Kade. Na het mislukken van zijn fabriek werd hij aannemer en voerde enige grote werken uit.

In 1913 toen ik in het Binnengasthuis aan mijn blinde darm werd geopereerd kwam hij toevallig naast mijn bed zitten. Een van zijn knechts had tijdens het opbouwen van de eerste tentoonstelling voor de "*Vrouw*" een rib door zijn long gekregen. Baas Dirk bezocht hem en daar ik als Monnickendammer jongen naast de knecht lag sprak hij ook met mij.

Bijzondere figuren waren de gebroeders Scherpenhuizen. Jan droeg de bijnaam "*Zeepmug*", was barbier en baardscheerder. Als kwartaaldrinker ging hij af en toe op de dranktoer en werd dan uitgescholden.

Tijs was meubelmaker en dronk geen druppel. Op bruiloften en partijen speelde hij op een viool. Als jongen zijnde luisterde ik wel eens aan zijn raam als hij stond te oefenen, maar mooi klonk het niet. Tijs kwam op een zondagmorgen om het leven toen hun huis aan de Zarken (33) in brand vloog.

Later kocht aannemer Valentijn de overblijfselen en bouwde op de grond een huis, nu bewoond door de gezusters Klein.

In die tijd van De Scherpenhuizens was er onder het pand ook nog een woning, eerst bewoond door Jan Boon, een koeiendrijver, waarvan de roep uitging dat hij bijzonder snel kon lopen.

Later woonde er Piet Hoogetoorn, bijgenaamd "*Piet de Brode*", die werkte aan de gasfabriek.

Jan Keizer luisterde naar de bijnaam "*De Hongerwolf*" en was vader van 4 zonen, Jaap, Jan, Piet en Cor. Piet en Cor emigreerden naar Amerika. Jan overleed op jonge leeftijd. Jaap bleef in Holland en als jachtenschipper heb ik hem nog gekend.

Vader Keizer was een van de eersten die als koopman met margarine, toen "*wagensmeer*" genoemd, naar Marken ging om te venten.

Bij de Dijksbrug woonde het keuterboertje Muus Oud, bijgenaamd "*Het Graskalf*". Een zeer moeilijk man die met al zijn burens ruzie maakte. Later woonde hij in het Zuideinde en was hij vooral gebeten op enkele roomskatholieke jongeren die hij de schuld gaf van zijn later invaliditeit.

Aan de kloosterdijk woonden de gebroeders Van Oostveen, de "*Bullopers*" genoemd. Zij gingen met hun stieren aan een touw de boer op en bij een boerderij gekomen bliezen zij op een hoorn om de boer te waarschuwen. Had de boer een rijdende koe, dan kon die door de stier tegen betaling gedekt worden.

Dan was er nog "*Hannes de Koeiendief*", Hannes de Boer, die in het begin van deze eeuw koeien had gestolen van zijn buurman Kees Bergen. Hun land aan de Poelekolksdijk lag naast elkaar. Hannes pikte de koeien van buurman Kees en bracht die op zijn eigen land onder. Hij werd gesnapt, voor de rechtbank gebracht en kreeg een zware geldboete en moest natuurlijk de koeien teruggeven. Als Hannes in Monnickendam kwam om boodschappen te doen werd hij door de jongens nageroepen. Hij liet echter niets merken en liep schichtig door. Hij was niet kwaad te krijgen in zijn blauwe kielte en op zijn witte klompen.

Arie Bos, een dijkwerker werd "*De Slobber*" genoemd en zijn collega Schaap "*De Bles*".

Veel bijnamen werden afgeleid van de kleur haar. Er waren rooie, witte, zwarte in soorten.

Ook lichaamsgebreken gaven aanleiding tot bijnamen.

Het beroep gaf aanleiding zoals schipper De Moes, schipper Simons en De Vries die "*schipper Jassie*" werd genoemd. Alle drie beurtschippers op Amsterdam.

Nog steeds worden er bijnamen gegeven, zowel door de schooljeugd als door ouderen. Wat dat betreft er is, vooral in de binnenstad van Monnickendam weinig veranderd. De kinderen krijgen de bijnamen van hun ouders of er worden als de omstandigheden zich wijzigen nieuwe namen gegeven.

16 TUSSEN DE WERELDOORLOGEN

Tot het begin van de eerste wereldoorlog zag de binnenstad van Monnickendam er heel anders uit dan nu. De stad lag nog geheel tussen de omwalling met veel open terreinen, weilanden, tuinen, erven, veel krotten.

In de jaren 1914 tot 1916 begon de eerste bouw van nieuwe woningen.

*Na de eerste wereldoorlog breidde de bouwactiviteiten zich uit. De Monnickendamse bevolking begon te groeien. Dit gebeurde door diverse oorzaken, in het bijzonder de ver-
vening van enkele polders in Waterland, onder andere de Monnickmeer.*

*Uit het gebied ten zuiden van Amsterdam, zoals Sloten en Ouderkerk kwamen de
veenarbeiders en velen bleven in Monnickendam wonen, omdat zij met Monnickendamse
meisjes trouwden of hun bruidjes over lieten komen.*

*Het Singeltje, nu Nieuwe Zijds Burgwal, was bebouwd tot het pand nummer 48. Na deze
bouw kwam, in zuidelijke richting gezien, een boerenwoning met veestallen en een lange,
stenen muur, waarachter een grote boomgaard was. In het voorjaar, als de bomen in
bloei stonden, leek dit gedeelte van Monnickendam wel een sprookje.*

*In die tijd werden eerst 6 en daarna 9 woningen gebouwd en de boomgaard voor een
deel opgeofferd. De aannemer die de bouw uitvoerde was de firma P. Jonges uit Den
Haag, een aannemer met familie in Monnickendam. Voor die tijd werden behoorlijke
woningen neergezet.*

*Op de Lindengracht, vroeger Doelenpad, werden door de Vereniging voor Hulpbetoon 4
arbeiderswoningen gebouwd, zogenaamde noodwoningen die nog steeds bestaan.*

*Een Amsterdamse firma bouwde aan het Beemstertje, nu Kloosterstraat en aan de
Rozendaalstraat 5 nieuwe woningen en op het Doelenerf 3 gelijksoortige woningen.*

In die periode werd Monnickendam dus verrijkt met 27 nieuwe panden.

*Na de eerste wereldoorlog werden de bouwactiviteiten opgevoerd in het bijzonder door
de aannemersbedrijven Valentijn en Mol, Langedijk en van Oostveen, de firma Stallen-
berg en firma Karmelk.*

Valentijn en Mol bouwden aan de Oude Zijds Burgwal de panden 41, 42 en 43, nu bewoond door de families Postma, Klein en Roos. Voordat de bouw begon moesten een paar oude boerderijen worden gesloopt.

Een van de boerderijen was van "Lachende Laantje", een boertje dat Laan heette. Hij ventte zijn melk uit en trok met twee emmers aan een juk door de stad. Om het schommelen van de melk te voorkomen dreef in iedere emmer een stuk hout. Het boertje, niet helemaal normaal, had een lachende uitdrukking op zijn gezicht en kreeg zo zijn bijnaam en werd door de jongens behoorlijk gesard.

Tevens verdween de stal van Floor Hogetoorn, die zorgde dat er in Monnickendam een spreekwoord ontstond. Floor was een klein boertje met 7 of 8 koeien. Hij werkte dit bedrijfje samen met zijn vrouw en beiden molken iedere dag hun eigen dieren.

Op een dag was de vrouw van Floor op visite geweest en kwam ver na melkerstijd terug. De helft van de koeien was gemolken de andere helft niet. De vrouw werd daar nijdig over en begon haar man verwijten te maken. Floor bleef onverstoort en gaf tot antwoord: "Hoor eens vrouw, we melken de koeien altijd samen en jou portie staat nog te wachten".

Jarenlang was in Monnickendam als er verdeeld moest worden het spreekwoord in zwang "Ieder z'n portie, zei Floor".

Aan de Zarken verdween de schuur van het Hulpbetoon op die plaats verrezen de vijf woningen die er nu nog staan, gebouwd door Valentijn en Mol.

Tevens bouwde deze firma de panden voor de families Ter Cock en Versteeg eveneens aan de Zarken en de Herengracht. Voor de bouw moesten enige krotten verdwijnen.

In een van de krotten woonde een zekere Pelle die jarenlang een dagboek bijhield over de weersomstandigheden.

De Zarken werd door deze bouw zo goed als vernieuwd. Aan de oostzijde werden diverse panden verbouwd. Valentijn en Mol bouwden aan de Nieuwpoortslaan 7 woningen, de eerste buiten de wallen. Waar nu de Bernhardlaan ligt verrezen een boerderij en 3 panden.

Aan de Lindengracht (Zonnepad) werden ook nog 3 panden gebouwd. Aan het Bossie, nu Oude Zijds Burgwal kwamen 4 huizen, in de Tuinstraat eerst de panden 1 tot en met 3 en aan de overkant de nummers 9 tot en met 14, gebouwd door de firma's Stallenberg en Karmelk.

Het rokerijtje en de vijver verdwenen, alsmede het bruggetje en het geheel kreeg een ander aanzien.

De boerderij van de familie Oud bleef staan met daarachter nog wat weiland.

Langedijk en van Oostveen maakten een begin met de bebouwing van de tuin van Daantje Meerman, de later Burgemeester Versteegstraat, in totaal kwamen daar 11 woningen. Recapitulerend verrezen in Monnickendam 76 woningen, waarvan 10 buiten de wallen.

Monnickendam moest het in die dagen, wat de energievoorziening betrof, hebben van een particuliere gasfabriek die stond aan de Vesting bij de Saksenpoortbrug.

De fabriek was eigendom van de heren Blankevoort, directeur was Piet van Zalingen, er werkten 2 stokers, 2 gasfitters en een lantaarnopsteker. Andries de Wijs haalde maandelijks de muntjes op die in de gasmeter gedraaid moesten worden.

Het gas werd niet alleen gebruikt voor de kooktoestellen, ook voor de verlichting binnenshuis. De gemeente had de zorg over de gaslantaarns. Voor de verlichting had men gaskousjes nodig. Bij het minste of geringste braken deze kousjes en moesten vervangen worden. Een nogal prijzige aangelegenheid.

Naderhand nam de gemeente de gasfabriek over, later kwam het gasbedrijf Waterland met centrum de fabriek in Purmerend en nu wordt aardgas betrokken van het gasbedrijf Zaanstreek-Waterland. De particuliere gasfabriek ging op z'n oor door de komst van elektriciteit na de watersnood van 1916.

Na 1920 werd de waterleiding aangelegd. Dit betekende dat er nu zuiver water uit de kraan kon worden betrokken en niet meer geput behoefde te worden uit regenwaterbakken.

Ook de kerkebak in het Zarkenplantsoen kon worden gesloten. Bij grote droogte, wanneer de particuliere bakken droog stonden kon water gehaald worden uit de kerkebak, de bak waarin het regenwater dat op het dak van de Grote kerk viel werd verzameld. Voor 1 of 2 centen was een emmer te krijgen.

In die tijd waren er ook waterventers die water thuis bezorgden tegen een klein winstje. Ondermeer de bekende Dirk Voortman, bijgenaamd "*de Patroon*". Ook gedaan was het met een der bekendste attributen in de huisgezinnen, het waterfilter.

Voor verwarming van de woningen en het stoken van de ovens bij de talrijke bakkers werd gebruik gemaakt van lange en harde turven, talhoutjes, briketten en sporadisch steenkolen. Ook kwam er veel turf uit de veenderijen.

Na de eerste wereldoorlog werden vele stukken polder ontveend. Dirk van Geemen Sr. begon met het afgraven van de Monnickmeer. Aan de Wagengouw in Broek in Waterland ontstonden veenplassen die nu gedempt worden met huisvuil uit Amsterdam.

In de tweede wereldoorlog betekende de turf ook een uitkomst. Er was niets anders om te stoken.

In de twintiger jaren was het een en al bedrijvigheid in de Monnickendamse haven. De turfschepen van Winkel, Nieuwenkamp en Former voeren af en aan. Zoutschepen vielen binnen, motschepen met mot voor de rokerijen, schepen gevuld met steenkolen voor de gasfabriek en de kolenhandelaren.

Verder mattenschippers uit Genemuiden, schepen met bouwmaterialen en straatstenen.

Aan de Langebrug was uiteraard volop bedrijvigheid in de vissektor. Al naar het seizoen werden in grote hoeveelheden verse Zuiderzeeharing aangevoerd, botters en jollen voeren afgeladen met dit heerlijke zeebanket de haven binnen.

Geteld werd in tallen en lasten. Een tal was 200 stuks, een last weer 50 tal. Verder veel ansjovis. Kwam er meer vis binnen dan kon worden afgenomen dan lagen kleibakken gereed om de vis over te storten en dit overschot ging naar de bollenvelden onder andere Rijnsburg. Bot uit zijden netjes, hoekbot gevangen met haken en sleepbot, gevangen met een sleepnet waren overheerlijke vissoorten. In de winter spiering en ijsspieringen. Verder diverse soorten aal zoals puitaal, schieraal en paling waren er te kust en te keur.

In 1930 wierp de afsluiting van de Zuiderzee reeds de schaduwen vooruit. Op diverse

activiteiten werd een domper gezet en wie in moeilijkheden kwam kon zich wenden tot de Zuiderzee Steunwet.

De scheepswerven gingen in andere handen over. De firma Van Goor nam de werf van De Haas over, de werf van Kater kwam in handen van Hakvoort. Er werd een begin gemaakt met de bouw van zogenaamde "*spekbakken*" vooral voor Volendamers.

De orders verminderden, nieuwbouw verviel praktisch geheel. Het werk op de werven kwam te bestaan uit opknappen van de bestaande vloot. De laatste jachtbotter die werd gebouwd was de "*Bruiser*" voor professor Rein Kuijper uit Amsterdam. De werven moesten omschakelen van houtbouw naar ijzerbouw.

Zowel op de werven als in de rokerijen begon werkloosheid te heersen die sterk toenam na de grote beurscrach in New York in 1929.

In 1930 drukte de algehele malaise sterk door. In geheel Nederland kwam in de loop der jaren het getal aan werklozen op 511.000, in Monnickendam liepen constant 80 tot 100 mensen werkloos rond. Zij moesten of in de Waag of in het Jodensteegje zich dagelijks tweemaal komen melden en een kaart laten afstempelen. Voor 1934 werkten een deel van hen in de D.U.W. de Dienst Uitvoerende Werken.

Het enige wat zij moesten doen was baggeren. Eerst de sloten, grachten en haven van Monnickendam, naderhand in Middellie de sloten van de Zeevang.

De ongeschoolden kwamen met f 8 tot f 10 per week thuis, de geschoolden mochten een bepaald maximum halen, maar meer dan

f 12 in de week werd niet uitbetaald.

Toen later steun werd uitgekeerd ging dit voor de georgani-seerden via de vakbonden, de niet-georganiseerden moesten naar het steunbureau met de stempelkaart.

Naast het steungeld werden bonnen uitgereikt voor een blik varkensgehakt, goedkope margarine, pakjes gesmolten vet en soms ook groentesoep in blik. Grote stukken zoals kleding kon men opsparen. Van het kleine beetje werd gepropageerd een kwartje terzijde te leggen en dan kreeg de spaarder er van het rijk een kwartje bij. Dit was het beruchte kwartje van Romme.

In 1924 werd de rijwielbelasting ingevoerd, een uiterst discriminerende maatregel in een land waar de fiets als volksvervoermiddel bovenaan stond. In 1941 maakten de Duitsers een einde aan deze belasting. De belasting bedroeg

f 2,50 per jaar en daarvoor kreeg men een koperplaatje uitgereikt dat duidelijk zichtbaar aan de fiets moest worden vastgemaakt. De plaatjes werden evenwel op grote schaal gestolen zodat deze later op de jassen gespeld mochten worden. Buitengewoon impopulair was de verstrekking van een kosteloos belastingplaatje voor werklozen. In deze plaatjes was een gat geslagen, zodat iedereen van veraf kon zien dat de eigenaar zonder werk rondliep.

Niet alleen de arbeiders werden door de crisis getroffen, ook de middenstand. De prijzen liepen sterk terug en compenseerden zo de geringe inkomens van de klanten.

Geweldige prijsdalingen in de slagerij waren als volgt:

5 pond varkenskarbonaden f 1,-; 2 pond speklappen f 0,60;

3 pond rollade f 1,-; half pond gekookte ham 22 cent.

Desondanks was het vlees aan de straatstenen niet te slijten. In de kelder lag 1000 pond spek

ter waarde van 3 cent per pond, niet te verkopen.

Omstreeks die tijd golden de volgende prijzen voor levensbehoefden en vergelijkenderwijs ook de prijzen zoals die nu, in een tijd van prijsbeheersing gelden:

melk 8 cent per liter nu 83 cent;

petroleum 8 cent per liter nu *f* 2,-; aardappelen 6 cent per kg nu 20 cent; eieren 4 cent per stuk nu 24 cent; groene zeep 20 cent per kg nu *f* 2,50; boter 70 cent per pond nu *f* 2,-;

sinaasappelen 4 cent per stuk nu ongeveer 30 cent; osselappen 40 cent per pond nu ongeveer *f* 6,50;

gerookt spek 25 cent per pond nu ongeveer *f* 1,50; zout 2,5 cent per kilo nu 45 cent, heel brood 8 cent nu *f* 1,20; een paar klompen 35 cent nu *f* 8,50; mosterd per kopje 3 cent nu een tube voor 75 cent; 1 pond rijst gemiddeld 10 cent nu *f* 1,18; vermicelli 50 cent per half pond nu 60 cent.

In die tijd veranderden ook de vervoersmethoden. Mijn vader (in 1865 geboren) reisde nog met de trekschuit, de bootjes van Goedkoop, de stoomtram die in 1889 kwam, de bussen van Spreeuw en de firma Regter naderhand de WACO.

Daarna de elektrische tram van de N.Z.H. vervangen door de Naco-bussen en nu weer de bussen van de N.Z.H.

Tussendoor voer er ook nog een raderboot op Amsterdam. Mijn vader was een der eersten die een fiets bereed. Als toerfiets had hij er een van het merk Burgers E.N.R. en voor de zaak stond een Brennabor transportfiets te beschikking.

Ik zelf heb dit allemaal, uitgezonderd de trekschuit, ook meegemaakt. Ik weet nog dat mijn vader een rondvlucht per vliegtuig boven Schiphol maakte in de begintijd van de vliegerij. In deze tijd gaat mijn kleindochter voor twee maanden op vakantie in Zuid-Afrika. Wat een enorm verschil in krap een eeuw tijd.

De komst van de radio als een der wereldwonderen met verbindingen naar Indië en de gesproken brief van de heer Van Bovenen. Nu zitten wij s'avonds voor de televisie al dan niet in kleuren en stormt het wereldnieuws zonder meer de kamers binnen. Rust is er niet meer, alleen op de autoloze zondagen mocht er nog iets geproefd worden van wat er vroeger bestond.

Ook de prijzen in de vervoerssector moesten aangepast worden. Een retour Broek in Waterland per tram kostte indertijd 10 cent, nu per bus *f* 1,30. Naar Amsterdam kon men gaan voor 40 cent een retour of 25 cent een enkele reis, nu kost dit *f* 2,50 respectievelijk *f* 1,50.

Landelijk was een Nationaal Crisiscomité opgericht met vertakkingen in 850 gemeenten. Nederland kende toen 8 miljoen inwoners. In 1935 ging het comité als een nachtkaaers uit en in 4 jaar tijd werd nog geen *f* 9 miljoen uitgegeven aan ruim 400.000 werklozen.

In die tijd ontstonden ook de spotliederen op het comité. Een der bekendste was ontleend aan de toen beroemde schlager "*Bei mir bist du schön*". De spottekst was als volgt:

Bei mit bist du schön

Wij leven van de steun

Wij leven van het crisiscomité

Wij eten vlees uit blik
Van een bedorven sik
Wij eten groentesoep
Zo dun als koeiepoep.

Een typisch verschijnsel in de jaren voor de tweede wereldoorlog was de komst van zo'n 60 tot 70.000 Duitse dienstmeisjes. Zij werkten in de gezinnen van de gegoede burgers die toen ook nog bestonden. Later werd wel beweerd dat duizenden van deze meisjes de voorhoede vormden voor het spionagenet dat door de heren Hitler en Himmler werd opgebouwd.

In Duitsland waren de jodenvervolgingen begonnen, wat betekende een stroom vluchtelingen naar het altijd zo gastvrije Nederland.

Ook linkse arbeiders kwamen naar Nederland op doorreis naar Spanje waar zij dienst namen bij de Internationale Brigade die vocht tegen Franco in de Spaanse Burgeroorlog. Nederlanders die dienst namen in die Brigade raakten direct hun nationaliteit kwijt.

Duitse joden die in moeilijkheden kwamen werden door de toenmalige regering teruggestuurd. Het was de tijd waarin de goedwillende mensheid telkens weer werd opgeschrikt door de grote moordpartijen in Duitsland.

Donkere wolken trokken zich voor de zoveelste keer boven de oude wereld samen. In Duitsland klonk weer marsmuziek, marcheerden de bruinhemden, werden heimelijk leger, luchtmacht en marine opgebouwd.

Ook in Nederland ontkwam niet aan politieke woelingen. Mussert richtte de N.S.B. op, een beweging die in het begin veel aandacht trok. In de algehele malaise van die tijd kostte het weinig moeite mensen ervan te overtuigen dat het niet goed ging. Dat ging het ook niet, er was veel armoede en regelmatig werd gewezen op de gang van zaken in Duitsland waar Hitler en zijn trawanten het toch maar klaar speelden om werk te brengen. Dat het voor oorlogsdoeleinden bestemd was werd er niet bijverteld. Dat de grote Autobahnen bestemd waren om de legers snel te kunnen verplaatsen werd verzwegen.

De N.S.B.-ers zongen op hun bijeenkomsten het Wilhelmus en alles zag er nog niet zo beroerd uit, meenden velen, vooral boeren die in bittere armoede leefden.

De N.S.B. trok vooral in Broek in Waterland en Zuiderwoude veel aandacht. Aandacht die tot uitdrukking kwam bij de eerste verkiezingen voor Provinciale Staten in 1935. De N.S.B. behaalde 8 procent van de stemmen en kreeg 4 zetels. Dit ten koste van de oude liberale Vrijheidsbond, de partij voor de zelfstandigen.

Al gauw was het streven van de fascistten bekend en in 1937, bij de verkiezingen voor de tweede kamer viel de aanhang van de N.S.B. terug tot 4 procent. Wel een bewijs dat in Nederland de mensen de ogen waren geopend en men niets moest hebben van het nationaal-socialisme.

De liberalen en de christelijk historischen leverden de stemmen voor de N.S.B. ook weer in de landelijke gebieden van Waterland.

17 BEZETTING EN VERZET

Op 10 mei 1940 brak voor Nederland de Tweede Wereldoorlog uit. Een oorlog die dan wellicht geen materiële schade in Waterland heeft gebracht van enige importantie, maar die toch een wreed spoor van moord heeft achtergelaten.

In vrijwel alle Waterlandse gemeenten zijn doden uit deze oorlog te betreuren en de gedenksteen bij de Grote kerk geeft aan dat ook Monnickendam niet aan de uitroeïningsdrang van de Duitsers ontkwamen.

De oorlog kwam voor Nederland, dat in 1914 de neutraliteit wist te bewaren, niet onverwacht. Regelmatig was gewaarschuwd dat een overval voor de deur stond, maar de regering sustte alles in slaap.

In de herfst van 1939 kreeg iedere Nederlander een stamkaart, een begin van de distributie.

Na een strijd van 5 dagen moest het Nederlandse leger capituleren. Het wrede bombardement op Rotterdam en de dreigementen dat ook andere Nederlandse steden dit lot zouden volgen, deden generaal Winkelman het hoofd buigen. De inmiddels gearresteerde N.S.B-ers kwamen uit het fort Spijkerboor terug en volksheld nummer één, Mussert, kon zijn schuilplaats in 't Gooi verlaten.

In Monnickendam werd als eerste van de te nemen maatregelen een distributiekering opgericht, een gemeenschappelijke regeling waaraan de gemeenten Katwoude, Marken, Broek in Waterland en Monnickendam deelnamen. Al vrij snel werd de distributie van boter en vetten voorbereid. Per enquête-formulier werd bij de burgers geïnformeerd en het typische was dat mensen met een bepaald inkomen een boterkaart kregen en mensen met minder inkomen een vet- of margarinekaart.

Al vrij snel bleek dat de stamkaarten werden vervalst en in oktober 1941 werd de tweede stamkaart uitgereikt. Hierbij moest het persoonsbewijs worden overhandigd alsmede een controlezegel met vingerafdruk worden getoond.

Dit werd gedaan als voorbereiding op het lokaliseren van Joodse Nederlanders. De Joden kregen een apart persoonsbewijs met daarop een J gestempeld. In feite waren de vervolgingen dus al begonnen.

In 1940 werden 100.000 Nederlandse arbeiders min of meer gedwongen in Duitsland te gaan werken als fabrieksarbeiders of chauffeurs. Vooral de Organization Todt strikte veel vrachtwagenchauffeurs mee te helpen Nederland leeg te roven ten behoeve van de Duitse Wehrmacht.

In 1942 kwam vanuit Duitsland de eis in de periode april 1942 tot april 1943 nogmaals 205.000 man te leveren. In die periode vertrokken er 160.000 mannen, de rest dook onder. Nu was de bepaling dat degenen die naar Duitsland trokken hun Nederlandse distributiebescheiden moesten inleveren.

Als zij onderdoken moest hetzelfde gebeuren wilde de man zichzelf niet verraden.

Nederlanders die met verlof uit Duitsland terugkwamen gingen in veel gevallen niet meer weg en doken ook onder.

Voor deze mensen moesten distributiebescheiden beschikbaar komen. Inmiddels was er een organisatie ontstaan om de onderduikers te helpen, de Landelijke Organisatie voor Hulp aan Onderduikers, kortweg de L.O. genoemd. De topmannen in de L.O. waren Frits de Zwerf, schuilnaam voor ds. F. Slomp en pater Bleijs.

Het doel van de L.O. was, het gehele land in distrikten te verdelen en distriktsleiders aan te stellen. Voor Waterland-Zaanstreek werd Piet Vermeer (eigen naam Bouwmeester) distriktleider met de opdracht plaatselijke leiders aan te stellen.

Daar de distributiebescheiden belangrijk waren werd vooral gepoogd mensen van de distributiekantoren in de L.O. te krijgen. Ik was op dat moment plaatsvervangend hoofd van het distributiekantoor en via mijn chef, Mart Stam, kreeg ik het verzoek als plaatselijk leider op te treden. Hoewel daar vele risico's aan verbonden waren nam ik de functie op mij. Risico's vooral toen later de K.P. werd opgericht.

De oprichting vond plaats in het kantoortje van het Hulpbetoon.

Aanvankelijk kwamen 10 man bijeen onder leiding van Grote Jan (Jan Windt) een ondergedoken onderofficier van de Koninklijke Marine. Grote Jan hield een toespraak en op het moment dat hij de voorwaarde stelde dat iedereen over het gesprokene z'n mond moest houden legde hij een revolver op tafel. Hij liet duidelijk weten dat wie zijn mond voorbij sprak verraad pleegde en ook als zodanig gestraft zou worden. Twee mannen trokken zich na deze bijeenkomst terug, zodat wij met 8 mannen overbleven, 4 gereformeerden, 1 neutrale en 3 rode jongens.

Daar de L.O. en de K.P. nauw samenwerkten werd mij de L.O. taak blijvend toegewezen. De K.P. eigenlijk L.K.P. was de afkorting van Landelijk Koninklijke Patrouille, later werd deze naam vrij algemeen Landelijke Knokploeg.

De taak van de K.P. was verzet en sabotage. Dit betekende ondermeer gewapende overvallen op distributiekantoren, kraken om aan bonkaarten voor onderduikers te komen, kapen van bevolkingsregisters, voorraden voedsel bij zwarthandelaren in beslag nemen en uitdelen onder onderduikers en zieke burgers. De L.O. had de taak de distributiebescheiden door te geven aan de onderduikers en levensmiddelen te distribueren in samenwerking met de huisartsen die voor dit doel illegale attesten schreven en zorgden dat zieken geholpen werden met vet, boter, suiker, aardappelen, graan en wat er al niet meer door de K.P. werd buitgemaakt.

Speciaal de artsen Scholten in Monnickendam, geschorst vanwege zijn Joodse vrouw en Parrée in Broek in Waterland werkten uitstekend mee.

Een opmerkelijk feit. Nadat op vele gemeentehuizen het bevolkingsregister was gekaapt door de K.P. heeft men eerst getracht door middel van een enquête via de gemeente-ambtenaar een nieuw bevolkingsregister samen te stellen, wat grotendeels mislukte.

Kwam het bevel de z.g. Groene Kaarten die op ieder Distributiekantoor waren samengesteld en veel gegevens omtrent de bevolking bevatten op te sturen per postzakken naar het Hoofddistributiekantoor in Zwolle. De distributie-ambtenaar Klaas Teerhuis uit Marken wist door een slimme truc dit opsturen te voorkomen.

Hij en Henk Conijn hebben de gevulde postzakken achterovergedrukt en ze verstopt, eerst in de R.K. Kerk en later zijn ze stuk voor stuk verbrand in de kachel van het R.K. Clubhuis in het Noordeinde.

Klaas dook tot de bevrijding onder, maar had wel gezorgd dat middels aangetekende souches met stempels van het postkantoor de D-kring bij eventuele controle door de S.W. later bewijzen kon dat de stukken waren verzonden!

Naast de L.O. en de K.P. ontstonden andere verzetsgroepen, onder meer de Raad van Verzet, opgericht door Gerben Wagenaar en een tot de O.D. behorende verzetsman Jan Tijssen. Jan Tijssen waarschuwde met een van de O.D. meegenomen zender de regering in Londen tegen de proclamatie van Generaal-Christiansen, de Duitse militaire bevelhebber waarin het standrecht werd afgekondigd in verband met de stakingen.

In Londen was men zo goed ingelicht dat niemand ooit van het R.V.V. had gehoord. Alleen het bestaan van de O.D. was bekend en wellicht was ook de K.P. bekend. De oproep tot een algemene staking van het R.V.V. kreeg geen steun uit Londen.

Het R.V.V. was ingesteld op gewapend verzet en bestond groten deels uit uiterst linkse groepen. De O.D. afkorting van Orde dienst, bestond uit vooraanstaande burgers en intellectuelen en zou pas actief worden na de bevrijding. Dus het opvullen van het vacuum tussen het vertrek van de bezetting en de komst van een nieuwe regering.

Later splitste de O.D. zich in een groep strijdende en een groep niet-strijdende leden. Alle verschillende verzets organisaties waren landelijk, regionaal en plaatselijk georganiseerd ook in Waterland.

De L.O. had dus de zorg dat de onderduikers aan het nodige voedsel kwamen. Er bestond uiteraard uit veiligheidsoverwegingen geen administratie, alles moest op het geheugen af.

Ten eerste waren er de Joodse onderduikers. Duitse Joden, uit hun land gevlucht waren er in Monnickendam niet. Wel Nederlandse Joden die onderdoken om aan de in augustus 1942 begonnen deportaties te ontkomen.

Totaal woonden er 140.000 joden in Nederland waarvan er 110.000 werden gedeporteerd en niet meer terugkeerden De 30.000 overgeblevenen zijn hoofdzakelijk gered door het onderduiken. In de periode 1942 tot de bevrijding zaten in Monnickendam en omgeving ongeveer 17 joden ondergedoken. Daarvan werden er 4 gegrepen en vergast, 2 Joden die gegrepen werden overleefden de oorlog omdat zij niet verder getransporteerd konden worden dan Westerbork, daar er geen vervoer meer was. Al deze cijfers zijn geheugenwerk, daar er geen administratie werd bijgehouden.

Ik wil enige namen noemen, omdat het in die tijd een daad van zeer dappere medemenselijkheid betekende Joden in huis te nemen. Men liep het risico met het gehele gezin naar een concentratiekamp gestuurd te worden.

Allereerst Leo Hordijk die in zijn huis in de Kerkstraat 5 Joden uit Enkhuizen liet onderduiken.

Jan Pottegieter die 2 Joden onderdak gaf.

De familie Boerlage waar 4 Joden een veilig onderkomen vonden.

Gerrit Boonstoppel die een Jood hielp verbergen, verder Jan Mol en Cor de Boer.

Dan was er de grote groep van mannen die zich onttrokken aan de Arbeitseinsatz, het werken in Duitsland.

Velen van hen kwamen op boerderijen in Katwoude, de Purmer en Overleek. Om enige namen van boeren te noemen: Cor Middelbeek, Jan Bark, Jan de Vries, Jan Middelbeek, Cor Lammes.

Een groot aantal van deze ondergedoken mannen trad toe tot de K.P. Verder ondergedoken studenten, zoals Engel de Boer, Ben van Koeter en Hendrik Colijn, een kleinzoon van de voormalige president Colijn.

Daarna kwamen de Nederlandse militairen die weer in krijgsgevangenschap moesten. In april 1943 was de stroom onderduikers zo groot dat de L.O. het niet meer aankon allen een onderdak te geven. Vooral studenten die weigerden een loyaliteits-verklaring, door de bezetters voorgelegd, te tekenen. Het platteland moest uitkomst bieden en bood dit ook. Niet altijd uit menslievendheid, ook economische motieven speelden bij sommige boeren een rol. Zij lieten de onderduikers voor een appel en een ei op de landerijen werken en na het seizoen hadden zij plotseling geen plaats meer. Gelukkig waren dit uitzonderingen, boeren als de families Ham, Klooker, Stekelenbos, Dijksen, Bol, Schouten en vele anderen vonden het een plicht zoveel mogelijk mannen uit Duitsland te houden.

Ook rijksduitsers, in Nederland geboren uit Duitse ouders moesten onder de wapenen en doken onder. Via Piet Schouten uit Ransdorp kwam er een bij mij en tot het einde der oorlog zat de man veilig ondergedoken in de textielzaak van de dames Laan. Zijn naam was Sjaak van Helden. Dan moest er gezorgd worden voor ondergedoken geallieerde piloten. Een hachelijke zaak, want op het verborgen houden van piloten stond de doodstraf. In Monnickendam zat een piloot ondergedoken van Poolse afkomst. Zijn vliegtuig was in het IJsselmeer gestort en via allerlei omwegen kon de Pool eerst ondergebracht worden bij bakker Out in het Noordeinde, later bij de familie Siem Pool aan de Nieuwe Zijds Burgwal en nog later bij de familie Tinus Veenstra. De betreffende families kregen na de oorlog van generaal Eisenhower een oorkonde, Enkele jaren geleden kwam de Pool hen nog eens opzoeken.

In Purmerend, bij de inmiddels overleden verzetsman Mart Schrieken zijn twee Amerikaanse piloten maandenlang ondergedoken geweest. Veel piloten moesten weer naar Engeland terug, om aan de verdere oorlogshandelingen deel te nemen. Langs allerlei sluiptwegen gelukte dit. Naarstig werd er in Waterland gespeurd naar adressen van mensen die bereid waren 6 in Kennemerland ondergedoken piloten in hun huis te nemen. Wij kregen die adressen, maar de overkomst van de piloten ging niet door. Het stemt tot grote dankbaarheid dat de betreffende Waterlanders, ondanks dat zij wisten welk lot hun mogelijk te wachten stond, toch bereid waren dit gevaarlijke werk te doen.

Nu de naam van Mart Schrieken gevallen is ook iets over de C.I.D. de centrale inlichtingen dienst van de illegaliteit. Dit was de geheime telefooncentrale.

Op een gegeven moment sneden de Duitsers alle telefoonleidingen af. De illegaliteit zorgde er voor dat geheel Nederland bedekt was met een geheim telefoonnet dat door de illegaliteit ieder moment van de dag gebruikt kon worden. Mart Schrieken was de man die als PEN-ambtenaar het grootste deel van het noorderkwartier, dus ook Waterland op dit geheime telefoonnet aansloot.

In Monnickendam was het contactadres bij wijlen Jacob Bakker in dienst van het PEN die woonde in de Kerkstraat in het pand van de familie Tessel. Meerdere malen werden de K.P.-commandant Mart Stam of de L.O. man aan de telefoon geroepen om instructies van de hogere leiding in ontvangst te nemen.

De inlichtingendienst was meestal zeer goed op de hoogte. Werd er een razzia vermoed dan ging de telefoon en konden wij langs alle onderduikadressen gaan om de mensen te waarschuwen. Men vertrok dan naar omliggende boerderijen en dook de hooiberg in of ging per schip het IJsselmeer op. Trokken de Duitsers af of bleek het loos-alarm te zijn dan kwamen de mannen weer terug.

Afdeling van de K.P. Purmerend, Purmer en K.P. groep
Monnickendam, bij het huwelijk van hun commandant

Een paar typische voorvallen waarbij de telefoon een belangrijke rol als communicatiemiddel speelde en de belangrijkheid van een snel contact tot succes aanleiding gaf onderstrepen dit belang.

Op een zaterdagmiddag werd ik aan de telefoon geroepen. De commandant van de K.P.-Waterland, wijlen Egbert Snijder, een Edammer die in de eindfase van de oorlog werd gefusilleerd, gaf een bevel door.

In opdracht van de N.S.B.-burgemeester van Purmerend en Edam, een zekere ir. H. van Baak, oud-resident in Nederlands-Indië, waren de gebroeders Jan en Gerard Hetjes en Jan Aberkrom gearresteerd en op het ford Edam onder bewaking van Duitse militairen gesteld. Het was Egbert Snijder te ore gekomen dat zij diezelfde middag op transport zouden worden gesteld, bewaakt door 2 Nederlandse politie-agenten.

Het transport ging per fiets naar Amsterdam en de Edammers zouden als voorbeeld naar een werkkamp in Duitsland worden gestuurd. Wat zij gedaan hadden was op de vesting in Edam een boom omzagen om aan brandstof voor hun ouders te komen.

Egbert Snijder gaf het bevel de K.P. te alarmeren, een bakfiets met daarop een zeil mee te nemen en het transport op de Edammer Jaagweg, nu bekend als E 10, tegemoet te gaan, maar niet verder dan de nieuwe brug.

De ene agent werd beschreven als een waarschijnlijke sympatisant met de Duitsers, de andere was een goed vaderlander. Uit de Purmer zou ook een K.P. ploeg komen om het transport in te sluiten. Zouden zij verzet plegen dan moest desnoods van de wapenen gebruik worden gemaakt. In ieder geval moesten van de politie de wapens afgepakt worden en de fietsbanden

doorgesne den. Een L.O. man zou op de nieuwe brug moeten wachten om de 3 jongens over te nemen en hen op een onderduikadres af te leveren.

De bakfiets werd meegenomen om bij verzet de N.S.B.-politieagent dood te schieten en mee te nemen. De bedoeling was hem onder het ijs te schuiven, want het was hartje winter en het vroom dat het kraakte. Gelukkig behoefde er niet geschoten te worden. De politie bood geen verzet, werd ontwapend en kon met doorgesneden banden naar Edam terugkeren. De L.O. man nam de jongens over en bracht hen onder bij de families Postma, Schaap en Van Geemen Sr.

Ook als wij in moeilijkheden kwamen bracht de telefoon vaak uitkomst bij informaties. In de herfst van 1944 kreeg ik bezoek van 3 Amsterdammers in gezelschap van de arts dokter Mossel. Deze arts had de praktijk van de geschorste dokter Scholten overgenomen en wist dat de K.P. verschillende levensmiddelen bij akties had buitgemaakt.

In Monnickendam waren verschillende meisjes die een ehbo-cursus volgden zodat, vielen bij K.P. akties gewonden onder de jongens, deze eerste hulp konden krijgen. Dokter Mossel was, na de schorsing van dokter Scholten met deze opleiding belast en wist dus van de hoed en de rand.

De meisjes brachten ook, op illegale doktersattesten het voedsel rond. De K.P. beschikte over een partij gesmolten rundvet bestemd voor de Wehrmacht en gehaald bij de slaggers Kuit in Monnickendam en de Waal in Watergang.

Deze voorraad werd verborgen gehouden in de kelder van het Marker Veerhuis door Henk Conijn. Verder had de K.P. uit de melkfabriek Hollandia in Purmerend een groot aantal balen suiker meegenomen en op diverse L.O. posten opgeslagen.

Bij diverse zwart handelende boeren werden partijen tarwe en aardappelen weggehaald en de vishandelaar Bootsma die aan de Kloosterdijk woonde zag 400 vaatjes blik uit zijn magazijn verdwijnen.

De 3 Amsterdammers, 2 mannen en een vrouw toonden mij papieren en vertelden te komen om voedsel op te halen voor hun ondergedokenen. Zij wisten van hun kennis, dokter Mossel, dat in Monnickendam voorraden aanwezig waren. Zij kregen niets want hun komst per auto in een tijd dat niemand auto mocht rijden was al verdacht. Via de C.I.D. vroeg ik inlichtingen en daarbij bleek dat mijn wantrouwen niet voor niets was.

Het bleek dat de sterk opgemaakte dame mevr. Agema was, de ene man Dik heette en de ander De Vries. Ik kreeg de raad zo snel mogelijk onder te duiken, want mevr. Agema was het illegale vrouwtje van de heer Dik en stond bekend als Duitse spionne. Dik was een der grootste schilderijenzwendelaars ten behoeve van Hermann Göring, Hitlers opvolger.

Vooraf de Joodse antiquair Goudstikker in Amsterdam was een van zijn slachtoffers. De Vries was een berucht N.S.B er en W.A. man, chef bij de firma Dake in Amsterdam en werd voor de bevrijding door de illegaliteit doodgeschoten. De heer Dik wist, dankzij zijn bankrekening naar Zwitserland te vluchten en mevr. Agema heeft enige jaren in de gevangenis over haar zonden kunnen nadenken. Ook hier weer de belangrikheid van het geheime telefoonnet.

Ook bij het onderbrengen van onderduikers en piloten werd veel gebruik gemaakt van de telefoon. Wat betreft de hulp aan piloten: verschillende vliegtuigen stortten in Waterland neer.

Bij Uitdam kwam een vliegtuig aan de grond, de piloot werd gevangengenomen en door de autoriteiten aan de Duitsers overgeleverd.

Op het Oudelandsdijkje, achter de boerderij "*Het Klooster*" van Siem Lof stortte een bommenwerper neer, waarbij alle vliegers omkwamen.

Hetzelfde gebeurde bij de boerderij van Cor van Zalingen, ook alle inzittende gedood.

Aan de Molengouw bij Broek in Waterland kwam een Spitfire naar beneden. De autoriteiten namen de piloot gevangen en leverden hem aan de Duitsers over.

Boven het IJsselmeer bij Volendam stortte een Spitfire neer. De piloot werd snel door de illegaliteit overgenomen, dook onder en maakte de bevrijding in Nederland mee.

Bij De Rijk kwam een bommenwerper naar beneden. De illegaliteit was er snel bij om te proberen de piloten te redden. Even snel waren de Duitsers en 2 leden van de K.P. uit De Rijk verloren het leven.

Ook aan vernielzucht ontkwam Waterland niet. Op het moment dat de geallieerden snel oprukten in de provincies Gelderland, Overijssel, Drente en Groningen waren de Duitse garnizoenen langs de IJsselmeerkust bang dat zij verrast zouden worden door overstekende troepen over het IJsselmeer. Ze brachten de troepen aan de oostkust in paraatheid.

Alle havens aan het IJsselmeerkust moesten afgesloten worden. zo ook het Monnickendammer Gat. De Duitsers deden dit door een aantal binnenvaartschepen tot zinken te brengen. Van de punt van het Hemmeland tot de Katwouderdijk lagen die schepen.

Een blijk van strategisch dilettantisme bij de Duitse officieren. Immers, zij konden weten dat de geallieerden er niet over zouden denken het IJsselmeer over te steken.

Dat was hun de gehele gevechtswaarde van de Duitse troepen in Noord-Holland niet waard. Het zou, indien het tot oorlogs handelingen gekomen was gewoon een zaak van snel oprukken worden met een overmacht aan materieel. Daarbij werd er al onderhandeld over de kapitulatie. Het enige wat bereikt was, dat er in Volendam een tweede haveningang gegraven moest worden en het nog maanden duurde voordat de ravage in het Monnickendammer Gat was opgeruimd. De eigenaars van de schepen waren uiteraard het meest gedupeerd.

BEZETTING EN VERZET (vervolg)

De dertiger jaren stonden geheel in het teken van grote wereldgebeurtenissen. Daar was eerst de geweldige crisis met z'n duizende werklozen, een verschrikkelijke tijd. Daarnaast kwam in Italië het fascisme op onder leiding van Mussolini die de bijnaam de Duce kreeg. Deze man zag kans een eeuwenlange strijd met het Vaticaan te beëindigen, waardoor hij ook in rooms-katholieke kringen zowel in Italië als in ons land bewonderaars kreeg. Dit liep uit in de oprichting van fascistische partijtjes die eigenlijk nooit enige voet aan de grond kregen, maar wel voor de nodige kleur in de politiek zorgden.

In de dertiger jaren uiteraard ook de opkomst van het Nazi-dom met de bezetting van het geneutraliseerde Roergebied, de overmeestering van Oostenrijk, de bezetting van Tsjecho-Slowakije na een vier-landenconferentie en de belofte van Chamberlain dat er geen oorlog zou komen.

Tenslotte de Spaanse burgeroorlog, een gruwelijke oorlog waarin Mussolini en Hitler hun nieuwe wapenen beproefden. Allemaal onderwerpen die de mensen dagelijks in spanning hielden en waar de kranten vol van stonden.

De moord op de Oostenrijkse kanselier Dolfuss, de nacht van de lange messen met het uitmoorden van de S.A.-top in Duitsland, de brand in het rijksdaggebouw met de berechting van Van der Lubbe.

Wie, zoals ik, geïnteresseerd was in de politiek kwam tijd te kort om alle ontwikkelingen bij te houden.

Met de komst van de N.S.B. kwam direct ook de strijd tegen deze partij. Ter illustratie eerst het ledenbestand van Mussers groep. Bij de oprichting waren er 900 leden in 1934, een jaar later was dit aantal gegroeid tot 21.000, in 1935 tot 33.000 en in 1936 tot 52.000. Bij het uitbreken van de oorlog kon de NSB rekenen op 31.000 leden.

Een duidelijke teruggang dus, niet het minst doordat het anti-semitisme werd gepropageerd en hier moesten de Nederlanders niets van hebben. In de beginjaren werd een papieren strijd gevoerd. "Eenheid door Democratie" zorgde voor een goed tegenwicht en iedere week werd er gecolporteerd met het blad Vijheid, Arbeid, Brood, vooral gericht tegen het blad van de NSB "Volk en Vaderland" en het anti-semitische blaadje "De Mist hoorn" dat in Nederland fungeerde als een zusje van het Duitse blad "Der Stürmer". Een gedicht uit een van de NSB bladen geeft aan hoe deze partij in woord en geschrift achter de Duitse nazi's aanliep:

Van den Dollart tot den Schelde
Van Den Helder tot Maastricht
Maken kromgeneusde helden
Nederlandse beurzen licht.

In Monnickendam werden van tijd tot tijd in het "Hof van Holland" grote vergaderingen en propagandistische bijeenkomsten door de N.S.B. georganiseerd.

Mijn politieke vrienden stonden bij de ingang van de zaal om de bezoekers te weerhouden naar binnen te gaan. Zij wezen op het geweten van de mensen omdat zij gingen luisteren naar redevoeringen waarin werd aangezet tot minachting van de Joodse gemeenschappen, waarin het met de vrijheid van meningsuiting niet zo nauw genomen werd.

Dit verhinderde evenwel niet dat onder bescherming van de W.A. de zalen uitpuilden van de

toehoorders. Mede omdat de NSB overal sympathisanten ophaalde. Met grote luxe wagens kwamen zij Monnickendam binnenrijden, de auto's werden in het Noord einde geparkeerd. Ondanks de bescherming die door de majoor Sepers van de rijksveldwacht, bijgenaamd Bul Super werd gegeven stonden na afloop van dergelijke bijeenkomsten verschillende wagens met doorsneden banden.

De mooiste wagen was van de spreker op de avonden, een zekere Vlekke, kandidaat voor een zetel in Provinciale Staten van Noord-Holland. De N.S.B. stelde zich super nationalistisch op en naast de bekende W.A. liederen zoals "*W.A. marcheert*" en "*Marie*" werd ook het Wilhelmus gezongen. Na afloop van dergelijke bijeenkomsten stonden wij op de hoek van de Speeltoren om te kijken wie er een bezoek had gebracht. Ik herinner mij een wethouder die op ons afkwam met de opmerking: "jullie hadden eens moeten zien wat voor keurige liederen het waren, zij zongen uit volle borst het Wilhelmus". Wij hadden daar niet zoveel behoefte aan en zongen liever het bekendste spotlied op de NSB met de volgende tekst:

"Op de hoek van de straat
Staat een NSB er
Het is geen man, het is geen vrouw
Maar een ras-plebejer
Met een krant in zijn hand
Staat hij daar te venten
Verkoopt zijn Volk en Vaderland
Voor drie losse centen.

Anton Mussert was het middelpunt van spotternijen. Hij was getrouwd met z'n tante en dat was voer voor diegenen die ad rem genoeg waren om hierop direct opmerkingen te maken. In de oorlogsjaren, in het Tuschinski-theater in Amsterdam, toen omgedoopt tot Tivoli omdat Tuschinski een Poolse Jood was wiens naam niet gebruikt mocht worden, werd iemand tijdens een filmvoorstelling niet goed. De man liep naar de uitgang en zijn vrouw riep hem na "*Denk je aan het afstapje Anton*". Onmiddellijk klonk vanuit de zaal; "Ja tante". De operateur moest de film staken vanwege de lachsalvo's die opklonken en de mensen waren niet tot bedaren te brengen. De in de zaal aanwezige Duitse militairen snapten er niets van. Iedereen die Anton heette was in die dagen slecht af en als er wat gezegd werd klonk meestal het antwoord "*Ja of nee tante*". Ikzelf liep in die dagen mijn enige rechterlijke vonnis op. Ik had een N.S.B.-er voor "*vuile fascist*" uitgescholden en de Amsterdamse rechtbank veroordeelde mij tot f 25,- boete. Ik ben op deze bekeuring trotser dan op welke ridderorde dan ook.

Een bekende mop uit die dagen was als volgt: er komt een man bij de burgelijke stand met het verzoek zijn naam te mogen veranderen. De ambtenaar vraagt: "*hoe heet U*" en de man geeft tot antwoord "*Anton Stront*". De ambtenaar is het roerend met de man eens dat diens naam voor verandering in aanmerking komt en stelt de vraag: "*hoe zou U willen heten*", Hierop antwoordt de man "*Jan Stront*".

Een volgend mopje: in een slagerij is een slager bezig met het uitbenen van vlees. Hij zingt daarbij de muziek van de Rhein-Lorelei wals van Strauss waarvan een cabaretttekst luidt "*Dass musz ein Stück vom Himmel sein*". De slager zingt de woorden evenwel niet en een binnenkomende Duitse soldaat vraagt of hij de tekst niet kent. "*Jawel*" antwoordt de slager en

stevig met de bijl op de botten in het vlees slaande zingt hij: "*dass musz ein Stück vom Hitler sein*". Met dit soort mopjes hield het Nederlandse volk de moed erin en de moppen gingen van mond tot mond.

Het was voor de NSB in 1937 een zware tegenvaller dat zij in vergelijking tot de 2 jaar eerder gehouden verkiezingen voor Provinciale Staten bij de Kamerverkiezingen met 4 procent achteruit ging en maar 4 zetels kon bezetten. "*Eenheid door Democratie*" een vereniging gevormd door mensen uit diverse politieke partijen streed tegen elke vorm van dictatuur, zowel dictatuur van links als dictatuur van rechts.

Koos Vorrink, mr P.J. Oud, ds N. Padt, professor ir. Willem Schermerhorn trokken het land door en waarschuwden voor volle zalen tegen de NSB.

Dankzij hun inzet werden de verkiezingen een overwinning voor de democratische partijen met als absolute winnaar minister-president Hendrik Colijn, de man van de harde gulden.

De Anti-Revolutionairen kwamen van 14 op 17 zetels, de Rooms-Katholieke Staatspartij steeg van 28 naar 31 zetels, de S.D.A.P. van 22 naar 23 zetels.

Verliezers waren de Liberalen die van 7 naar 4 zetels terugvielen, de Vrijzinnig Democraten bleven met 6 zetels gelijk, de C.H.U. liep terug van 4 naar 3 zetels, de kleinere partijen vielen van 9 naar 4 en de voor het eerst deelnemende NSB kreeg 4 zetels.

Totaal telde de kamer in die tijd 100 zetels. Ondanks "*Eenheid door Democratie*" gelukte het Colijn niet een kabinet samen te stellen en het was de C.H.U.-politicus jhr. D.J. de Geer die als minister-president het laatste vooroorlogse kabinet leidde, met daarin voor het eerst 2 socialistische ministers.

In onze eigen gemeente nam de NSB niet aan de verkiezingen deel. Tot 1923 waren het 3 of 4 partijen die de dienst uitmaakten.

In 1923 kwam de SDAP voor het eerst in de raad en de uitslagen waren als volgt:

SDAP 99 stemmen, Plaatselijk Belang 273 stemmen,
RKSP 233 stemmen, CHU 194 stemmen, ARP 174 stemmen.

In 1931 de volgende uitslagen:

SDAP 228 stemmen, Plaatselijk Belang 334 stemmen,
RKSP 244 stemmen, CHU/ARP 396 stemmen.

In 1935 kreeg de:

SDAP 316 stemmen, Plaatselijk Belang 283 stemmen,
RKSP 272 stemmen, CHU/ARP 368 stemmen.

Tenslotte in 1939"

SDAP 300 stemmen, Plaatselijk Belang 239 stemmen,
RKSP 289 stemmen, CHU/ARP 493 stemmen.

In negentiennegenendertig kondigden zich de eerste tekenen van de naderende oorlog aan. De algehele mobilisatie werd afgekondigd en vele vaders van jonge gezinnen trokken hun uniform aan, namen afscheid van hun vrouwen en kinderen en reisden naar hun mobilisatiebestemming.

In Monnickendam werd de vrijwillige luchtbescherming ingesteld en de leden daarvan in uniform gestoken met op hun kraag een veldkijker als onderscheiding. Commandant van de luchtbescherming werd in de rang van sergeant Jacob Bakker.

Andere vrijwilligers werden ingedeeld bij de burgerwacht en waren niet geuniformeerd. Commandant van deze burgerwacht werd notaris Cock.

Op 10 mei 1940, terwijl de zon hoog van de hemel straalde hoorde ik om zeven uur via de radionieuwsdienst dat ons land in oorlog was met Hitler-Duitsland. Bericht op bericht volgde en de bevolking werd gewaarschuwd tegen parachutisten, het rondstrooien van vergiftigd snoepgoed en gevraagd op te letten voor verraders in uniform. De woorden van de nieuwslezer sloegen mij koud om het hart en maakten al spoedig plaats voor verbijstering, woede en haat.

Grote groepen Monnickendamers stonden op straat het nieuws met elkaar te bespreken, gewerkt werd er niet en iedereen liep van hoek naar hoek om de laatste berichten te horen.

In de verte was geronk van vliegtuigen hoorbaar, af en toe klonken er explosies en staande bij het Dijksmagazijn zagen wij een brandend vliegtuig overkomen. Het was een angstig gezicht en over de stad lag een sfeer van paniek.

Op last van de autoriteiten werd de Zeilhoek in Katwoude in brand gestoken, daar men vermoedde dat vanaf dat punt met lichtkogels was geschoten. Gerucht op gerucht druppelde door en ieder die wel eens iets met de NSB te maken had gehad werd verdacht zonder dat er enig bewijs was.

In de middaguren trok ik op de fiets langs de zeedijk door Katwoude. Het lag in de bedoeling de polder Katwoude onder water te zetten om landingen van vliegtuigen en parachutisten te bemoeilijken en inderdaad was men bezig via het sluisje in Katham water van het IJsselmeer in te laten. De sloten liepen al vol water toen ik daar ging kijken.

De volgende dagen kwamen op de Buitendijk schepen met koeien aan. De dieren kwamen uit Hoogland, een dorp gelegen in de toenmalige Grebbelinie die liep van de monding van de Eem naar Rhenen.

De mensen waren voor de komende oorlogshandelingen volgens schema geëvacueerd naar Edam en Volendam, de koeien werden volgens hetzelfde schema ondergebracht in de Purmer en de Beemster. Iedereen die handen had hielp mee de dieren aan land te krijgen.

Vol aandacht werden de oorlogshandelingen gevolgd en vooral het feit dat het de Duitsers maar niet lukte over de Maas bij Rotterdam, de Grebbelinie bij Rhenen en de kazematten van Kornwerderzand op de Afsluitdijk te stoten vervulde ons met trots.

Nederlandse troepen waren inmiddels uit de door de Duitsers bezette delen van ons land over de Afsluitdijk naar Noord-Holland getrokken.

Het Nederlandse krijgsplan gaf aan dat, bij doorstoten van de Duitsers over de Afsluitdijk, de volgende linie ter bescherming van Amsterdam zou komen te liggen via de lijn Edam-Kwadijk-Beemster-Beverwijk. In deze lijn lagen er nog tal van forten die door troepen bezet werden.

Ook in Monnickendam kwamen troepen te liggen. Inmiddels was Rotterdam op de meest misdadige wijze gebombardeerd en met de wetenschap dat hetzelfde lot ander steden zou overkomen moest generaal Winkelman capituleren.

Dit werd bekend op de avond van de 14de mei. Onder de soldaten speelde zich de meest wilde taferelen af. Geweren en munitie werden in wilde woede in het water gegooid, beroepsonderofficiëren wilden zich van het leven beroven. Woedend liepen de militairen de straat op en weigerden in eerste instantie de overgave te accepteren. Officieren moesten met wapens in de vuist de discipline herstellen en de volgende morgen waren de soldaten naar hun verzamelpunten teruggevoerd.

Het uitwijken van de koninklijke familie en de regering naar Engeland werd door velen als een vlucht gezien, als een zich onttrekken aan de verantwoordelijkheid. Later werd er wel anders gedacht.

De N.S.B.-ers kwamen uit hun gevangenissen of schuilhoeken terug. Met hen waren ook een aantal communisten opgepakt, daar Duitsland een vriendschapsverdrag had getekend met Rusland.

Ondanks het slechte materieel werd er door onze troepen dapper gevochten. Onze bescheiden luchtmacht, tijdens de eerste oorlogsdag op de grond al gedecimeerd, deed wat mogelijk was, de marine zette de strijd voort en enkele Monnickendammers maakten de gehele oorlog op zee mee, zowel op de oorlogsvloot als bij de koopvaardij.

Monnickendamse jongens keerden na de oorlogsdagen terug, uitgezonderd ene Greuter die als bemanningslid van een onderzeër was gesneuveld.

Ik voel mij niet bevoegd een verslag van de oorlogsdagen te geven, maar heb alleen mijn persoonlijke ervaringen weergegeven. Nederland ging donkere jaren tegemoet, zoals door mij in het artikel over de bezettingstijd weergegeven werd.

18 BEVRIJDING

Veel hachelijke momenten zijn in Waterland door de verzetsmensen meegemaakt. De Duitsers beschikten over een uitstekend opsporingsapparaat en geen moment mocht de aandacht verflauwen.

Daarnaast deden ook verraders hun werk, vooral nadat goed vaderlandse burgemeesters verdwenen en plaats gemaakt hadden voor N.S.B.-ers die na een stoomcursus rijp werden bevonden als hoofd der gemeente op te treden. Door de vele verzetsorganisaties was er in het begin weinig coördinatie. Op last van het geallieerde opperbevel moest hierin, na de invasie, verandering komen.

Alle organisaties kregen vanuit Londen bevel op te gaan in een grote, militair geschoeide verzetsbeweging, de Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten. Opperbevelhebber werd Prins Bernhard, in Waterland kwam de beroepsmilitair overste Wastenecker als commandant.

Voor mij die voor de oorlog met het gebroken geweertje opliep een geweldige ommezwaai. Ik moest nu in het militaire gareel lopen. Desondanks won ik met revolverschieten op de hooizolder bij Gerrit Boonstoppel in Overleek en eerste prijs.

Het meeste wat ik mij uit de bezettingsjaren kan herinneren slaat uiteraard op het werk van de L.O-L.K.P. Veel minder weet ik van het werk van de O.D. en het R.V.V.

Wat er door de K.P. ondermeer werd gedaan was het kraken van het bevolkingsregister in Monnickendam, waarbij een aantal secretarie-ambtenaren in de kluis werd opgesloten. Dit werd gedaan door de ploeg uit de Purmer.

De Monnickendamse K.P. trok over het ijs van de Gouwzee naar Marken en kraakte daar het bevolkingsregister.

De ploegen uit Purmer en Purmerend plaatsten boten op de trambaan tussen Purmerend en Slochter en de K.P. ploeg Purmer liet de verbindingsbrug tussen Slochter en Buikslootmeer in de lucht vliegen. De tram kon hierdoor niet meer rijden.

In 1943 kwam het bericht dat op het distributiekantoor in Edam een grote voorraad bonkaarten was aangekomen. In een auto reden leden van de ploegen Purmer en Purmerend naar Edam.

Het was nog vroeg in de avond en het kantoor werd bewaakt door een politieman. Dit alles was de K.P. te weten gekomen van de distributiemedewerker en K.P.-man Albert Veerman, in Volendam beter bekend als Albert van de Slinger, de huidige wethouder van de gemeente Edam-Volendam. Op het moment dat de K.P. het kantoor binnendrong moest er geschoten worden, waarbij de politieman gewond werd.

De gehele buit aan bonkaarten en persoonsbewijzen kon worden ingeladen en Albert Veerman dook onder.

De K.P.-Monnickendam organiseerde een aantal fietsen, die waren opgeslagen onder het raadhuis van Broek in Waterland. Deze fietsen waren nodig voor de koeriersters. Toevallig waren de fietsen eigendom van de beroemde tekenaar Jo Spier die met zijn familie als jood naar een concentratiekamp was gebracht, maar dit wist te overleven. Na de oorlog kreeg hij via de distributiedienst de fietsen en banden weer terug.

Van het optreden van R.V.V.-ers is mij een zak bijgebleven, door een lid van deze organisatie mij verteld.

Een ploeg kreeg opdracht een hoeveelheid graan weg te halen bij een boer aan de Oosterweg in de Purmer. De ophaalploeg ging vooruit, de bewakingsploeg met wapens een stuk daarachteraan. In de Purmer werd deze bewakingsploeg aangehouden door de leden van de Duitse Feldgendarmarie, bekend om de koperen schilden die zij om hun hals droegen. Een van de R.V.V.-ers moest zijn stengun zien kwijt te raken en liet deze in de berm van de weg vallen. Door te vertellen dat hij verderop bij een boer melk ging halen lieten de Duitsers hem gaan. Land over zand wist de man de Purmerdijk te bereiken en kwam hij weer in Monnickendam terug.

Hij moest aan zijn commandant, wijlen Jan Pottegieter melden hoe en waar hij zijn stengun was kwijtgeraakt. Jan Pottegie ter, een man die nergens bang voor was, ging de volgende morgen op weg om de stengun op te halen. Hij nam 2 lege flessen mee om op alle eventualiteiten voorbereid te zijn. Niet voor niets want ook hij werd door de Feldgendarmarie aangehouden. Jan liet zijn 2 lege flessen zien in mocht door. Eerst porde hij een boer uit z'n bed om melk, kreeg dit, en ging toen op zoek naar de stengun. Tot zijn verwondering vond hij het wapen, verborg het tussen zijn kleding en ging terug naar Monnickendam. Nog steeds stonden de gendarmes bij de brug te controleren. Jan liet z'n volle flessen zien en mocht door. Jan Pottegieter kwam thuis met wapen en melk, maar was wel door het oog van de naald gekropen.

In Waterland ging de samenbundeling van de diverse verzetsorganisaties tot de Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten met veel pijn. Met Jan Pottegieter en Piet Parlemoer namens R.V.V. en O.D. had ik op diverse plaatsen in Monnickendam vele vergaderingen.

Begin februari kwamen wij tot elkaar en werd gezamenlijk opge treden. Ook de K.P.-groepen onderling hielden vergaderingen en niet altijd werd de nodige voorzichtigheid in acht genomen.

In Monnickendam golden als vergaderplaatsen de kleuterschool aan het Noordeinde, de consistoriekamers van de Lutherse en Gereformeerde kerk, alsmede bij particulieren thuis. In de Purmer kwamen wij in café Zeilemaker bijeen, in Edam in Ons Huis, een geheelonthoudersgebouw.

Door deze onvoorzichtigheid was het ook sommige N.S.B-ers bekend wie tot de illegaliteit behoorden. Wij hebben weinig last van deze lieden gehad niet het minst omdat Jan Pottegieter, onverschrokken als hij was, naar deze lieden toeging met het dreigement dat er doden zouden vallen als er verraad werd gepleegd. Dit bracht er de schrik goed in.

Bij de oprichting van de B.S. werd Nederland in districten verdeeld, Waterland was district vier. Voor iedere plaats werd een plaatselijke commandant benoemd en in Monnickendam werd dit Mart Stam, directeur van het distributiekantoor.

De organisatie werd militair opgezet, met officieren voor transport, voetselvoorziening, verbinding en de vele andere functies. Er werd wapeninstructie gegeven en ik moest geblinddoekt een stengun uit- en in elkaar kunnen zetten. Dit gebeurde bij boeren op de hooizolder onder anderen bij Gerrit Boonstoppel in Overleek.

Op diezelfde zolder zat wijlen Manu Leuw verborgen die ons bezig hoorde. Niemand van de ploeg wist dat Manu daar zat.

Wapens kregen wij via de droppings vanuit Engeland. De organisatie belast met het aanwijzen van droppingsterreinen en het ontvangen van de wapens was de C.A.T. afkorting van Com-

mando Afwerpterreinen.

In Waterland waren in de Purmer, Katwoude en de Noordmeer terreinen waar de containers aan parachutes neerdaalden.

In de Purmer bij Anton en Aagje Ham, in Katwoude bij Cor Middelbeek en in de Noordmeer bij Henk Oostendorp, kwamen totaal 213 stenguns, 12 brenguns, 44 winchesters, 5 bezooka's, 258 handgranaten en een aantal dynamietstaven naar beneden. Totaal 200 verzetsmensen waren in diverse functies bij dit werk betrokken. De wapens werden in depot opgeslagen en later vervoerd. Onder anderen Dirk van Gemen Sr. imiteerde het Turfschip van Breda, door de wapens over water onder een deklust turf te verschepen.

Intussen moest het werk op de distributiekantoren doorgaan. Nog steeds waren daar de mogelijkheden aanwezig om voor onderduikers aan de nodige bonkaarten te komen. Diverse kantoren werden gekraakt, mede om aan de vrijwel niet na te maken persoonsbewijzen te komen. De distributie- en persoonsbewijzen waren onmisbaar voor de bevoorrading van de onderduikers.

Nu kreeg een distributiekantoor bij overleg van een bepaalde bon nieuwe bescheiden en ook hier was een mogelijkheid aan bonkaarten te komen. Het districtshoofd van de illegaliteit zorgde voor nagemaakte bonnen, waardoor de distributiedienst in staat was het aantal uitgegeven bonkaarten te dekken.

Door de N.S.B.-burgemeester werd ons een N.S.B.-er als distributie ambtenaar toegewezen. Wij gaven de man de taak bij de uitreikploeg te gaan werken.

Nooit heeft de N.S.B.-er kunnen bevroeden dat hij constant werd bedonderd. Van de uitreikkist hadden wij een dubbele sleutel en als de kist in de kluis stond, maakten wij die open om de bonkaarten, die wij voor onderduikers nodig hadden weg te nemen en deze door valse inlegbonnen te dekken. Altijd klopten de bescheiden en de N.S.B.-er zette trouw zijn handtekening onder de stukken.

Kort voor de bevrijding op 29 april 1945 werd voor de laatste maal in Monnickendam een razzia gehouden. Dit omdat een sabotageploeg van de B.S. tussen Monnickendam en Broek in Waterland, even voorbij de Dijksbrug, een Duitse vrachtwagen door kneedbommen in de lucht had laten vliegen. Hierbij kwamen 3 landwachters om het leven en werden er enkelen gewond. Voor de Duitsers was de maat vol en als represaille wilden zij 20 verzetsmensen oppakken.

Dankzij de oplettendheid van de dienstbode in huis bij de N.S.B.-burgemeester Verhoef konden de illegalen een seintje krijgen en wegduiken. De dienstbode vond het opmerkelijk dat 2 hoge Duitse officieren een langdurig gesprek voerden met burge meester Verhoef en burgemeester Globus. Het meisje gaf haar bevindingen door aan melkboer Maarten Tessel en deze op zijn beurt trok snel langs allerlei adressen om de illegalen te waarschuwen en niet voor niets.

De volgende dag kwamen de Duitsers en sloten Monnickendam geheel af. Ongeveer 20 burgers werden opgepakt, zowel illegalen, die niet optijd wisten weg te komen als onschuldigen. Ondermeer Aatje Punt werd opgepakt en enkel, omdat hij enige maanden commandant Mart Stam in de kost had. Vrijwel alle leden van de illegaliteit kregen bezoek thuis, maar de Duitsers vingden bot, er werd niets gevonden. Het bleek duidelijk dat door het gerichte bezoek verraad in het spel moest zijn geweest. Het lag voor de hand dat de N.S.B.-

burgemeester Verhoef een lijst met namen had overhandigd.

Later bleek dat de lijst al in 1944 in bezit van N.S.B.-instanties was. De Politieke Opsporingsdienst (P.O.D.) stelde na de oorlog een nauwkeurig onderzoek in en nam verschillende, bij de zaak betrokken N.S.B.-ers verhoren af. Ondermeer burgemeester Verhoef, die de door het verzet doodgeschoten burge meester Van Baak als burgemeester van Edam was opgevolgd, en de Monnickendamse burgemeester Globus. De juiste toedracht is nooit boven tafel gekomen. Verhoef en Globus wisten hun aandeel weg te praten.

Het verraad werd niet te erg aangerekend omdat alles met een sisser afliep. De opgepakte burgers stonden een tijd lang met hun handen omhoog in de gang van het Waterlands Huis en werden later weer vrij gelaten. Voor velen was het evenwel een angstige morgen. Er werd bedreigd met doodschieten en dit alles op een zondag. Wellicht was ook het feit dat er constant werd onderhandeld over de capitulatie doorslaggevend. De Duitsers wilden voorzichtig zijn met de nederlaag in het vooruitzicht.

Op 4 mei 1945 was het zover en toen 's avonds de capitulatie van het Duitse leger bekend werd brak er een grote vreugde uit onder de bevolking en uiteraard ook onder de illegaliteit. Wij vierden als illegalen het feest op uitbundige wijze. Nu wilde het geval dat wij net, enige dagen tevoren, bij een pikzwarte boer in Katwoude, de voorbereidingen trof voor zijn zilveren huwelijksfeest, een inval hadden gedaan. Er was bij de boer geen nee te koop. Allerlei soorten dranken, taarten, snoepgoed, rollades maakten wij buit. Jammer was dert er een vechtpartij uitbrak toen twee van onze jongens werden gegrepen. Om hen vrij te krijgen moesten wij de buitgemaakte spullen weer inleveren. Een partij drank konden wij evenwel achterhouden. Bij een van onze makkers thuis werd in de nacht van 5 mei feestgevierd en gedronken om niet te spreken over gezopen. De meesten van ons waren stomdronken, maar dat mocht ook wel na al die jaren van spanning. Het werd een avond om nooit te vergeten.

Naast de vreugde was er ook de droefheid, omdat verschillende kameraden dit grootse moment, waar wij voor gevochten hadden, niet mochten beleven.

Door geweld, maar ook door verraad en fusillering vielen in het district van de Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten, het district Waterland, de volgende verzetsstrijders:

Egbert Snijder, Edam; M. de Ruiter Sr. Beemster; J. de Ruiter Jr. Beemster; W. Woestenburg, De Rijp; L. Beumer, De Rijp;

W. Stolp, Warder; Klaas de Boer, Purmerend; W.C. Conijn, Purmerend; N. Jonk, Purmerend; K. Rozendaal, Purmerend.

Zij vielen door verraad, bij hulp aan piloten, zij stierven in een concentratiekamp. Naast hen de vele joden die niet meer terugkeerden, de mannen die in Duitsland omkwamen, de militairen van zee-, land-en luchtmacht, die de bevrijding niet meemaakten, de jongens van de koopvaardij die hun plicht deden onder zeer moeilijke omstandigheden. Hun strijd, hun werken is in een gedicht neergelegd, geschreven door Jan Campert, het lied van de 18 doden. In dit gedicht klinkt de geestelijke strijd door die 3000 jonge verzetsmensen moesten doormaken vlak voor hun terechtstelling'

Een cel is maar twee meter lang
en nauw twee meter breed.
Wel kleiner nog is het stuk grond
dat ik nu nog niet weet,
maar waar ik naamloos rusten zal.
Mijn makers bovendien
Wij waren achttien in getal,
geen zal de avond zien.

Voor ons, verzetsmensen kwam een nieuwe taak, namelijk het oppakken van de verraderlijke elementen. De N.S.B-ers, Landwachters, sympathisanten die trokken van Winterhulp en Volksdienst, Landstanders, leden van het Arbeidsfront.

Daartoe kregen wij de nodige instructies. Evenwel werd overeenkomstig de capitulatie-overeenkomst de orde nog steeds bewaakt door de Duitsers.

Wij moesten dus met de Duitse garnizoenscommandant, gelegerd in de C.V.O.-school aan de Binnendijk gaan praten. Mart Stam en ik hadden een pittig onderhoud met de Hauptmann (kapitein), dat niet zo erg prettig verliep. De man zat de capitulatie van zijn leger erg dwars. Uiteindelijk gaf hij toe maar wel met het verzoek, zonder geweld en met zachtheid de N.S.B-ers te behandelen. Dit ondanks de schoftenstreken die door de Landwacht nog op 29 april tijdens de razzia waren uitgehaald.

Bij Jan Pottegieter namen zij nog eventjes f 3000,- uit de la weg, geld dat nooit terecht is gekomen.

Op 9 mei werd om 8 uur de avondklok ingesteld en gaf arrestatie-officier J.O. Mol zijn mannen bevel met de arrestaties te beginnen. In totaal werden 30 foute Monnickendamers uit hun huizen gehaald. Naar mijn weten zijn zij behoorlijk behandeld en werden er geen Duitse methoden gebruikt. Zij werden eerst ondergebracht in de St. Jozefschool en onder bewaking gesteld van Jan Pottegieter.

Vanuit Monnickendam werden zij ondergebracht in de H.B.S. te Purmerend en vandaar naar diverse kampen in Noord-Holland te afwachting van hun berechting.

De Monnickendamse N.S.B.-ers kregen hun straf en na deze geheel of gedeeltelijk uitgezeten te hebben keerden zij weer naar hun woonplaats terug en werden zij weer als burgers opgenomen.

Onwillekeurig gaan zo rond de 5e mei de gedachten terug naar die tijd, waarin een kleine groep mensen die goed op elkaar aankonden in het geheim hun werk deden. Vrienden waren wij en vergeten waren de verschillen op religieus en politiek terrein. Wie voor een actie begon, behoefte had een gebed uit te spreken kreeg daarvoor de gelegenheid en werd gerespecteerd. Aan de andere kant hadden onze confessioneel ingestelde vrienden respect voor onze overtuiging. Wij vochten gezamenlijk voor één doel, ons land weer vrij te krijgen en onze mensen te helpen. Er zijn nog reünies voor oud-strijders, maar het aantal dat komt wordt steeds kleiner.

Ik denk aan Mart Stam, Schelt Boonstoppel, Gerrit Boonstoppel, J. Kimman, Harm Slofstra, Jan Buitenhuis, Kees Strikker, Govert van der Heeft, Henk Colijn, Piet Smit, Evert Oostendorp, Ben Koeter, Teun Postma, Fred de Ridder, Piet Peetoom, Cor Middelbeek, Antoon Ham en al die anderen, op wie wij op welke wijze ook konden bouwen.

Kort na de bevrijding en het vertrek van de Duitsers ontstond een bestuursvacuum dat moest worden opgevuld door het Militair Gezag. Er werd een verbinding gelegd tussen de illegaliteit en de diverse plaatselijke commissies van samenwerking, bestaande uit verzetsmensen en goede burgers.

Tal van vergaderingen werden gehouden, zuiveringscommissies ingesteld, aanbevelingen gedaan voor de in te stellen noodraden.

Ook ik werd aangewezen zitting te nemen in de noodraad, maar door allerlei kunstgrepen wist de toenmalige waarnemend burge meester Versteeg, gesteund door zijn gemeente-secretaris te voorkomen, dat de felle rooie Jan Veltrop van voor de oorlog deel van het gemeente-bestuur zou gaan uitmaken.

Ik was ambtenaar bij de distributiedienst en kon niet benoemd worden. Het is hun gelukt mij te weren, een zaak die mij nog steeds hoog zit. Temeer daar ik in de oorlog zorgde dat bur-gemeester Versteeg, toen met pensioen, geholpen werd aan voedsel.

Hij was een liberaal van het oude stempel, autoritair, autocraat en bekleed met vele functies. Een man waar ik fel tegen tekeer ben gegaan, maar die desondanks in de oorlog geholpen werd. Dit was voor mij de enige zwarte kant van de bevrijding.

